Regeringens proposition 1976/77: 87

om insatser för handikappades kulturella verksamhet;

beslutad den 24 februari 1977.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

JAN-ERIK WIKSTRÖM

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag om åtgärder för att öka handikappades delaktighet i kulturlivet. Förslagen grundar sig på handikapputredningens betänkande (SOU 1976: 20) Kultur åt alla.

Det betonas att arbetet avseende frågor om handikappades kulturella verksamhet måste spänna över en rad samhällssektorer. Handikappades förhållanden i fråga om utbildning, kommunikationer, personlig service etc. är ofta avgörande för möjligheterna till kulturell aktivitet. Vidare framhålls att insatser för handikappade bör behandlas i sitt sakliga sammanhang och inte tas upp i särskild ordning. Detta gäller även finansieringen av de särskilda åtgärderna för handdikappade.

Teckenspråkets ställning i undervisningen berörs. Skolöverstyrelsen (SÖ) skall i den pågående översynen av grundskolans läroplan ta hänsyn till dövas behov av total kommunikation inkl. användande av teckenspråket. Universitets- och högskolecämbetet skall i översynen av utbildningsplanerna för speciallärarutbildningen beakta behovet av en förstärkning av teckenspråksundervisningen.

Insatser för handikappade inom vuxenutbildning och folkbildningsarbete redovisas. En väsentlig ökning föreslås av bidragen till studieförbunden för deras pedagogiska verksamhet bland handikappade. Vidare föreslås en ökning av bidragen till kulturprogram bland handikappade. Resurserna för SÖ:s utbildning av teckenspråkstolkar föreslås fördubblade. SÖ kommer att få i uppdrag att ge förslag till framtida utformning av utbildningen.

Kulturinstitutionernas verksamhet för handikappade behandlas. Institutionernas ansvar för nödvändiga anpassningar betonas. Det påpekas att det finns behov av ett rent konstnärligt utvecklingsarbete för att utveckla uttryckssätt som handikappade lätt kan ta del av. Medel föreslås för en teaterensemble som skall arbeta med teckenspråksteater, mim och pantomim. Ensemblen beräknas även kunna medverka i amatörteaterverksamheten bland döva.

Beträffande bibliotekens insatser för handikappade erinras om det ansvar kommunerna har därvidlag. Även länsbibliotekens roll berörs. Behovet av att i varje län planera biblioteksverksamheten för handikappade betonas. Ett avtal kommer att slutas mellan SÖ och Sveriges författarförbund som vidgar rätten att låna talböcker till nya handikappgrupper. Vidare behandlas den inläsningstjänst för synskadade som har startat vid vissa bibliotek. Landstingens ansvar för att en verksamhet byggs upp vid länsbiblioteken understryks.

En omfattande förstärkning föreslås av resurserna för framställning av talböcker och punktskriftsböcker för i första hand synskadade. Bidraget till Synskadades riksförbunds biblioteksverksamhet föreslås mer än fördubblat. En förändring av huvudmannaskapet för biblioteksverksamheten beräknas kunna ske fr. o. m. budgetåret 1978/79. Behovet av en upprustning av talboksbestånden vid folkbiblioteken uppmärksammas.

Frågan om Sveriges Radios åtgärder bl. a. för att göra programmen tillgängliga för olika grupper av handikappade diskuteras.

Olika insatser föreslås för att förbättra handikappades tillgång till böcker och tidningar. Utöver ökningen av resurserna för framställning av tal- och punktskriftsböcker föreslås en fördubbling av medlen för stöd till utgivning av lättlästa böcker, s. k. LL-böcker. Utgivningen leds av en särskild arbetsgrupp inom SÖ. Frågan om ett särskilt stöd till utgivningen av böcker med särskilt stor stil kommer att behandlas i anslutning till översynen av det statliga litteraturstödet. En försöksverksamhet med utgivning av punktskriftsböcker för försäljning till enskilda kommer att inledas. Vidare beräknas försök kunna påbörjas med särskild lättläst text i dagstidningar samt med utgivning av dagstidning i talkassettform. I avvaktan på resultaten av den senare försöksverksamheten föreslås ett särskilt stöd till Synskadades riksförbund och Föreningen Sveriges dövblinda för utgivning av tidskrifter med blandat kulturellt innehåll i punktskrift och på kassett.

Vikten av att god färdtjänst byggs ut i hela landet framhålls. Nuvarande konstruktion av statsbidragssystemet tillämpas på försök. Den framtida konstruktionen kommer efter utvärdering att övervägas. Vidare betonas vikten av att den sociala hemhjälpen utvecklas så att verksamheterna svarar mot handikappades behov. Tolktjänsten för döva och dövblinda bör ha så få begränsningar som möjligt. Även hjälpmedelsverksamheten samt landstingens insatser för hörsel- och synrehabilitering poängteras. Vikten av en utbyggnad framhålls.

Åtgärder för att bereda döva möjlighet att använda telefonnätet genom s. k. bokstavstelefoner behandlas. En särskild beredningsgrupp kommer att få i uppgift att utarbeta en detaljplan för hur handikappade skall få tillgång till telefon. Gruppen kommer även att ta upp frågan om finansieringen av insatserna.

Frågan om socioterapiens (åtgärder för att förmedla och förstärka kontakter mellan dem som bor på vårdinstitutioner och samhället utanför) ställning inom sjukvårdsorganisationen kommer att behandlas av utredningen om sjukvårdens inre organisation.

I propositionen framhålls den betydelse handikapporganisationerna har för samhällets insatser på handikappområdet. Det är därför angeläget att förbättra organisationernas arbetsvillkor. En kraftig förstärkning föreslås av organisationsstödet som utgår från socialdepartementet. Vissa bidrag som f. n. utgår under utbildningsdepartementets huvudtitel till organisationerna förs över till detta organisationsstöd.

Reglerna för det statliga stödet till allmänna samlingslokaler föreslås ändrade för att stimulera och underlätta en anpassning av lokalerna till handikappades behov. Vidare framhålls behovet av en inventering av lokaler av samlingslokalkaraktär i kommunerna och en plan för handikappanpassning. De lokala handikappråden bör engageras i arbetet.

Sammanlagt föreslås i propositionen en ökning av de statliga insatserna med 18,9 milj. kr.

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-02-24

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Bohman, Ahlmark, Romanus, Turesson, Gustavsson, Antonsson, Mogård, Olsson, Dahlgren, Åsling, Söder, Troedsson, Mundebo, Krönmark, Burenstam Linder, Wikström, Johansson, Friggebo

Föredragande: statsråden Olsson, Troedsson och Wikström

Proposition om insatser för handikappades kulturella verksamhet

---

Statsråden föredrar förslag till riksdagen om insatser för handikappades kulturella verksamhet. Anförandena redovisas i underprotokollen för resp. departementet.

Statsrådet Wikström hemställer att regeringen i en gemensam proposition förelägger riksdagen vad föredragandena har anfört för de åtgärder som de har hemställt om.

Regeringen ansluter sig till föredragandenas överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredragandena har lagt fram.

Regeringen förordnar att de anföranden och förslag som har upptagits i underprotokollen för resp. departement skall bifogas propositionen som *bilagorna 1–3*.

Bilaga 1

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-02-24

Föredragande: statsrådet Wikström

Anmälan till proposition om insatser för handikappades kulturella verksamhet

---

1 Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 30 juni 1965 tillkallades sakkunniga för att utreda frågan angående omvårdnaden av handikappade. De sakkunniga antog namnet handikapputredningen (S 1966: 38). Enligt de ursprungliga direktiven skulle frågor om social omvårdnad utredas. Genom särskilda uppdrag vidgades direktiven för utredningen. Utredningsarbetet redovisades bl. a. i fem betänkanden. I mars 1976 har utredningen[1] avlämnat betänkandet (SOU 1976: 20) Kultur åt alla.

1968 års litteraturutredning (U 1969: 49)[2] har i sitt slutbetänkande (SOU 1974: 5) Boken bl. a. föreslagit insatser för vuxna läshandikappades litteraturförsörjning.

Efter remiss har yttranden över betänkandet Kultur åt alla avgetts av socialstyrelsen, statens handikappråd, handikappinstitutet, riksförsäkringsverket, televerket, statskontoret, byggnadsstyrelsen, riksrevisionsverket, presstödsnämnden, nämnden för samhällsinformation, statens kulturråd, kungl. biblioteket, statens ungdomsråd – efter hörande av ungdomsorganisationer –, skolöverstyrelsen (SÖ), konsumentverket, statens planverk, radioutredningen (U 1974: 08), folkbildningsutredningen (U 1975: 19), utredningen (Ju 1976: 02) om upphovsrätt, Landstingsförbundet, Svenska

[1] Riksdagsledamoten Anna-Greta Skantz, ordförande, riksdagsledamoten Johannes Antonsson, kanslirådet Åke Fors, avdelningschefen Åke Gustafsson samt riksdagsledamöterna Elver Jonsson, Börje Nilsson och Allan Åkerlind.

[2] Beträffande ledamöter i litteraturutredningen samt remissförfarandet avseende betänkandet Boken hänvisas till de uppgifter som lämnats i prop. 1975: 20 om den statliga kulturpolitiken 2 (s. 4–6).

kommunförbundet, Sveriges allmänna biblioteksförening, Svenska bokförläggareföreningen, Sveriges Radio AB, Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd (Klys), Folkbildningsförbundet, Förmedlingsbyrån för kulturprogram, Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet, Studieförbundet Vuxenskolan, Handikappförbundens centralkommitté (HCK) – efter hörande av medlemsorganisationer –, De blindas förening (DBF) numera Synskadades riksförbund (SRF), De handikappades riksförbund (DHR), Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna (FUB), Hörselfrämjandets riksförbund, Riksförbundet för social och mental hälsa, Svenska diabetesförbundet, Sveriges dövas riksförbund (SDR), Föreningen Sveriges socioterapeuter, Sveriges dövtolkars förening, Pressens samarbetsnämnd (Publicistklubben, Svenska journalistförbundet och Svenska tidningsutgivareföreningen), Stiftelsen Riksskådebanan, Svenska teaterförbundet, Teatrarnas riksförbund.

Härutöver har skrivelser kommit in från Riksföreningen för ridningens främjande, Folkpartiets ungdomsförbund, Riksförbundet mot allergi, Riksförbundet för njursjuka, Riksföreningen för trafik- och polioskadade, Svenska kyrkans diakoninämnd, Bygdegårdarnas riksförbund gemensamt med Riksföreningen Våra gårdar och Folkets husföreningarnas riksorganisation, Svenska riksteatern, Bildningsförbundet i Uppsala län, Studieförbundet Medborgarskolan, Unga synskadade, Föreningen Sveriges konsthantverkare och industriformgivare, MS-förbundet – riksorganisation för neurologiskt sjuka och handikappade –, Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar, Riksförbundet mot reumatism, Tomtebodaskolan, Manillaskolan, Föreningen Sveriges dövblinda, Folkparkernas centralorganisation, Svenska folkbibliotekarieförbundet, Gun Björkman, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, organisationskommittén (U 1970: 60) för högre musikutbildning (OMUS).

Under beredningsarbetet har samråd ägt rum med företrädare för handikapporganisationerna.

I prop. 1976/77: 100 (bil. 12 s. 32) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1977/78 preliminärt beräkna till *Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet* ett anslag av 8 117 000 kr.

Jag anhåller att nu få ta upp dessa frågor. Frågor inom social- och bostadsdepartementens områden kommer senare att redovisas av statsrådet Troedsson resp. statsrådet Olsson.

2 Nuvarande förhållanden och utredningsförslag

2.1 Utgångspunkter

Handikapputredningen

Handikapputredningen erinrar om att den före betänkandet Kultur åt alla har lagt fram fem skilda betänkanden med ett stort antal förslag på handikappområdet. Förslagen har i allt väsentligt genomförts, och utredningens arbete utgör en del av de samlade insatserna på området. Utredningen framhåller att de snabbt stegrade insatserna för handikappade under de senaste 15 åren huvudsakligen har varit inriktade på att skapa ekonomisk trygghet och i övrigt bättre materiella villkor. Frågor som mer direkt gäller kulturens tillgänglighet har emellertid fått stå tillbaka. Samtidigt har dock den förda trygghetspolitiken och den nya skolan givit större grupper möjlighet att efterfråga kultur.

Utredningen uttalar vidare att handikappgruppernas problem ofta hänvisas till särskilda utredningar. Detta medför att åtgärder för handikappade ofta betraktas som något speciellt. De vidtas också senare än om frågorna hade behandlats i ett generellt reformsammanhang. De blir därigenom också enligt handikapputredningens mening svårare att finansiera. Alla utredningar som föreslår åtgärder av mer generell karaktär måste därför beakta handikappades behov. Förslag som rör handikappade måste läggas fram i sitt sakliga sammanhang. Endast på så sätt kommer man fram till ett samhälle som tillgodoser allas behov framhåller utredningen.

Med begreppet handikappad betecknar utredningen en person som av fysiska eller psykiska skäl har mera betydande svårigheter i den dagliga livsföringen. Handikappet påverkas av den enskildes livsvillkor, av samhällets utformning. En viss skada kan i vissa situationer utgöra ett handikapp men behöver inte göra det i andra. Handikapp är således ett relativt begrepp. Antalet handikappade kan därför inte anges exakt.

Gruppen handikappade torde enligt utredningen öka snabbare än befolkningen i övrigt. En orsak härtill är det stigande antalet äldre. Andra orsaker till handikapp är trafikolyckorna och skador i arbetslivet. Alkohol och andra bruksgifter liksom miljöföroreningar gör ytterligare många handikappade. Många blir också handikappade genom att de höga prestationskraven och de alltmer krävande arbetsprocesserna ökar svårigheterna för personer med nedsatta funktionsmöjligheter att stanna kvar i arbetslivet.

Tekniska och medicinska framsteg, förstärkt arbetarskydd och en rad andra förebyggande samhällsinsatser undanröjer orsaker till handikapp. Samtidigt medför tekniska och medicinska landvinningar att många fler än förr kan leva vidare med skador och sjukdomar som leder till handikapp.

Socialt sett utgör gruppen handikap ade inte något tvärsnitt av befolkningen. Handikapp betyder ofta sämre utkomstmöjligheter och därmed sämre ekonomi. Väsentligt fler i socialgrupp III än i övriga socialgrupper har handikapp av olika slag. Handikapputredningen förklarar i detta sam-

manhang att den begränsat sitt uppdrag beträffande kulturfrågorna till att inte avse den grupp som brukar betecknas som socialt handikappade.

Jämlikhet och bättre samhällsmiljö – nyckelorden i det *övergripande målet för den statliga kulturpolitiken* – är centrala begrepp i alla frågor som rör handikappade.

Alla människors lika värde är utgångspunkten för kravet på jämlikhet. Handikappade har genomsnittligt lägre levnadsnivå än andra. Denna skillnad måste utjämnas genom åtgärder från samhällets sida. Kärnan i jämlikhetskravet är att handikappade måste få samma levnadsnivå som andra – det gäller självfallet inte speciellt för kulturområdet.

Den skada eller sjukdom som medför ett handikapp kan förhindra att en person kan få normalt mått av arbete och hälsa. Därför måste han få större resurser på andra områden. Kravet på jämlikhet innehåller således ett krav på kompensation.

Kultur är ett sammansatt begrepp. Den enskildes möjlighet att delta i kulturlivet är beroende av hans totala livsvillkor. Handikapputredningen uppställer två speciella mål för åtgärder inom kulturområdet:

- handikappade skall ha tillgång till samma kultur som andra
- särskilda åtgärder måste vidtas för dem som på grund av handikapp är utestängda från viss kulturell verksamhet.

Den första satsen ger enligt utredningen uttryck för en viktig handikappolitisk grundsats nämligen kravet på normalisering. Den betyder att handikappade skall leva som andra, ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter. Kravet på normalisering innebär också att handikappade skall få del av all service och verksamhet i samhället på samma villkor som andra. Handikappades behov skall inte endast tillgodoses i den mån medel ställs till förfogande genom särskilda bidrag. Tillgänglighet för handikappade bör vara en fastlagd uppgift för myndigheter och enskilda som svarar för service och verksamhet i samhället. Normer för tillgänglighet måste utformas då så behövs. Kostnader för anpassningen bör åvila varje servicegren.

Förr hänvisades många handikappade att leva på institutioner. Målet är nu att integrera handikappade, dvs. att de skall bo, gå i skola och arbeta ute i samhället tillsammans med andra.

Principen om integration bör enligt utredningen självfallet också gälla för kulturområdet. Den innebär att handikappade skall kunna delta tillsammans med andra i kulturell verksamhet. Handikappades problem skall inte lösas genom att likartad, åtskild kulturell verksamhet erbjuds dem. Det får inte byggas upp en särskild handikappkultur.

Det finns personer som behöver vård och omvårdnad som endast en institution kan ge. De kan behöva stanna där mycket länge – ibland i hela sitt liv. I denna mening kan de inte integreras i samhället. Men detta leder istället enligt utredningen till att krav måste ställas på vårdinstitutionerna. De måste vara öppna mot samhället. De som bor där måste beredas möjlig-

het och stimuleras att delta i kulturella aktiviteter ute i samhället. Föreningsliv och kulturinstitutioner måste förlägga en del av sin vanliga verksamhet till vårdinstitutionerna.

Kravet på bättre samhällsmiljö innebär i sina yttersta konsekvenser att samhället måste förändras så att uppkomsten av handikapp förebyggs på ett effektivt sätt. Samhället måste också bättre anpassas till handikappade. I många fall blir ett handikapp hos en person påtagligt först då han ställs inför samhällets krav och ofullständigheter i samhällsmiljön. En anpassning av samhället kräver en samordning av insatser på många områden. Av största betydelse är också att människornas attityder och värderingar i fråga om handikapp ändras.

Bland de fastställda delmålen för den statliga kulturpolitiken kommenterar handikapputredningen dem om yttrandefrihet, om skapande aktivitet och kontakt mellan människor samt om eftersatta grupper. Yttrandefriheten är ett sken om den inte kan utnyttjas. Många döva, dövblinda, talskadade, utvecklingsstörda och andra begåvningshandikappade kan inte föra fram sina åsikter och erfarenheter – de har språkliga handikapp. Synskadade har inte samma tillgång till böcker, tidningar och tidskrifter som andra. De är därför utestängda från en stor del av den debatt som förs i samhället. Deras förutsättningar att utnyttja yttrandefriheten blir därigenom begränsade.

Inom kulturen är kontakt och gemenskap grundläggande beståndsdelar. Det viktigaste medlet för kontakt mellan människor är språket. Men vissa grupper, t.ex. döva och utvecklingsstörda är språkligt handikappade. Många är också av andra skäl isolerade. Kontakt är nödvändig för ökad jämlikhet mellan handikappade och andra.

För handikappade är fri skapande verksamhet i kollektiv och enskild form särskilt angelägen. Handikapp leder ej sällan till passivitet. Kulturell verksamhet både enskilt och i gemenskap med andra kan bidra till att bryta denna passivitet. Organisationslivet spelar en central roll genom sin direkta anknytning till människornas erfarenheter och intressen. Detta gäller i hög grad handikapporganisationerna.

Det finns, framhåller utredningen, ett klart samband mellan handikapp och låg fritidsaktivitet. För rörelsehindrade och synskadade tar en mängd vardagliga sysslor längre tid att utföra än för icke-handikappade. Skada eller sjukdom som orsakar handikapp kräver ofta omvårdnad och skötsel som tar avsevärd tid. I båda fallen inkräktar det på möjligheten att utöva fritidssysselsättningar. Otillräcklig färdtjänst, brist på personlig service, social hemhjälp, hemsjukvård och tekniska hjälpmedel kan också bli hinder för kulturell verksamhet.

Handikappade kan också ha ett överskott av tid. Arbetslöshet eller brist på meningsfull sysselsättning medför ensamhet och passivitet. Gemenskap och samverkan med andra är för de flesta en förutsättning för kulturell verksamhet. Arbetslivets betingelser präglar också individens möjligheter

att utnyttja fritiden. Ett otillfredsställande arbete minskar förmågan att utnyttja de möjligheter till kultur som fritiden erbjuder. Handikappade är oftare än andra hänvisade till arbeten som inte ger möjlighet till personlig utveckling och självförverkligande.

Det är ett centralt behov hos människan att ha nära kontakter med andra människor, att leva i en liten grupp där villkor och intressen delas av alla. Även en handikappad, som bor och lever integrerat, är i detta avseende inte sällan isolerad – han är ensam handikappad i bostadsområdet eller på arbetsplatsen. Därigenom blir han lättare utanför gemenskapen och får mindre stimulans till aktiviteter än andra. Han har också behov av att ha kontakt med andra som lever under samma villkor som han, dvs. är handikappade. Här fyller handikapporganisationerna en väsentlig uppgift.

Handikapputredningen sammanfattar sin syn på följande sätt: Kulturell jämlikhet för handikappade förutsätter en väsentligt vidgad ekonomisk och social jämlikhet i samhället som helhet. Detta är en grundläggande utgångspunkt. Jämlikheten förutsätter också att samhället planeras med tanke på handikappade, ty det kommer alltid att finnas människor som är handikappade. Det är ofrånkomligt i varje samhälle. En rationell samhällsplanering måste utgå från detta faktum. Endast om det sker kan hindren undanröjas och jämlikhet bli verklighet för handikappade.

2.2 Utbildningsfrågor

Handikapputredningen

Handikapputredningen tar i olika sammanhang upp frågor om åtgärder för handikappade elever i ungdomsskolan samt personal i skolan.

Utredningen framhåller att om döva småbarn enbart får lära sig att använda tal, avläsning och vibrationer kan vid kommunikation deras sociala, känslomässiga och kunskapsmässiga förutsättningar inte utvecklas i full utsträckning. Med samtidig användning av teckenspråk och andra metoder får de bättre språkförståelse och större ordförråd och kan uttrycka känslor och behov på ett mera nyanserat sätt. De får också en bättre kontakt med föräldrar, syskon och andra.

Åtbördsspråket är ett naturligt kommunikationsmedel för döva. Åtbörderna motsvarar inte direkt orden i talspråket. Åtbördsspråket följer sina speciella regler och har en särskild grammatik. Det kan i stor utsträckning användas internationellt. Egennamn och begrepp som det inte finns någon åtbörd för stavas med handalfabet.

Teckenspråk är en kombination av åtbörder och handalfabet. Det följer det talade språket och bygger på svenskans grammatik. SDR tillsatte i slutet av 1960-talet en teckenspråkskommitté i vars uppgifter ingår att normera teckenspråket. År 1968 gav förbundet tillsammans med SÖ ut en teckenspråksbok. År 1970 gav förbundet och Sveriges dövtolkars förening

ut en ny handbok med de vanligaste tecknen. Förbundets arbete med att utveckla och förbättra teckenspråket fortsätter.

SÖ tillsatte år 1972 en teckenspråksgrupp vars uppgift var att utarbeta riktlinjer för användningen av teckenspråk i undervisningen av döva med hänsyn till talspråklig kommunikation. Gruppen föreslog att teckenspråket skulle användas som undervisningsspråk samt att lärare och annan personal inom specialskolan skulle ges ökad undervisning i teckenspråk. På förslag av gruppen genomförs en omfattande forskning om teckenspråkets språkliga uppbyggnad. År 1974 inrättade SÖ en teckenspråksnämnd med uppgift att bevaka och främja användningen av teckenspråk i undervisningen av döva samt att fungera som rådgivande organ i pedagogiska frågor rörande teckenspråk.

Enligt utredningens mening ger teckenspråket döva ett gott stöd för språkförståelsen. Det har sin givna plats i undervisningen och är både kommunikationsmedel och instrument för begreppsinlärning.

Med avläsning menas att främst på mun- och läpprörelser se vad någon säger. Att avläsa kräver hög koncentration och avläsning är därför tröttsam. De som har blivit döva efter det att de har lärt sig att tala kan behålla förmåga att samtala om de lär sig att avläsa. Barndomsdöva har avsevärt mindre förutsättningar än andra att lära sig avläsning eftersom de först måste lära sig språket. Rent tekniskt kan döva lära sig att tala – de är inte stumma. Utredningen anser att talundervisning måste erbjudas alla döva som en rättighet.

Med total kommunikation avses förmågan att ta emot intryck och att uttrycka sig med alla till buds stående medel. I praktiken betyder detta att åtbördsspråk, teckenspråk, handalfabet, tal och avläsning tas i anspråk tillsammans med naturliga gester, mimspel och rörelser alltefter individuella förutsättningar. Enligt utredningens uppfattning måste en döv ha rätt att i varje situation välja den kommunikationsmetod som passar honom bäst. För att total kommunikation skall bli verkligt användbar fordras undervisning i såväl teckenspråk som andra kommunikationssätt för alla som arbetar med eller i övrigt kommer i kontakt med döva.

Med de särskilda anvisningar beträffande handikappade elever som år 1970 fördes samman i ett supplement till 1969 års läroplan för grundskolan (Lgr 69 II: Spsk) gjordes för första gången ett försök att utnyttja det nya teckenspråket i skolan. Genom den utveckling som har skett bl. a. genom SÖ:s teckenspråksgrupp och utvecklingsarbetet inom SDR anser utredningen att det normerade teckenspråket numera kan utnyttjas både som läromedel och kommunikationsmedel. I den nu pågående läroplansöversynen bör teckenspråkets nya möjligheter och ställning enligt utredningens mening komma till klart uttryck.

Undervisning i teckenspråk måste få mera utrymme i speciallärarnas utbildning. Ytterligare fortbildning måste ordnas för dem som redan är verksamma som lärare. Även övrig personal som kommer i daglig kontakt med

döva elever bör kunna teckenspråket. Specialskolorna bör därför få ökade resurser för undervisning och fortbildning i teckenspråk.

Utredningen anser det vara angeläget att teckenspråket utvecklas. Åtbördsspråkets möjligheter och dess förhållande till teckenspråket bör klarläggas. Forskning om åtbördsspråket bör inledas. Det behövs också forskning kring psykologiska och pedagogiska problem vid användningen av teckenspråk vid tolkning och i undervisning.

2.3 Vuxenutbildning och folkbildningsarbete

Nuläge

Statsbidrag till studiecirkelverksamhet utgår enligt förordningen (1963: 463) om statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet (omtryckt 1974: 455, ändrad senast 1976: 435). För att statsbidrag skall kunna utgå krävs bl. a. att en studiecirkel har minst fem deltagare och omfattar minst 20 studietimmar. SÖ har dock möjlighet att medge undantag. Statsbidrag utgår med 100 %, dock högst ett visst belopp, för arvode till teckenspråkstolk som medverkar i studiecirkel. Statsbidrag i form av tilläggsbidrag (priobidrag) utgår bl. a. för allmän studiecirkel som har till syfte att utveckla handikappades färdigheter att meddela sig, t. ex. studiecirklar i punktskrift eller teckenspråk. Enligt de riktlinjer som nu gäller bör studieverksamhet som riktar sig till handikappade planeras i samarbete med handikapporganisationerna och man bör så långt möjligt underlätta för handikappade att delta i reguljära studiecirklar (prop. 1975: 23, UbU 1975: 16, rskr 1975: 177).

Under anslaget Bidrag till studieförbund utgår sedan budgetåret 1967/68 ett särskilt bidrag till studieförbundens pedagogiska verksamhet bland handikappade, sedan budgetåret 1972/73 ett bidrag till produktion av studiematerial för handikappade och sedan budgetåret 1975/76 bidrag till tekniska och organisatoriska stödåtgärder för handikappade. Det sistnämnda bidraget tillkom efter förslag av kommittén (U 1970: 56) för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX) i betänkandet (SOU 1974: 54) Vidgad vuxenutbildning. FÖVUX föreslog en gradvis utbyggnad av bidragen till pedagogisk verksamhet bland handikappade och produktion av studiematerial för handikappade. De senaste åren har bidragen höjts i enlighet med FÖVUX förslag. I prop. 1976/77: 100 (bil. 12 p. F 7) föreslås en fortsatt utbyggnad för budgetåret 1977/78.

Folkbildningsutredningen har bl. a. i uppdrag att studera hur de särskilda bidragen till handikappades studieverksamhet används och pröva vilka ytterligare insatser som kan behövas för att underlätta för handikappade att delta i cirkelstudier. Folkbildningsutredningen har också i uppdrag att studera i vilka former studiecirkelverksamhet för utvecklingsstörda bedrivs och belysa frågan om gränsdragning och samarbete mellan folkbildning och s. k. vuxensärskola.

Sedan budgetåret 1975/76 pågår under SÖ:s ledning försök med uppsökande verksamhet i bostadsområden. Den uppsökande verksamheten skall rikta sig till vuxna med kort utbildning och pröva olika former av samspel mellan studieförbund och organisationer. Handikappade utgör en prioriterad grupp (prop. 1975: 23 s. 181, UbU 1975: 16, rskr 1975: 177).

För att underlätta för handikappade att delta i kommunal och statlig vuxenutbildning utgår statsbidrag till tekniska stödårgärder för hörselskadade, synskadade eller rörelsehindrade elever. I kommunal vuxenutbildning får specialundervisning (speciell kurs) anordnas för elever som på grund av syn- eller hörselskada, nedsatt rörelseförmåga eller psykisk sjukdom har svårt att följa den vanliga undervisningen. Speciell kurs får påbörjas om antalet elever i kursen beräknas varaktigt uppgå till lägst fem. I övriga kurser i kommunal vuxenutbildning krävs normalt varaktigt lägst tolv elever. För speciell kurs får gruppen delas efter 9 elever mot normalt 35.

Enligt gällande riktlinjer bör vidare bl. a. handikappade prioriteras när kommunen beslutar om användning av statsbidrag för kommunal vuxenutbildning i form av s. k. schablontillägg (prop. 1974: 1 bil. 10 s. 405 och 406, UbU 1974: 20, rskr 1974: 185).

För att underlätta för handikappade att delta i folkhögskolestudier utgår statsbidrag för personlig assistans i studiesituationen, tekniska hjälpmedel, ökad lärartäthet, särskilda åtgärder för vissa handikappade grupper och vårdartjänst för svårt rörelsehindrade. I prop. 1976/77: 55 om folkhögskolan föreslås en förenkling av statsbidragssystemet som medger en flexiblare användning av dessa resurser samtidigt som de förstärks. I propositionen betonas att handikappade i så liten utsträckning som möjligt bör särbehandlas.

Under anslaget Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet är medel anvisade bl. a. för bidrag till studiekonsulentverksamhet bland handikappade. Av de sammanlagt 16 konsulentbidragen, som f. n. uppgår till 65 000 kr. vartdera, utgår tre till studieförbund – två till ABF och ett till Studieförbundet Vuxenskolan.

Statsbidrag kan enligt kungörelsen (1974: 454) om statsbidrag till kulturprogram inom föreningslivet utgå för kulturprogram som anordnas av studieförbund, regional eller lokal enhet inom studieförbund, länsbildningsförbund eller föreläsningsförening. Statsbidrag kan även utgå för program som anordnas av studieförbund i samverkan med medlemsorganisation. Dessutom kan bidrag utgå till annan ideell förening via länsbildningsförbunden. Statsbidraget utgår för program som avser föreläsning, sång, musik, dans, dramatisk framställning, filmvisning eller utställningsverksamhet till kostnader för arvoden, traktamenten och resekostnadsersättningar till de medverkande samt till kostnader för anlitande av teknisk personal, utställnings- och filmhyror, studiematerial och transpor-

ter. För varje budgetår får för statsbidrag tas i anspråk ett belopp som motsvarar högst 75 % av sammanlagda redovisade bidragsgrundande kostnader under budgetåret. För verksamhet för handikappade gäller dock att statsbidraget får utgå med 100 %. Förmedlingsbyrån för kulturprogram har ansvar för fördelningen av statsbidraget.

Under verksamhetsåret 1975/76 genomfördes nästan 600 program för handikappade varav 85 % utgjordes av musikprogram och utställningar.

För innevarande budgetår är för bidrag till kulturprogram inom föreningslivet anvisat 11 085 000 kr. I prop. 1976/77: 100 (bil. 12 p. B 3) föreslås en ökning med 3 000 000 kr. Vidare föreslås att socialförsäkringsavgifter som erläggs för medverkande skall räknas in bland de bidragsgrundande kostnaderna.

SÖ startade år 1969 en utbildning av teckenspråkstolkar. Utbildningen sker i form av ämneskurser vid folkhögskola på upp till fem veckor. För att få delta i utbildningen krävs att den sökande behärskar teckenspråket och har erfarenhet av arbete bland döva. De som deltar i kurserna är personer som har döva anhöriga eller som i egenskap av exempelvis lärare, sjukvårdspersonal, socialarbetare och fritidsledare huvudsakligen arbetar bland döva. Kurserna ger ingen formell kompetens men efter avslutad kurs lämnas ett intyg. SDR upprättar vartannat år en förteckning över verksamma tolkar.

I den grundläggande tolkutbildningen behandlas teckenspråket och tolkning, psykologi och samhällsorientering. Även etiska frågor i tolkarbetet tas upp. Utbildningen har främst tillgodosett behoven av tolkning i vardagssituationer.

År 1969 beräknades behovet av tolkar till ca 300. I dag uppskattar SDR behovet till minst 400. Fram till och med år 1976 har ca 230 personer deltagit i en eller flera kurser. Av dessa har drygt 100 endast gått en tvåveckors kurs.

Till SÖ är knuten en särskild arbetsgrupp för planering, samordning och utveckling av tolkutbildningen. I en utvärdering av tolkutbildningen som gjordes år 1976 har tillfrågade kursdeltagare uttryckt önskemål om en längre och bredare grundutbildning med olika specialkurser som påbyggnad.

SÖ har nyligen kartlagt behoven av tolkar för dövblinda. En utbildning av försökskaraktär har också påbörjats. Ett 100-tal nu verksamma dövblindtolkar beräknas behöva utbildning för sitt arbete.

SÖ anordnar vidare metodikkurser för hörande och döva teckenspråkslärare som undervisar i teckenspråk i tolkutbildningen, på hörselklinikernas kurser, i studiecirklar, skolor etc.

Innevarande budgetår disponerar SÖ under anslaget Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet 365 000 kr. för utbildning av tolkar för döva.

Handikapputredningen

Handikapputredningen framhåller vikten av att handikappade kan ta del av de olika former av vuxenutbildning som finns.

Utredningen anser att vuxna barndomsdöva som inte har fått undervisning i teckenspråk skall få detta. Även dövblinda bör erbjudas denna möjlighet. Undervisningen kan exempelvis ordnas i vuxenundervisningen och i studiecirklar i samarbete mellan studieförbund och dövföreningar.

Döva skall enligt utredningen ha samma rätt som andra att delta i kommunal och statlig vuxenutbildning. En förutsättning för att de skall kunna göra det är att teckenspråk används i undervisningen. Om läraren inte kan teckenspråk måste tolk få anlitas. Många hörselskadade behöver öka sina kunskaper i svenska och träna sin läsförmåga. Utredningen anser att kommunerna har skyldighet att aktivt sörja för att hörselskadade får delta i den kommunala vuxenutbildningen.

Många vuxna utvecklingsstörda har inte som barn fått den undervisning som nu är lagstadgad. Det är därför angeläget att bygga ut undervisningen för vuxna psykiskt utvecklingsstörda.

Utredningen påpekar att bestämmelserna för statlig och kommunal vuxenutbildning inte medger utbildning som är särskilt anpassad för vuxna utvecklingsstörda. Det är enligt utredningen självklart att alla vuxna utvecklingsstörda får tillgång till en motsvarande utbildning finansierad med allmänna medel. Utredningen konstaterar att folkbildningsutredningen skall behandla bl. a. denna fråga.

Under sin skoltid får svagbegåvade hjälp genom särskilda pedagogiska insatser i form av samordnad specialundervisning och undervisning i hjälpklass. Motsvarande anordningar finns i stort sett inte inom vuxenutbildningen, folkhögskolan och studiecirkelverksamheten. Utredningen anser detta vara otillfredsställande.

Handikapputredningen har i ett särskilt kapitel berört frågor om handikappade och föreningslivet samt folkbildningsverksamheten.

Handikappade har många gånger svårt att få veta vilka förenings- och kulturaktiviteter som äger rum samt vilka möjligheter de har att delta i dem. Information från föreningar och upplysning om studiecirklar och annan kulturell verksamhet måste därför riktas till handikappade och göras tillgänglig för dem. Kommunala organ, studieförbund och andra arrangörer bör samarbeta med handikapporganisationerna som bäst vet hur informationen bör utformas. Biblioteken är viktiga informationscentraler. Personalen inom den sociala hemhjälpen bör kunna förmedla upplysningar om föreningsliv och folkbildningsverksamhet.

Kommunernas aktiva, uppsökande verksamhet har enligt utredningen en grundläggande betydelse för handikappade. Verksamheten bör också omfatta kulturella behov. Uppsökarna från socialnämnden skall stimulera och hjälpa handikappade att få kontakt med bl. a. föreningar, folk-

bildningsorganisationer och bibliotek. Samarbete bör ske med handikapp- och folkbildningsorganisationer.

Föreningsliv och folkbildningsarbete måste omfatta handikappade som bor på vårdinstitutioner. Man bör stimulera och underlätta för denna grupp att delta i aktiviteter utanför institutionerna. Aktiviteter måste också förläggas inom institutionerna. Sådana aktiviteter skall stödjas och utvecklas, anser utredningen. Handikapporganisationerna och andra föreningar måste få möjlighet att arbeta under gynnsammare villkor inom vårdinstitutionerna.

Utredningen konstaterar att det inom folkbildningsarbetet råder stor brist på studiematerial som är anpassat till handikappade. Detta hindrar många att välja studieämne efter eget intresse. Många avstår helt från studier. Det statliga stödet till studieförbundens produktion av studiematerial för handikappade måste därför öka. Utredningen hänvisar till det förslag om en femårig utbyggnad som FÖVUX föreslog.

Utredningen betonar att för att handikappade skall kunna delta i reguljära studiecirklar och i föreningslivet måste cirkelledare, studieorganisatörer och uppsökare ha goda kunskaper om handikapp. Bidragen till studieförbundens pedagogiska verksamhet bland handikappade bör därför öka under en femårsperiod i enlighet med FÖVUX förslag. Enligt utredningen bör orientering om handikapp också ingå i annan ledarutbildning inom föreningslivet. Det gäller särskilt utbildningen av funktionärer inom facklig och politisk verksamhet och inom ungdomsorganisationer. Varje organisation bör ha ansvar för att sådan utbildning förekommer samt att utbildningen ordnas i samarbete med handikapprörelsen.

Studiecirkelbidraget är enligt utredningens uppfattning inte tillräckligt smidigt utformat för att passa verksamhet bland vissa handikappade. Så bör t. ex. antalet deltagare kunna få vara färre än fem och antalet studietimmar färre än 20. Utredningen föreslår inga ändringar av bidragsreglerna men understryker vikten av att SÖ utnyttjar sin möjlighet att ge dispens.

Helt nya former för kulturell verksamhet måste också stödjas framhåller utredningen. En stödmöjlighet finns i bidraget för experiment och utvecklingsarbete inom kulturell verksamhet bland amatörer. Utredningen förutsätter att kulturrådet vid beräkning av medelsbehovet för verksamheten prioriterar handikappgrupperna.

Utredningen föreslår att de tre bidrag till studiekonsulenter för handikappade inom studieförbunden som utgår från anslaget Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet under utbildningsdepartementets huvudtitel bör ökas till nio samtidigt som varje bidrag höjs från 65 000 kr. till 100 000 kr. Ledamoten Åkerlind föreslår i en reservation att bidraget per konsulent sätts till 75 000 kr. Som motivering anges att antalet sökta konsulentbidrag med all säkerhet kommer att överstiga tillgängliga medel varför det ur rättvisesynpunkt är moteriverat att de studieförbund som får

förmånen att erhålla bidrag endast får ersättning med ca tre fjärdedelar av de beräknade kostnaderna.

I fråga om det statliga bidraget till kulturprogram inom föreningslivet framhåller utredningen att kostnader för anpassning av verksamheten till handikappades behov måste täckas av statsbidraget. Utredningen föreslår en ökning av medlen för bidrag till kulturprogram bland handikappade till totalt 1 milj. kr.

Utredningen framhåller att bristen på tolkar för döva och dövblinda måste avhjälpas. Den grundläggande tolkutbildningen måste därför byggas ut. Det behövs mera differentierad utbildning samt särskild utbildning av tolkar för dövblinda. Utredningen föreslår att de medel som anvisas till SÖ för tolkutbildning ökas till 500 000 kr.

2.4 Teater och andra kulturinstitutioner

Handikapputredningen

Svårigheterna för handikappade att ta del av kulturinstitutionernas verksamhet är av två slag. Den yttre, fysiska miljön kan leda till svårigheter – det kan exempelvis vara svårt att ta sig in i institutionslokalerna och att vistas där. Det kan också vara själva verksamheten som inte är anpassad till förutsättningarna hos vissa handikappade såsom synskadade, döva, hörselskadade, dövblinda och psykiskt utvecklingsstörda.

Kulturinstitutionerna bör informera om huruvida deras lokaler är tillgängliga för handikappade. Institutionerna bör också informera om sin verksamhet på ett sådant sätt att handikappade nås. Utredningen förordar att detta sker i samverkan med handikapporganisationerna. Kulturinstitutionerna måste också så långt det är möjligt ordna sin verksamhet på ett sådant sätt att handikappade får samma utbyte som andra. I detta ingår att erbjuda handikappade personlig service som är anpassad till de individuella behoven. För att detta skall fungera smidigt bör institutionerna i samarbete med handikapporganisationerna bedöma olika gruppers behov av service samt aktivt informera om vilken service som kan ges. Viktigt är också att personalen vid kulturinstitutionerna får bättre kunskap om handikapp. Utredningen understryker att de särskilda insatserna för anpassning måste bli en del i den allmänna verksamheten så att det inte blir fråga om en särverksamhet för handikappade. När det gäller personer som vårdas på kulturinstitutioner betonar utredningen vikten av att institutionernas uppsökande verksamhet byggs ut.

Utredningen framhåller att handikappades behov måste beaktas i såväl den nuvarande teaterverksamheten som i den utveckling som kan förutses.

Handikappades teaterbesök kan många gånger ge ett större utbyte om de förbereds genom information och diskussion. Sådan verksamhet är angelägen.

Utredningen anser att fler pjäser måste sättas upp för psykiskt utvecklingsstörda. Teatern måste få en motsvarighet till den lättlästa litteraturen.

Utredningen framhåller att Svenska riksteatern genom sin centrala ställning har ett särskilt ansvar för att främja handikappades tillgång till teater.

Döva ser gärna teater och spelar gärna teater på teckenspråk. Den fria gruppen Tyst teater bedriver en verksamhet som vänder sig särskilt till en döv publik. Gruppen, som bildades år 1970, spelar pjäser med teckenspråk och tal. Utredningen föreslår att Svenska riksteatern får ansvaret för en verksamhet med teckenspråkig teater för döva. Teatern bör bl. a. spela välkända pjäser som anpassas till teckenspråk. Vidare bör ingå mim, pantomim och pjäser som har skrivits direkt för teckenspråk. Verksamheten bör företrädesvis inriktas på uppsökande verksamhet bland döva. Teatern bör även stimulera dövas intresse för amatörteater genom att bl. a. leda kurser i skapande dramatik. Riksteatern har beräknat kostnaden för en ensemble med sex skådespelare till 1.4 milj. kr. Utredningen föreslår att ett belopp av 1 milj. kr. om året beräknas för teckenspråkig teater av de medel som anvisas för Riksteaterns verksamhet.

2.5 Biblioteksverksamhet

2.5.1 Allmänt

Handikapputredningen

Utredningen konstaterar att folkbibliotekens service till handikappade varierar mellan kommunerna och framhåller att en utjämning måste ske samtidigt som ambitionsnivån höjs. De lokala biblioteken måste erbjuda handikappade talböcker, lättlästa böcker och förmedla böcker i punktskrift. Utredningen anser vidare att biblioteken måste ha eller kunna förmedla bildband, videogram och annat AV-material. Det måste också finnas tekniska hjälpmedel. Biblioteken bör också vara informationscentraler för handikappade.

Utredningen understryker att bibliotekens uppsökande verksamhet liksom verksamheten över huvud taget måste anpassas till de handikappades behov. Däremot bör den uppsökande verksamheten enligt utredningen i och för sig inte vara särskilt riktad till handikappade. Deras kontakt med biblioteken skall i första hand möjliggöras av fungerande kommunikationer och färdtjänst, av personlig service, anpassade lokaler m. m. Bibliotekens insatser vid vårdinstitutionerna bör utvecklas. Därvid är det viktigt att alla typer av service förekommer. Utredningen betonar även att bibliotekens allmänna programverksamhet måste vara tillgänglig för handikappade, särskilt då barn.

2.5.2 *Utvidgad talboksutlåning*

Nuläge

Rätt att låna talböcker tillkommer, enligt 18 § lagen (1960: 729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, blinda och andra svårt vanföra. I kungörelsen (1961: 348) med tillämpningsföreskrifter till bl. a. upphovsrättslagen sägs i 7 och 8 §§ att med begreppet blinda och andra svårt vanföra förstås läsblinda och dem som på grund av vanförhet är förhindrade att ta del av litterärt exemplar som har utkommit i handeln. Med vanförhet har förstätts personer med nedsatt handfunktion.

Våren 1973 inleddes under SÖ:s ledning en försöksverksamhet med s. k. utvidgad talboksutlåning. Ett särskilt avtal slöts mellan SÖ och Svenska författarförbundet om en tillfällig utvidgning av tillämpningen av 18 § upphovsrättslagen. Bakgrunden till försöket var att man bl. a. inom SÖ och statens handikappråd ansåg att även andra grupper än de som med gällande tolkning ansetts vara att hänföra till svårt vanföra har ett stort behov av talböcker. Som exempel på grupper av intresse nämndes afatiker, hörselsvaga, dyslektiker, psykiskt utvecklingsstörda, rörelsehindrade, konvalescenter och långtidssjuka. Avtalet avsåg en begränsad del av landet och i princip de nämnda grupperna. Försöken genomfördes vid tre länsbibliotek, ett folkbibliotek och två patientbibliotek. I försöksverksamheten användes talböcker deponerade av DBF:s bibliotek, bl. a. vissa specialframställda lättlyssnade och långsamt inlästa talböcker. Verksamheten organiserades efter olika modeller. Stöd till försöken har utgått från SÖ och statens kulturråd. Försöket avslutades i januari 1976. SÖ har därefter förlängt avtalet med Sveriges författarförbund till den 1 juli 1978. Erfarenheterna av försöket redovisas i SÖ:s yttrande över handikapputredningens betänkande.

Handikapputredningen

Utredningen refererar till SÖ:s försöksverksamhet och förutsätter att SÖ föreslår de åtgärder som försöket bör föranleda.

2.5.3 *SRF:s bibliotek*

Nuläge

Sedan år 1953 utgår statsbidrag till den biblioteksverksamhet som bedrivs av SRF. Biblioteket består av en central biblioteksadministration samt fyra avdelningar, nämligen punktskriftsbiblioteket, talboksbiblioteket, studielitteratursektionen och folkbildningssektionen. Biblioteket leds av en särskild biblioteksstyrelse bestående av sju ledamöter varav fem utses av SRF och två av SÖ. Den egentliga biblioteksverksamheten omfattar punktskriftsbiblioteket och talboksbiblioteket. Det statliga bidraget utgår ur anslaget Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet (1976/77 VIII: B 54, posten Bidrag till De blindas förening för biblioteksverksamhet).

Som villkor för bidraget har angetts bl. a. att biblioteket skall samarbeta med övriga bibliotek i landet samt att planeringen av inspelning av talböcker skall ske i samråd med andra institutioner som framställer talböcker.

Statsbidraget till den egentliga biblioteksverksamheten uppgår budgetåret 1976/77 till 4,3 milj. kr. Det statliga bidraget täcker ca 95 % av kostnaderna. Övriga intäkter är gåvor och bidrag samt avkastning från olika fonder.

Punktskriftsbiblioteket fungerar som centralbibliotek för punktskriftsböcker och har låntagare över hela landet. Beställningarna sker i huvudsak per brev eller telefon och utlåningen sker per post direkt till låntagaren. Antalet titlar i biblioteket var år 1975 ca 4 000, antalet utlån ca 2 500 och antalet aktiva låntagare drygt 250 varav ca en tredjedel finns inom Stockholmsområdet. Produktionen av punktskriftsböcker sker i huvudsak vid SRF:s punktskriftstryckeri.

Talboksbibliotekets verksamhet började år 1955. Talböcker finns förutom vid SRF:s bibliotek vid ett stort antal folkbibliotek.

Låntagare vid talboksbiblioteket är enskilda synskadade, vissa andra handikappade, bibliotek, sjukhus och andra vårdinrättningar. Antalet titlar i biblioteket var år 1975 ca 9 700 i drygt 61 000 kopior. Antalet utlån var ca 116 500 med knappt 3 000 aktiva låntagare. Direktlånen till enskilda dominerar utlåningen och utgjorde år 1975 drygt 70 % av lånen. Depositioner och enstaka lån till andra bibliotek (interurbanlån) uppgick till ca 33 000. Depositionslånen och interurbanlånen har ökat snabbast under de senaste åren. Av utlåningen avsåg ca 60 % Stockholmsområdet, vilket i stor utsträckning förklaras av att Stockholms kommun och några andra kommuner i området saknar egna talboksbestånd.

Talboksbiblioteket förvärvar böcker från SRF:s talboksproduktion och från Bibliotekstjänst AB. Vidare tillförs talbiblioteket de böcker som produceras av studielitteratur- och folkbildningssektionerna. Antalet nya titlar uppgick år 1975 till 576 varav 326 hänförde sig till studielitteratursektionens produktion, 33 hade inköpts från Bibliotekstjänst och 217 hade producerats på initiativ av biblioteket. Såväl antalet från Bibliotekstjänst köpta, som antalet egenproducerade titlar var detta år osedvanligt lågt. SRF:s bibliotek beslutade hösten 1973 att gå över från öppna spolar till kassetter vid produktion av talböcker. Av talboksbibliotekets då ca 8 500 titlar avsågs ca 50 % föras över till kassett. Överföringen beräknas vara avslutad budgetåret 1977/78 då ca 4 200 titlar skall ha förts över.

Ett visst samarbete förekommer mellan SRF och Bibliotekstjänst vad gäller produktion av talböcker. Bibliotekstjänst producerar de böcker som förväntas få den största lånefrekvensen och som därmed köps in av folkbiblioteken och säljer också vissa av de böcker SRF låter läsa in. Antalet av Bibliotekstjänst salufördа nya titlar var år 1975 knappt 200 varav drygt 60 hade lästs in av SRF. Försäljningen uppgick till ca 7 800 exemplar. Därutöver såldes drygt 7 000 exemplar av ca 150 tidigare producerade titlar

varav 40 från SRF som nu har förts över till kassett. Antalet folkbibliotek som mer regelbundet köper talböcker uppgår till drygt 100. Talboksbeståndet vid de 24 länsbiblioteken uppgick år 1975 till ca 60 000 exemplar. Utlåningen vid dessa bibliotek samt fem större stadsbibliotek uppgick till knappt 290 000 lån vari även ingår från SRF:s bibliotek inlånade böcker.

Studielitteratursektionen svarar för produktionen av studiematerial för i huvudsak högskolestuderande som erhåller individuella utbildningsbidrag vilka går till kostnader för produktionen. Sektionen har ett bokbestånd bestående av 3 500 titlar talböcker och drygt 300 titlar i punktskrift. Antalet låntagare är ca 150. För ca 110 av dessa bekostar arbetsmarknadsstyrelsen litteraturframställningen. Övriga är vuxenstuderande som i huvudsak använder sig av redan producerad litteratur. Personalkostnader m. m. vid sektionen täcks via bidraget till SRF:s biblioteksverksamhet.

Folkbildningssektionen svarar för produktion och utlåning av material för studiearbetet bland de synskadade. Verksamheten finansieras delvis med statliga bidrag. Sektionens aktuella bokbestånd består av ca 40 titlar i punktskrift, ca 200 studiematerial i form av talböcker och några studiematerial i storstil. Studiematerialen används under ett fåtal år varefter nya versioner framställs. År 1975 lånades sammanlagt ca 9 200 exemplar ut.

Litteraturutredningen

Litteraturutredningen tog i sitt betänkande Boken upp insatser för läshandikappades litteraturförsörjning och uttalade därvid sin sympati för SÖ:s år 1972 framlagda förslag i utredningen "Litteraturförsörjning för synskadade" som innebar att staten skulle ta över ansvaret för punktskrifts- och talboksbiblioteket samt studielitteratursektionen inom dåvarande DBF:s biblioteksverksamhet. Vidare föreslogs i allmänna termer en ökning av nyförvärvsnivån samt en utökning av informationsverksamheten.

Handikapputredningen

Utredningen föreslog i skrivelse den 20 juni 1974 till utbildningsdepartementet att staten skall ta över ansvaret för dåvarande DBF:s punktskrifts- och talboksbibliotek samt för driften och utvecklingen av dessa bibliotek (Jfr 3.5.3).

Utredningen redovisar i betänkandet att av en undersökning gjord inom SÖ år 1974 framgår att ca 75 % av den totala bokutgivningen utgörs av böcker som har ringa efterfrågan bland genomsnittsläsare eller som inte kan föras över till band. Samma bedömning har gjorts av SRF:s bibliotek.

Utredningen anser att synskadade – barn såväl som vuxna – skall ha samma tillgång till böcker som den seende genomsnittsläsaren vilket motsvarar 25 % av den totala bokutgivningen eller uttryckt i 1974-års utgivning

ca 1 800 titlar. Denna ambitionsnivå för framställningen av talböcker bör vara uppnådd år 1980. För budgetåret 1977/78 räknar utredningen med att ca 1 000 titlar skall framställas. Även tidigare utgivna böcker bör föras över till band. Utredningen föreslår att den årliga omfattningen för denna framställning bör uppgå till ca 200 titlar.

Även framställningen av punktskriftsböcker bör ökas kraftigt. Under den närmaste femårsperioden bör biblioteket ges möjligheter att förvärva 300 titlar i punktskrift varje år. Titlarna bör väljas ur såväl den årliga som tidigare års bokutgivning. Vid urvalet bör särskilt beaktas synskadade barns och ungdomars behov av goda böcker på punktskrift.

Biblioteket bör ha till uppgift att fortlöpande ge information om sin verksamhet. Det bör ge ut kataloger i svartskrift och på punkt över sitt bestånd av litteratur på band och punkt. Katalogerna bör tillställas folkbiblioteken som också i övrigt bör informeras så att de i sin tur kan informera låntagarna. Biblioteket bör även lämna direktinformation till synskadade och dövblinda genom handikapporganisationernas tidningar.

Utredningen föreslår vidare att den del av elevbiblioteket vid Tomtebodaskolan som inte avser synskadade elevers läromedel bör samordnas med det centrala specialbiblioteket så att detta får ansvaret för all utlåning i landet av böcker i punktskrift.

Arbetsgruppen för SRF:s bibliotek

Efter regeringens bemyndigande tillsatte chefen för utbildningsdepartementet den 20 oktober 1976 en särskild arbetsgrupp med uppgift att göra de ytterligare utredningar som behövs för ett ställningstagande till förslaget om en ändring av huvudmannaskapet för dåvarande DBF:s bibliotek. Gruppen har också i uppdrag att studera förutsättningarna för en större produktion av punktskriftsböcker och talböcker inom SRF. Enligt riktlinjerna för gruppens arbete skall övervägandena redovisas till utbildningsdepartementet senast den 1 februari 1977. Gruppen biträds i sitt arbete av en särskild projektgrupp inom statskontoret.

Arbetsgruppen har i en skrivelse den 9 februari 1977 meddelat att de aktuella problemens karaktär inte har gjort det möjligt att presentera något förslag i huvudmannaskapsfrågan till den 1 februari. Arbetsgruppen avser att fortsätta sitt arbete under våren och räknar med att kunna presentera ett förslag med en förändring av huvudmannaskapet för biblioteket fr. o. m. budgetåret 1978/79.

I sin skrivelse redovisar arbetsgruppen vidare att statskontorets undersökningar visar att punktskrifts- och talboksproduktionen inom SRF under budgetåret 1977/78 bör kunna klara en framställning av böcker av den omfattning som handikapputredningen har förordat. Statskontorets projektgrupp har gjort en noggrann analys av kostnaderna vilka under hand har tillställts departementet. Vidare har projektgruppen under hand redovisat en översiktlig bedömning av personalbehovet till följd av den högre förvärvsnivån.

2.5.4 Inläsningstjänst

Nuläge

SÖ startade hösten 1972 i samarbete med dåvarande DBF en försöksverksamhet med lokal inläsningstjänst för synskadade vid sju länsbibliotek. Försöket innebär att synskadade kan få material inläst på band. I första hand vänder man sig till yrkesverksamma synskadade men även andra såsom synskadade verksamma i kommunala organ och i föreningar samt deltagare i studiecirklar kan använda servicen. Material som läses in är tidnings- och tidskriftsartiklar, avsnitt ur fack- och uppslagsböcker, material för studiearbete, broschyrer, stenciler, skrivelser och informationsmaterial. Hela böcker har i princip inte lästs in. Erfarenheterna visar på ett stort behov av inläsning av såväl allmänt informationsmaterial från myndigheter, organisationer etc., som material av fackkaraktär. Bidrag till försöksverksamheten har utgått från SÖ och statens kulturråd. Försöksverksamheten har avslutats och SÖ avser att lägga fram en redovisning av projektet under våren 1977.

Handikapputredningen

Utredningen refererar till SÖ:s försöksverksamhet och redovisar som sin uppfattning att inläsningstjänst bör anordnas över hela landet. Den skall tillgodose individuella behov och skall få anlitas utan onödiga begränsningar. Kostnaderna för verksamheten bör täckas av bibliotekens huvudmän.

2.6 Radio och television

Handikapputredningen framhåller att radion och televisionen på ett revolutionerande sätt har ökat människors kulturella möjligheter. Detta medför samtidigt ett stort ansvar för Sveriges Radio. Programverksamheten måste ha ett varierat innehåll och tillgodose skiftande intressen.

Utredningen konstaterar att Sveriges Radio redan i dag gör betydande insatser för handikappade. Som ett exempel redovisas att en särskild arbetsgrupp inom företaget har belyst de dövas och hörselskadades problem att ta del av programverksamheten. Ett annat exempel är den ökade andelen textsatta TV-program. Samtidigt pekas dock på att 1975/76 var mindre än 8% av de svenska TV-programmen textsatta vilket innebär att döva i stor utsträckning står utanför svensk kultur och information i televesionen.

Den spridning som radion och televisionen har ger stora delar av landets befolkning tillgång till information och gemensamma upplevelser. Det är angeläget att även handikappade kan ta del av programmen. Utredningen anser att frågan om radions och televisionens tillgänglighet för handikappade är så viktig att den bör markeras t. ex. i ett nytt av-

tal mellan staten och Sveriges Radio. Vidare förutsätts att radioutredningen beaktar denna fråga i sitt arbete.

Handikapputredningen redovisar att nya system för överföring av text till TV-mottagare håller på att utvecklas vilket på sikt kommer att öka programmens tillgänglighet för döva och hörselskadade. Så länge sådan s. k. selektiv textsättning inte tillämpas bör svenskspråkiga program i ökad omfattning textsättas enligt nuvarande metoder. Målet bör vara att erbjuda text till alla program som kan textsättas och att vid t. ex. direktsändningar använda teckentolkning. Som uttryck för den grundsyn utredningen företräder redovisas att man avstyrkt bl. a. förslag i riksdagsmotioner om att döva skall befrias från TV-avgift. För sin del anser utredningen att handikappade både skall få service och betala avgift för service på samma sätt som andra. I det konkreta fallet är det inte avgiften utan programmens tillgänglighet som bör förändras.

För stora grupper hörselskadade kan olika tekniska hjälpmedel öka möjligheterna att tillgodogöra sig radio- och TV-programmen. Många av dessa hjälpmedel kan erhållas utan kostnad från landstingen. Det är viktigt att informationen om olika hjälpmedel förbättras. Genom en bättre teknisk kvalitet på mottagningsapparaterna, genom minskat bakgrundsljud och genom tydligare mun- och läpprörelser hos medverkande kan den hörselskadade lättare ta del av programmen. Utredningen föreslår att konsumentverket får till uppgift att bevaka radio- och TV-apparaternas standard. Sveriges Radio och televerket måste utnyttja de tekniska möjligheter som finns att göra ljudet tydligt.

Även för de synskadade är det viktigt att programmen är ljudrena och talet tydligt. De synskadade får också större utbyte av TV om viktiga förlopp i programmen får stöd av tal och om bildtexten är tydlig och lättläst. För de synskadades vidkommande vore det också bättre om utländska TV-program var dubbade i stället för textsatta. Sveriges Radio bör i ökad utsträckning, anser utredningen, använda metoden att sända det svenska talet till sådana TV-program i en parallell ljudradiokanal.

Seende kan få information om programmen i radio och TV genom pressen och i SR:s egen programtidning. SRF utger varje vecka ett eget programhäfte i punktskrift. Till denna insats får förbundet ett årligt bidrag om 60 000 kr. från Sveriges Radio. Kostnaderna för utgivningen är ca 150 000 kr. per år. Utredningen anser det naturligt att Sveriges Radio skall stå för denna utgivning som en service till de synskadade. Dessa skall dock själva, precis som andra grupper, erlägga prenumerationsavgift för sin programtidning.

Synskadade kan f. n. ansöka hos televerket om att befrias från skyldigheten att erlägga mottagaravgift för radio. Innehavare av TV-mottagare måste alltid erlägga avgift. För att täcka televerkets inkomstbortfall för beviljade befrielser från att erlägga mottagaravgift för radio finns medel anvisade under anslaget Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet.

Utredningen anser med hänvisning till sin principiella inställning att synskadade inte längre bör erhålla befrielse från att erlägga radioavgift.

De dövblinda har, enligt utredningen, knappast någon möjlighet att ta del av radions eller televisionens sändningar. Denna grupp handikappade kan dock ha glädje av de åtgärder som Sveriges Radio vidtar för blinda, hörselskadade och döva. Dövblinda med synrester kan ha möjligheter att följa program som är teckenspråkstolkat. Vidare kan program med långsam och tydlig uppläsning samt med ett enkelt språk ha betydelse för personer i denna grupp men också för andra t. ex. hörselskadade, psykiskt utvecklingsstörda och äldre.

Det är viktigt att Sveriges Radio i programverksamheten belyser handikappfrågor och beaktar olika handikappsynpunkter, framhåller handikapputredningen.

Informationen till handikappade och om handikapp bör alltid integreras i den vanliga programverksamheten eftersom man då når även andra grupper än handikappade och därmed ökar deras kunskap om handikapp. Men det är också viktigt, betonar utredningen, att sända specialprogram för handikappade precis som nu sker till andra grupper t. ex. barn, invandrare och jordbrukare. Som exempel på specialprogram för handikappade nämns bl. a. program om teckenspråket, teater och barnprogram. Genom tillkomsten av lokalradion öppnas nya möjligheter att förmedla lokal information.

Utredningen anser att kostnaderna för radio- och TV-programverksamhetens handikappanpassning skall bestridas av avgiftsmedel. Alla radiolyssnare och TV-tittare måste solidariskt vara med och betala kostnaderna för verksamheten.

Utredningen anser att inspelningar av skådespel, föredrag, m. m. i Sveriges Radios arkiv bör föras över till talböcker. Verksamheten bör kunna skötas av SRF:s bibliotek och kostnaderna kan inrymmas i bibliotekets budget. Innan verksamheten kan påbörjas måste vissa upphovsrättsliga och ekonomiska frågor lösas.

Program producerade av TRU-kommittén (TRU) når många och har stor betydelse bl. a. för studieovana personer och för personer med kort utbildning. Till dessa grupper hör många handikappade. Verksamheten är också inriktad på handikappade och delar av produktionen är särskilt anpassad för hörselskadade, döva, synskadade och psykiskt utvecklingsstörda. Detta har skett genom textning av TV-program och språkförenkling samt genom att studiematerial i anslutning till programmen spelats in på ljudband. TRU:s verksamhet kan, enligt utredningen, tjäna som förebild för den reguljära radio- och televisionsverksamheten.

Videogramtekniken har utvecklats snabbt. Handikapputredningen anser att videogrammen också kan bli till nytta och glädje för t. ex. döva, svårt hörselskadade och psykiskt utvecklingsstörda. De kan lätt bli ett väl anpassat komplement till annat kulturutbud, bl. a. Sveriges Radios program.

Utredningen redovisar att i Danmark och Norge produceras och distribueras sedan flera år tillbaka program för döva på videoband och kassetter. I Danmark har också utgått statsbidrag till inköp av videobandspelare. I petita för budgetåret 1974/75 begärde SÖ medel för ett svenskt försök på videogramområdet tillsammans med SDR. Senare har förbundet självt ansökt om medel ur allmänna arvsfonden för utrustning och installation av studio för produktion av program på videokassetter för teckenspråksbehövande barndomsdöva. SDR avser att inrätta studior vid sin kursgård och folkhögskola, Carlborgsons gård, i Leksand. Utredningen föreslår att förbundet får bidrag till utrustning och installation av studion från allmänna arvsfonden.

2.7 Särskild bok- och tidningsproduktion

2.7.1 Lättlästa böcker

Nuläge

SÖ inledde år 1968 ett försök med utgivning av lättlästa böcker, LL-böcker. Verksamheten leds av en särskild arbetsgrupp. Gruppens uppgift är att ta initiativ till och stimulera utgivning av LL-böcker. Gruppen tar direkta kontakter med såväl läsare som författare, bokillustratörer och förlag. För budgetåret 1976/77 är under anslaget Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet anvisat 425 000 kr. för utgivning av lättlästa böcker.

LL-böckerna vänder sig till människor som på grund av olika slags läshinder inte kommer i kontakt med eller som har små möjligheter att ta del av annan litteratur. Läsarna utgörs av vuxna handikappade som t. ex. psykiskt utvecklingsstörda och döva med läshinder men också av invandrare och läsare med sociala handikapp.

Framställningen och utgivningen av LL-böckerna sker i samarbete mellan förlag, konstnärer och arbetsgrupp. Arbetsgruppen strävar efter att få flera förlag engagerade eftersom detta har bedömts vara viktigt med tanke på bredden i utgivningen. Böckerna ges ut med produktionsstöd för att priset skall kunna hållas lågt. De kostar i en första upplaga mellan 15 och 20 kr. för läsaren. Produktionsstödets storlek varierar med hänsyn till upplagan, böckernas omfång, antal illustrationer etc. Det uppgår för närvarande till i genomsnitt 30 000 kr. per bok med en klar tendens att öka. Stödet utgör skillnaden mellan det ordinarie försäljningspriset och det subventionerade försäljningspris som fastställs av arbetsgruppen. Böckerna trycks i regel i en första upplaga på 5 000 exemplar. Många av dem har tryckts i en andra upplaga. Till detta omtryck har inte produktionsstöd kunnat utgå vilket har gjort att förlagen har höjt priset.

Den helt övervägande delen av upplagorna köps av bibliotek, institutioner och organisationer. Försäljningen genom bokhandeln har med några undantag utgjort en mindre del. För att öka kunskapen om LL-böckerna

har arbetsgruppen börjat skicka ut informationsblad med uppgift om nyutkomna böcker till distributörer och köpare. Viktiga informationskällor är också organisationstidskrifterna.

Hittills har 35 böcker kommit ut i LL-serien. Det är romaner, lyrik och faktaböcker. Utgivningen omfattar såväl bearbetade böcker som nyskrivna.

De första böckerna som kom ut var bearbetningar. Det visade sig emellertid svårt att korta ner en text, bearbeta den språkligt och ändå bevara bokens konstnärliga form. Arbetet har därför alltmer kommit att inriktas på att få fram nyskriven lättläst litteratur. Samtidigt finns uttalade önskemål från läsarna och deras organisationer om att vissa klassiker och skönlitterära verk skall bearbetas för LL-utgivningen. Trots svårigheterna med bearbetningar pågår därför några projekt med bearbetade LL-böcker. Försöksutgivningen visar att det finns ett stort behov av LL-böcker som med bild och enkel text berättar om det samhälle och den värld vi lever i. Arbetsgruppen har därför på olika sätt – t. ex. genom projektbidrag – försökt att intressera författare och bildkonstnärer att tillsammans arbeta med LL-böcker. Även genom seminarier och konferenser försöker arbetsgruppen få fler intresserade av LL-utgivningen.

Litteraturutredningen

Litteraturutredningens förslag i fråga om de handikappades litteraturförsörjning lades fram i samråd med handikapputredningen.

Litteraturutredningen konstaterar att de läshandikappade barnens svårigheter i första hand har betraktats som en uppgift för skolan. Utredningen inskränker sig därför till att behandla de vuxna handikappades litteraturförsörjning.

Till de läshandikappade hänför utredningen de synskadade och gravt hörselskadade, de rörelsehindrade, de psykiskt utvecklingsstörda samt den stora gruppen läsovana.

Utredningen anser att det särskilda stödet till framställning av LL-böcker och storstilsböcker bör utgå även fortsättningsvis, eftersom den tekniska och språkliga anpassningen medför stora kostnader samtidigt som priset bör hållas på en relativt låg nivå.

Utredningen anser en utgivning av 20 titlar per år vara ett minimikrav. Detta skulle kräva ett produktionsstöd av ca 500 000 kr. per år jämte ett eventuellt lagerstöd.

Produktionen bör inbegripa ett direkt samarbete med författare och bildkonstnärer t. ex. i form av projektbundna produktionsgrupper med uppgift att inom en given ekonomisk ram framställa den aktuella litteraturen, kanske i ett slags "litterär verkstad". Även beställnings- och stipendieförfaranden bör kunna tillämpas.

Handikapputredningen

Handikapputredningen konstaterar att böcker, tidningar och tidskrifter har central betydelse inte bara inom kulturområdet utan inom hela samhällsgemenskapen. Många handikappade är utestängda från denna del av gemenskapen. Detta kan bero på språkliga eller tekniska hinder eller på läsovana. Utvecklingsstörda eller döva har i huvudsak språkliga läshinder och behöver språkförenklad text, gärna med många bilder. Synskadade har tekniska läshinder liksom t. ex. personer som har förlamningar i händer och armar.

Utredningen erinrar om SÖ:s försöksverksamhet med utgivning av LL-böcker och framhåller att psykiskt utvecklingsstörda och andra med lässvårigheter måste få tillgång till avsevärt fler böcker. Därvid är det viktigt att också barn och ungdomars behov av god litteratur tillgodoses. Den hittills bedrivna försöksverksamheten har inte omfattat denna grupp. Genom bl. a. läsfrämjande åtgärder för barn och ungdom kan det bli möjligt att minska gruppen läshandikappade.

Utredningen anser att SÖ bör utreda förutsättningarna för utgivning av en förenklad men utförlig uppslagsbok samt serier för vuxna av typ illustrerade klassiker.

En bättre information om och marknadsföring av den lättlästa litteraturen är också behövlig. Utgivningen av LL-litteratur bör fortsätta som försöksverksamhet i SÖ:s regi men bör utökas till att omfatta 40 böcker per år.

Utredningen anser att ökad forskning på området liksom inrättandet av en litterär verkstad, kan få stor betydelse för att lösa de skilda problem som är förenade med LL-utgivningen. När ytterligare erfarenheter vunnits av den fortsatta och ökande utgivningen av LL-böcker bör frågan om hur försöksverksamheten kan övergå i fastare former aktualiseras. På något längre sikt får utgivningen av LL-böcker inte begränsas till 40 titlar per år.

Utredningen föreslår att anslaget till utgivning av LL-böcker ökas till 1,5 milj. kr.

2.7.2 Storstilsböcker

Nuläge

I anslutning till försöksverksamheten med utgivning av LL-böcker startade SÖ år 1971 i samarbete med några intresserade förlag ett försök med utgivning av storstilsböcker. Hittills har 15 böcker getts ut med produktionsstöd. Stödet syftar till att hålla priset på böckerna nere.

Böcker med stor stil vänder sig till synsvaga läsare som inte kan läsa böcker och tidningar därför att tryckstilen är för liten. Utöver den av SÖ stödda utgivningen gav ett förlag under några år i slutet av 60-talet och i början av 70-talet ut ett 60-tal böcker med fotografiskt uppförstorad text. Utgivningen upphörde till följd av vikande lönsamhet.

Handikapputredningen

Handikapputredningen refererar till SÖ:s stöd till utgivning av storstilsböcker och konstaterar att syftet med utgivningen har varit att underlätta de synsvagas möjligheter att läsa eftersom dessa i många fall beror på tryckalstrens utformning. Produkternas typografi, valet av stilsorter och papperskvalitet är många gånger avgörande för synsvagas möjligheter att läsa tryckt material. Det är allvarligt om människor utestängs från möjligheten att läsa av sådana skäl och utredningen framhåller att förlagen har ett ansvar för att deras utgivning är tillgänglig. Olika gruppers behov av böcker med stor stil måste närmare klarläggas anser utredningen, som betonar att för synskadade är det ett förstahandsintresse att den optiska rehabiliteringen och syträningen byggs ut och att utvecklingen av syn- och läshjälpmedel fortsätter. Utredningen föreslår därför inte något stöd till utgivning av storstilsböcker.

2.7.3 Punktskriftsböcker

Handikapputredningen

Handikapputredningen anser att utgivningen av punktskriftsböcker måste ökas väsentligt och framhåller att ett viktigt led i strävan att stärka punktskriftens ställning är att öka möjligheterna för den enskilde att köpa punktskriftsböcker. Framställning av punktskriftsböcker för försäljning till enskilda synskadade förekommer men har mycket ringa omfattning till följd av de mycket höga framställningskostnaderna. Utgivningen bör enligt utredningens mening öka. Försäljningspriset på böckerna bör vara detsamma som för svartskriftsutgåvan vilket förutsätter ett statligt stöd. Handikapputredningen föreslår att SRF:s bibliotek får medel för framställning och subventionering av punktskriftsböcker för försäljning till enskilda. Bibliotekets styrelse bör bestämma vilka böcker som skall framställas. Utgivningen bör enligt utredningen omfatta ca fem handböcker och ett 20-tal kortare romaner, diktsamlingar och barnböcker per år.

Utredningen beräknar att produktionskostnaderna kommer att uppgå till ca 900 000 kr. och försäljningsintäkterna till ca 100 000 kr., vilket förutsätter ett statsbidrag av 800 000 kr.

2.7.4 Tidningar

Nuläge

På tidnings- och tidskriftsområdet finns det få motsvarigheter till talböcker och punktskriftsböcker. Det finns f. n. ca 40 lokala taltidningar i landet. Dessa utkommer som regel en till två gånger i veckan. Flertalet taltidningar framställs och ges ut av läns- eller folkbiblioteken. Verksamheten finansieras i flertalet fall av landstingen. Upplagorna varierar mellan 35 och 900 exemplar och för ungefär hälften av tidningarna erläggs en pre-

numerationsavgift. En del av materialet till tidningarna erhålls från SRF:s taltidningstjänst medan huvudsakligt material är klipp ur ortspressen inom taltidningens spridningsområde, lokal information, reportage m. m.

SRF ger centralt ut nio punktskriftstidningar, sju taltidningar och en tidning med stor stil. De blindas veckoblad intar en särställning som SRF:s föreningsorgan medan de övriga 16 tidningarna vänder sig till speciella grupper. Tidningen Nuet för dövblinda och ett häfte med radio- och TV-program utkommer varje vecka medan övriga tidningar utkommer med 1–2 nummer per månad. SRF:s kostnader för tidningsutgivningen uppgick år 1975 till ca 600 000 kr. Något statsbidrag utgår i princip inte till verksamheten.

Tre punktskriftstidningar och ett tjugotal taltidningar ges ut av andra organisationer t. ex. fackförbund, religiösa sammanslutningar eller andra intresseorganisationer. Dessa tidningar utkommer med 4–24 nummer per år i upplagor på mellan 16 och 450 exemplar. För vissa tidningar erläggs prenumerationsavgift medan andra är gratis.

Handikapputredningen

På handikapputredningens och SÖ:s uppdrag har frågor om en lättläst dagstidning för vuxna utretts vid journalisthögskolan i Göteborg. Inom ramen för detta arbete har också försök gjorts med särskilt utformade avsnitt för läshandikappade i en daglig tidning. Experimentverksamheten är avslutad och visar att ett lättläst utrymme i en dagstidning tas emot positivt av språkligt otränade personer. Erfarenheterna pekar också på en rad andra praktiska svårigheter vilket gör det nödvändigt att genomföra fältmässiga försök med dagstidningar. Handikapputredningen föreslår att bidrag i särskild ordning utgår till sådan försöksverksamhet. Denna bör ske i samarbete med Föreningen Sveriges dövblinda, FUB och SDR och under administrativ ledning av SÖ och nämnden för samhällsinformation.

Handikapputredningen konstaterar att synskadade står utanför en stor del av pressens opinionsbildning, kulturdebatt och den information som finns i tidningar och tidskrifter.

De tal- och punktskriftstidningar som utkommer består i allmänhet av urval och bearbetningar från dags- och veckopressen. Radions tidningskrönikor har en särskilt stor betydelse för synskadade men programmen speglar endast debatten i en eller några för dagen aktuella frågor. De tidningar som utkommer med tal- eller punktskriftsupplaga överför som regel inte hela innehållet på band eller punkt och dessutom görs tidningarna som regel först när den tryckta förlagan är färdig, vilket innebär att synskadade får del av innehållet senare än andra. De lokala taltidningarna är enligt utredningen inte tidningar i gängse bemärkelse eftersom de inte framställs vid vanliga tidningsredaktioner eller företräder någon politisk opinionsriktning. Även de tidningar och tidskrifter som SRF ger ut är otillräckliga ef-

tersom de utgör ett mycket begränsat urval av de seendes press. Utgivningen har dock stor betydelse då de synskadade genom den får en betydande information som de annars inte får.

Enligt vad utredningen inhämtat diskuterar vissa dagstidningar att ge ut en kassettupplaga av tidningen jämsides med utgåvan i svartskrift. I samband med en sådan utgivning uppstår en rad problem som kan lösas antingen på planeringsstadiet eller sedan själva verksamheten kommit igång. Det är angeläget att samlat belysa de problem som uppkommer när en dagstidning skall anpassas för synskadade. Detta bör ske fältmässigt vid en tidning och i samarbete med SRF. Utredningen anser att medel för detta ändamål bör kunna utgå i särskild ordning. På sikt bör däremot kostnaderna för kassettupplagan betraktas som en normalkostnad för tidningen och täckas på samma sätt som övriga kostnader. Så länge som utgivare i allmänhet inte framställer tidningar och tidskrifter på band och punkt måste andra svara för att synskadade åtminstone får någon tillgång till pressen. Utredningen föreslår därför att SRF får ett årligt bidrag av 1 milj. kr. för att finansiera en utgivning som svarar mot de mest trängande behoven av tidningar och tidskrifter för synskadade och att Föreningen Sveriges dövblinda erhåller 200 000 kr. för en väsentligt förbättrad tidning för dövblinda. Bidragen skall inte få användas för medlemstidningar eller funktionärsinformation.

3 Remissyttrandena

3.1 Utgångspunkter

Remissinstanserna ansluter sig praktiskt taget utan undantag till den grundsyn som utredningen ger uttryck åt i betänkandet. Detta utgör enligt ett återkommande omdöme ett bra program för åtgärder på handikappområdet. De förslag som läggs fram tillstyrks i allt väsentligt. Ett stort antal remissinstanser betonar dock, att de måste ses som minimikrav utan prutmån. Härvid anförs från många håll att utredningen arbetat länge med betänkandet och att insatser på kulturområdet för handikappade fått anstå med hänvisning till utredningens uppdrag.

Åtskilliga remissinstanser anser att utredningen på ett otillräckligt sätt behandlat vissa gruppers problem i kulturhänseende. Detta gäller i synnerhet psykiskt sjuka, socialt handikappade och personer på vårdinstitutioner. Kritik riktas också mot utredningen för att den inte tillfredsställande belyst förslagens kostnadsföljder för kommuner och landsting.

Om utredningens allmänna utgångspunkter framhåller *statens handikappråd*, att utredningen presenterar en vidgad syn på handikappfrågorna som angår alla människor. Det är en riktig grundsyn att kulturen skall vara gemensam för alla. *Socialstyrelsen* anför att det är samhällets uppgift att underlätta för människorna att fritt välja livsform.

Statens kulturråd betonar att förslagen utgör ett minimikrav för vad handikappade kan kräva av samhället när det gäller rätten till kultur. Förslagen åtföljs dock endast på vissa punkter av konkreta lösningar om bl. a. finansieringssätt. På andra punkter stannar de vid allmänna uttalanden. Problem som hänger samman med skiftande huvudmannaskap och decentraliserat beslutsfattande har utredningen behandlat otillräckligt. Rådet kommer att ta upp en del sådana frågor i sin utredningsverksamhet och förutsätter att regeringen låter göra de ytterligare utredningar som behövs. Rådet kommer också att uppmärksamt följa utvecklingen av kulturverksamheten bland handikappade. Om anpassning inte sker av kulturverksamheten till handikappades behov, kan det bli aktuellt att i statsbidragsbestämmelser föra in ytterligare krav om tillgänglighet. Detta skulle visserligen bryta mot nuvarande synsätt om mindre styrande statsbidrag. Rådet är ändå berett att förorda sådana lösningar, eftersom det ofta är enda sättet att tillförsäkra handikappade delaktighet i kulturlivet. *SÖ* förklarar sig dela utredningens uppfattning att handikappfrågorna skall ingå i sitt sakliga sammanhang och inte hänvisas till särskilda utredningar. *Landstingsförbundet* beklagar att utredningen inte grundligare gått igenom de problem som handikappade står inför när de kräver samma kulturella möjligheter som andra. Utredningen måste kompletteras innan den läggs till grund för beslut. *Förmedlingsbyrån för kulturprogram* framhåller att grundsatserna om integration och normalisering måste beaktas i alla former av kulturell verksamhet. Åtgärder som ökar tillgängligheten för handikappade, ökar tillgängligheten för alla. Insatser som avses i första hand för handikappade, kommer alla till godo. Om handikappade deltar, är det en resurs för alla.

HCK uttalar att utredningens program och förslag har HCK:s stöd, men att det utgör ett absolut minimum. De föreslagna anslagsförstärkningarna är inte tillräckliga. HCK framhåller att om önskad nivå eller kvalitet inte kan uppnås inom en viss verksamhet därför att resurserna inte räcker, måste verksamheten läggas på en lägre nivå – handikappade får inte uteslängas. *SRF* framhåller att förslagen har utomordentligt stor betydelse för synskadade. Frågan om vilka ekonomiska och sociala omständigheter som skapar handikapp har inte belysts av utredningen. Detta är nödvändigt om man generellt vill lösa de samhällsproblem som brukar betecknas som handikapproblem. *DHR* hävdar att kravet på integration och normalisering för handikappade måste understödjas av tvingande föreskrifter. *FUB* anser det värdefullt att utredningens program innehåller en väsentlig del av de krav som FUB och andra handikapporganisationer funnit angeläget att resa. Föreslagna anslagsförstärkningar är dock otillräckliga. *SDR* framhåller att det innebär svåra begränsningar i grundläggande rättigheter att inte kunna samtala med vem som helst och inte läsa som andra. Dövheten får helt enkelt inte längre medföra ett sådant handikapp. *Föreningen Sveriges dövblinda* understryker att det krävs långt mer omfattande åtgärder än de som har föreslagits för att en så eftersatt grupp som dövblinda skall komma ens i närheten av jämlikhet med andra.

Institutionsvårdades och vissa andra gruppers problem anses av åtskilliga remissinstanser vara otillräckligt behandlade av utredningen. *Socialstyrelsen* understryker att psykiskt sjuka måste räknas som en handikappgrupp med rätt till hjälp och service om man skall kunna tala om kultur åt alla. *Statens handikappråd* anser att frågan om vilka insatser som behöver göras för psykiskt och socialt handikappade samt frågan om patientinflytande vid vårdinstitutioner bör utredas särskilt. *Statens kulturråd* finner att det behövs kompletterande undersökningar beträffande sjukdomshandikappade och socialt handikappade. Rådet avser att ta upp dessa frågor inom sin utredningsverksamhet i den mån resurserna räcker. En översyn av kulturverksamheten inom vårdinstitutionerna är redan planerad inom rådet. *Sveriges allmänna biblioteksförening* anser att en erforderlig inventering av de problem som är förknippade med kulturverksamhet på vårdinstitutioner möjligen kan göras genom huvudmännens försorg. Enligt föreningen borde även rörelsehindrades situation ha behandlats utförligare av utredningen. *ABF* uttalar att utredningen inte tillräckligt har beaktat de särskilda behov i fråga om kurs- och studieverksamhet som föräldrar till handikappade barn har. Även *HCK* föreslår kompletterande undersökningar beträffande socialt handikappades problem. *Riksförbundet för social och mental hälsa* är starkt kritiskt till att utredningen inte behandlat socialt handikappades situation. En ny utredning som tar upp alla gruppers problem är nödvändig.

Utredningens synpunkter i avsnittet om kultur och kulturpolitik behandlas av bl. a. *statens kulturråd*, som instämmer i de principiella resonemangen. Rådet tillfogar att det i och för sig är betydelsefullt att ge handikappade vidgade möjligheter att ta emot ett färdigt kulturutbud. Än väsentligare är dock att ge alla människor ökade kontakter och större gemenskap med varandra. Gemenskap, fördomsfriare attityder och mera engagemang människor emellan ger ett rikare samhälle för alla. *Statens ungdomsråd* ansluter sig till utredningens uppfattning att de mål som riksdagen antagit för kulturpolitiken är tillräckliga också för handikappade. *SÖ* understryker att kulturpolitiken är ett medel för att skapa ett jämlikt samhälle. Det är enligt styrelsen fråga om en utveckling av kulturyttringarna så att de svarar mot människornas rikt skiftande förutsättningar. Med invändning mot utredningens resonemang om kompensation hävdar styrelsen att kulturutbudet normalt skall vara så varierat att det ger utrymme för allas aktivitet. *HCK* anser att det kulturpolitiska området är för snävt begränsat och att det inte kan avskiljas från frågor om hälsa, rekreation och förnyelse av arbetstid och skol- och bostadsmiljö. *Riksförbundet för social och mental hälsa* framför liknande synpunkter och hävdar att kulturfrågor måste ses i ett större socialt sammanhang som integrerade i samhällets hela verksamhet. *SRF* understryker att en handikappkultur inte får byggas upp men finner det viktigt att stimulera handikappade att skapa kultur och kulturarbetare att skildra handikapproblem. *Riksskådebanan* framhåller att det främ-

lingsskap som finns inför kultur är en följd av samhälleliga missförhållanden och bristande social kommunikation. Kulturpolitiken måste syfta till att alla får utvecklas efter sina inneboende förutsättningar.

I fråga om förslagens kostnadsföljder för kommuner och landsting betonar *socialstyrelsen* att man får vara medveten om att ett genomförande av utredningens förslag medför ökade kostnader. *Statens handikappråd* anför, att förslagen innebär stora krav på kommunerna när det gäller färdtjänst, hemhjälp och anpassning av lokaler. *HCK* finner det särskilt viktigt att kommuner och landsting ökar sina insatser på handikappområdet. Det finns risk för att nödvändiga förbättringar uteblir, om inte staten är beredd att delta i finansieringen. Det är betydelsefullt att staten föregår med gott exempel. Rekommendationer till kommuner och landsting måste vara allvarligt menade och effekten av dem får inte förtas av samtidiga rekommendationer om besparingsåtgärder, vilka enligt erfarenhet brukar gå ut över verksamhet på handikappområdet. *FUB* anser det väsentligt att staten skapar förutsättningar för kommuner och landsting att öka insatserna för att tillgodose handikappades kulturella behov. Det är särskilt angeläget att eftersläpande kommuner och landsting höjer sin standard. *Svenska kommunförbundet* understryker att förhållandena i kommunerna när det gäller handikappåtgärder och resurser är starkt skiftande. Hänsyn måste tas härtill ifråga om takten för genomförande av förslagen. Förbundet betonar att staten har ansvar för en utjämnande roll mellan kommunerna. Deras vilja till ökade insatser för handikappade blir beroende av att staten och landstingen tar sitt fulla ansvar för denna eftersatta grupp.

Utredningens förslag att varje verksamhet skall bära kostnaderna för erforderliga åtgärder för anpassning av verksamheten till handikappades behov - i allmänhet debatterat under benämningen finansieringsprincipen – diskuteras av åtskilliga remissinstanser. Så gott som alla ansluter sig principiellt till förslaget, i flera fall dock med reservationer. *Socialstyrelsen* anser att först när denna princip gäller genomgående kan man tala om att handikappade är integrerade i samhället. *Handikappinstitutet* finner att finansieringsprincipen är viktig för undvikande av särordningar för handikappade. Dess värde är dock beroende av effektiva styrmedel, särskilt i fråga om företag som skall vara ekonomiskt självbärande. *Statens kulturråd* anser att särskilda ekonomiska resurser för anpassning behövs under en lång övergångstid. På kulturområdet kan det bli nödvändigt föreskriva skyldighet till anpassning i bestämmelser om statsbidrag. *Landstingsförbundet* betonar att åtgärder för handikappade bör vidtas även om inte medel ställs till förfogande genom särskilda bidrag. Tillgänglighet för handikappade bör i princip vara en uppgift för den som svarar för en verksamhet. Detta bör gälla även kulturområdet. *HCK* uttalar att finansieringsprincipen är ett uttryck för den riktiga uppfattningen att handikappade inte är en särskild sorts människor. Principen kan enligt

HCK inte utan övergångssvårigheter omsättas praktiskt. På ett auktoritativt sätt, t.ex. genom lagstiftning, måste huvudmän för olika slags verksamhet åläggas att tillämpa principen. Med t.ex. Sveriges Radio kan det ske genom avtal. Man måste också räkna med att det under lång tid kan behövas ändamålsbestämt stöd. *ABF* framhåller att exempelvis folkbildnings- och föreningsliv arbetar under starkt skiftande ekonomiska förutsättningar. Ibland blir kostnaden för anpassning en ringa, ibland en väsentlig del av verksamhetens totala kostnad. Till sådana förhållanden måste hänsyn alltid tas vid bedömning av möjligheterna att tillämpa finansieringsprincipen. Liknande synpunkter förs fram av *folkbildningsutredningen*.

3.2 Utbildningsfrågor

I utredningens betoning av att en döv måste ha rätt att i varje situation välja den kommunikationsmetod som passar honom bäst instämmer *SÖ* och *Manillaskolans styrelse*. *SÖ* framhåller också liksom utredningen att alla som arbetar med eller kommer i kontakt med döva behöver undervisning i teckenspråk och andra kommunikationssätt.

I utredningens uppfattning att teckenspråkets ställning som undervisningsspråk och kommunikationsmedel bör komma till klart uttryck i läroplanen för specialskolan instämmer *SÖ*, *SDR* och *Manillaskolans styrelse* som också betonar att undervisningen måste präglas av total kommunikation. Ingen remissinstans redovisar någon avvikande uppfattning. *SDR* framhåller att det måste i läroplanen klart framgå att alla döva skall få undervisning enligt den totala kommunikationsmetoden under sin skoltid och att teckenspråket måste vara ett schemabundet ämne i dövskolan. I SÖ:s läroplansarbete måste företrädare för riksförbundet få delta. Förbundet anser också att parallellt med läroplansarbetet måste utredas hur dövskolan på andra sätt kan förbättras. Särskilt viktigt är det att döva anlitas bl.a. som lärare. Regeringen bör se till att frågorna snarast utreds. *SÖ* redovisar att ett projekt benämnt "Teckenspråkets lingvistiska status" nyligen har slutförts. Slutrapporten beräknades föreligga under hösten 1976. Vidare pekas på två andra pågående projekt nämligen "Samverkan förskola – grundskola" som bl.a. syftar till att systematisera språkinlärningen för gravt hörselskadade och döva barn samt projektet "Tidig språklig – kognitiv utveckling hos döva och gravt hörselskadade" som syftar till att pröva och utveckla pedagogiska modeller för undervisningen av berörda grupper. Samspelet mellan och valet av kommunikationsmetoder ägnas särskild uppmärksamhet. Även *Manillaskolans styrelse* hänvisar till sistnämnda forskningsprojekt och betonar att det är viktigt att projektet får fortsätta så att det kan ge riktlinjer för en till barndomsdöva väl anpassad metodik. Styrelsen finner det angeläget att såväl tal som tecken ges utrymme i dövundervisningen. Om dövas möjligheter att lära sig kommunicera skall säkras bör även forskning kring dövas tal prioriteras.

Ingen ifrågasätter utredningens uppfattning att specialläraren måste få mer undervisning i teckenspråk. *SDR* och *Sveriges dövtolkars förening* understryker behovet och riksförbundet anser att undervisningen till viss del bör kunna förläggas till förbundets egen folkhögskola. Även förslaget att redan verksamma lärare och annan personal bör erhålla fortbildning stöds. *SÖ* påpekar att medel finns för detta ändamål.

Vad gäller utredningens uppfattning att teckenspråket bör utvecklas samt att atbördsspråkets möjligheter bör klarläggas framhåller *Sveriges dövtolkars förening* att staten bör anslå medel för utgivning av teckenordböcker. *SÖ* och *Manillaskolans styrelse* hänvisar till forskningsprojekt inom SÖ samt till att en kartläggning av åtbördsspråket beräknas börja vid Stockholms universitets språkvetenskapliga institution våren 1977. *Svenska kyrkans diakoninämnd* framhåller vikten av att de religiösa begreppen uppmärksammas vid utvecklingen av teckenspråket.

Statens handikappråd och *handikappinstitutet* framhåller att det är angeläget att stödja forskning som syftar till att med tekniska hjälpmedel utnyttja små hörselrester.

3.3 Vuxenutbildning och folkbildningsarbete

Vad gäller frågan om vuxenundervisning bland utvecklingsstörda erinrar *folkbildningsutredningen* och *ABF* om att folkbildningsutredningen har i uppgift att utreda denna fråga.

Utredningens synpunkter på information till handikappade berörs av några remissinstanser. Studieförbund och andra kulturanordnare måste få ökat ekonomiskt stöd till sina informationsinsatser framhåller *statens handikappråd*. Enligt *nämnden för samhällsinformation* bör även samhällsinformationen uppmärksammas. Nämnden hänvisar till riksdagens beslut år 1971 om vidgad samhällsinformation som innebär att alla medborgare ges rätt till likvärdig information. Myndigheterna måste därför se till att handikappade får en information som är likvärdig den som ges icke-handikappade. Nämnden konstaterar samtidigt att några beräkningar av samhällets kostnader för speciella informationsinsatser inte redovisas av utredningen. Ökade resurser behövs för sådana insatser. I varje informationsprojekt bör medel avsättas för särskilt anpassad information och samråd bör ske med de handikappades organisationer. *SRF* framhåller att informationen till synskadade om det aktuella kulturutbudet för synskadade är ytterst bristfällig.

Utredningens uttalande att personalen inom den sociala hemhjälpen i den uppsökande verksamheten bör kunna förmedla upplysningar om föreningsliv och folkbildningsverksamhet kommenteras av *ABF* som framhåller att personalen inte kan ersätta de utbildade uppsökarna. ABF betonar den principiella skillnaden mellan upplysningar och uppsökande verksamhet som en del i folkbildningsarbetet.

Den uppsökande verksamhetens betydelse understryks av samtliga remissinstanser som berör frågan. Det helt övervägande flertalet, däribland *statens handikappråd*, *statens kulturråd*, *SÖ*, *ABF*, *HCK*, *Riksskådebanan* och *Studieförbundet Medborgarskolan*, behandlar emellertid inte kulturinslag i kommunernas uppsökande verksamhet utan framhåller vikten av främst folkbildningsorganisationernas uppsökande arbete. *Statens kulturråd* konstaterar att uppsökande verksamhet bland handikappade är viktiga moment i de projekt som rådet stött med det särskilda bidraget till experiment- och utvecklingsarbete inom kulturell verksamhet bland amatörer. *SRF* delar uppfattningen att kommunernas uppsökande verksamhet är viktig och att kulturella behov skall uppmärksammas. Utvecklingen har emellertid gått mycket långsamt i de flesta kommuner och det mesta återstår att göra.

De positiva erfarenheterna av de försök med uppsökande verksamhet som SÖ stått som samordnare av framhålls av *statens handikapprad*, *SÖ* och *ABF*. *Statens handikappråd* föreslår att försöksverksamheten får fortsätta och att ytterligare medel anvisas. *SÖ* föreslår att studieförbund och folkhögskolor får bidrag för att pröva modeller för information om verksamhet som vänder sig till människor med speciella behov. En väg är att bygga ut bidraget till studieförbunden för tekniska och organisatoriska stödåtgärder. En annan är att utveckla SÖ:s försök med uppsökande verksamhet.

Vikten av att de som svarar för den uppsökande verksamheten har kunskaper om och erfarenheter av samt helst själva tillhör gruppen i fråga framhålls av *statens handikappråd*, *statens kulturråd*, *SÖ*, *ABF* och *FUB*. Härigenom skapas bättre kontakter och intresset för t. ex. studier blir större.

Utredningen framhåller att det är viktigt att föreningar och folkbildningsorganisationer ges tillfälle att arbeta på vårdinstitutioner. Den uppfattningen delas av bl. a. *statens handikappråd*, *statens kulturråd*, *SÖ*, *Föreningen Sveriges socioterapeuter* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*. Samtidigt konstateras att frågan har behandlats mycket summariskt. *Statens kulturråd* redovisar att rådet i ett särskilt utredningsprojekt kommer att ta upp frågor rörande kulturverksamhet på vårdinstitutioner. Rådet erinrar också om att folkbildningsutredningen har i uppdrag att utreda vissa aspekter på folkbildningsarbetet på institutionerna. Människor som av olika anledningar tvingas bo och leva på en institution kommer ofta i en kulturell isolering framhåller *SÖ*. Till följd av vårdinstitutionernas relativa slutenhet och det sätt vården är uppbyggd på kan också kontakten mellan institutionen och kulturlivet bli en kollision mellan olika samhälls- och människovärderingar. SÖ redovisar att kulturaktiviteter i traditionell mening såsom filmvisningar, teaterföreställningar och biblioteksservice redan i dag förekommer. Passiva former av kulturprogram dominerar. *Föreningen Sveriges socioterapeuter* nämner att det länge har

förts en debatt mellan socioterapeuterna och studieförbunden om huruvida kultur på vårdinstitutioner är terapi eller ej och huruvida det är en angelägenhet för sjukvårdshuvudmannen eller för de organisationer som arbetar med kulturförmedling. Vårdinstitutionerna bör inte skapa en särskild form av kulturterapi som de själva står för och som kan utvecklas till en särskild institutionskultur som skiljer sig från kulturlivet ute i samhället. Enligt föreningens bedömning är vårdinstitutionerna ofta dåligt utrustade för att ta emot kulturarrangemang. Ofta saknas även i nybyggda institutioner t. ex. samlingssal, mörkläggningsutrustning, scen, ljudanläggning, teleslingor och rum för studiecirkelverksamhet. Föreningen anser att studieförbunden bör få ökade resurser för kulturarrangemang och smågruppsverksamhet på vårdinstitutionerna. Långtidssjuka patienter tillhör sällan någon förening och har just därför större behov av kontakt och gemenskap. Det krävs också betydligt förbättrade transportmöjligheter om institutionsvårdade i ökad utsträckning skall kunna delta i det vanliga kulturlivet.

Formerna för föreningars och studieförbunds arbete på vårdinstitutionerna berörs av bl. a. *statens kulturråd*, *SÖ* och *Föreningen Sveriges socioterapeuter*. *Statens kulturråd* framhåller att folkbildningsorganisationernas verksamhet måste vara fri och obunden så att den inte uppfattas som en del av institutionens åtgärder gentemot de intagna. Den ansvariga organisationen skall ha det avgörande inflytandet över rekryteringen av deltagare och valet av cirkelledare. Deltagarna skall ha samma möjligheter att bestämma arbetsformer och välja studiematerial som i annat folkbildningsarbete. Liknande synpunkter förs också fram av *SÖ* och *Föreningen Sveriges socioterapeuter*. De tre remissinstanserna framhåller vidare att då kulturella aktiviteter förekommer på en vårdinstitution bör de omfatta såväl de som är intagna på institutionen som personalen.

I utredningens förslag att det statliga stödet till studieförbunden för produktion av studiematerial för handikappade bör öka instämmer samtliga remissinstanser som har berört frågan, däribland *statens kulturråd*, *Sveriges kyrkliga studieförbund*, *ABF*, *Studieförbundet Vuxenskolan*, *SRF* och *Studieförbundet Medborgarskolan*. Flera anser att bidragen bör öka över en femårsperiod på det sätt som föreslogs av FÖVUX. *Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet* framhåller i det här sammanhanget att förbundet är förvånat över den bristfälliga redovisningen av de olika studieförbundens insatser bland handikappade. *Föreningen Sveriges dövblinda* och *SRF* anser att studiematerial som används i folkbildningsarbetet, även talböcker, bör få behållas efter det att kursen är avslutad.

I förslaget att bidragen till studieförbundens pedagogiska verksamhet bland handikappade bör öka instämmer bl. a. *statens kulturråd*, *folkbildningsutredningen* och *ABF*. Folkbildningsutredningen påpekar också att den har i uppdrag att studera hur detta bidrag används.

De tre nämnda remissinstanserna liksom *Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet*, *FUB* och *Riksförbundet mot allergi* instämmer också i utred-

ningens betoning av att studiecirkelledare, studieorganisatörer, fackliga funktionärer m. fl måste få utbildning i handikappfrågor. *Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet* framhåller vikten av att sådan utbildning även ges i den yrkesmässiga fritidsledarutbildningen vid folkhögskolor och i den s. k. kombinationsutbildningen av fritidsledare.

Utredningens synpunkter på studiecirkelbidraget kommenteras av några remissinstanser. *Statens kulturråd* instämmer i princip i uppfattningen att studiecirkeln som arbetsform kan förlora sitt värde om reglerna gällande antal deltagare m. m. mjukas upp alltför mycket. Enligt *SÖ*:s mening är studiecirkeln möjlig att anpassa till deltagare med mycket olika förutsättningar och behov. Cirkelarbete med material som syftar till att stödja en kommunikationsprocess bör enligt SÖ:s mening vara avgiftsfri för deltagarna. *Folkbildningsutredningen* redovisar att den skall göra en översyn av studiecirkelstödet och avstår från att redovisa några synpunkter. Handikapputredningens synpunkter har dock noterats. *ABF* anser att bidragen är otillräckliga men avstår från närmare synpunkter i avvaktan på folkbildningsutredningens förslag. Frågan om regler för studiecirkelverksamhet bland handikappade bör enligt *Studieförbundet Vuxenskolans* uppfattning övervägas särskilt av folkbildningsutredningen. *Studieförbundet Medborgarskolan* anser att definitionen av begreppet "kommunikationsfärdighet för handikappade", som bestämmer tilläggsbidraget för studiecirklar, är alltför snäv.

I anslutning till sin behandling av studiecirkelbidraget tar *statens kulturråd* och *SÖ* upp behovet av ett särskilt bidrag till verksamhet som är en introduktion till gruppstudier. Sådan verksamhet behövs ofta bland institutionsboende och människor med språkliga hinder. Detta bidrag skulle vara inriktat på aktiviteter som har drag av både kulturprogramverksamhet och studiecirkelverksamhet. Kulturrådet anger att rådet räknar med att göra en översyn av dessa två bidragsformer inom ramen för en utvärdering av bidraget till experiment och utvecklingsarbete. *HCK* anser att det bör prövas om inte nya bidragsformer kan medverka till att nya former av gruppsamvaro inom vårdinstitutionerna kan utvecklas.

Utredningens uppfattning att nya former av kulturell verksamhet måste stödjas samt att verksamhet bland handikappade bör prioriteras vid fördelningen av bidraget för experiment och utvecklingsarbete inom kulturell verksamhet bland amatörer delas av de få remissinstanser som berör frågan. *ABF* och *SRF* delar utredningens uppfattning att verksamhet bland handikappade bör prioriteras vid fördelningen av bidrag. *Statens kulturråd* redovisar att en stor andel av de stödda projekten avser verksamhet bland handikappade. *Svenska teaterförbundet* framhåller att dramapedagogerna bör utnyttjas som ledare för skapande verksamhet. Enligt förbundets erfarenheter saknar vårdinstitutionerna ofta medel för kulturaktiviteter. I stället får olika studieförbund anordna studiecirklar vilket medför otryggare anställningsförhållanden för dramapedagogerna. För att

få en kontinuerlig verksamhet anser förbundet att pengar för kulturverksamhet måste räknas in i budgeten för resp. vårdinstitution.

Utredningens förslag att antalet bidrag till studiekonsulenter för handikappade inom studieförbunden bör öka tillstyrks av de remissinstanser som berör frågan bl. a. *statens kulturråd, SÖ, ABF, Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet* och *Studieförbundet Vuxenskolan*. *SÖ* anser att bidraget bör kunna utformas som ett ökat stöd till studieförbundens utvecklingsprojekt inom handikappområdet utan koppling till direkta konsulenttjänster. Det föreslagna bidraget är enligt *ABF* alltför lågt. *Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet* ansluter sig liksom *Studieförbundet Medborgarskolan* till ledamoten Åkerlinds reservation. Medborgarskolan framhåller att Åkerlinds synpunkter säkrast garanterar en bred konsulentverksamhet.

ABF tar i ett allmänt principresonemang upp frågan om fördelningen mellan studieförbunden av bidragen till handikappverksamhet och konstaterar att ABF är det enda studieförbund, som centralt har ett avtalsreglerat ansvarstagande för utbildning och organisatorisk uppbyggnad av studie- och övrig kulturverksamhet inom handikapprörelsen. ABF kan inte acceptera att tillgängliga medel fördelas mellan studieförbunden i proportion till antalet rapporterade studietimmar i "handikappcirklar". Vid fördelningen av bidrag måste man i stället enligt ABF:s mening ta hänsyn till hur stora de olika handikappgrupperna är och hur många handikapporganisationer resp. studieförbund har att lämna service till.

Förslaget att öka bidraget till kulturprogram bland handikappade får genomgående ett positivt gensvar, bl. a. från *statens kulturråd, statens ungdomsråd, Förmedlingsbyrån för kulturprogram* och *SRF*. *Förmedlingsbyrån för kulturprogram* redovisar att byrån i sin anslagsframställning till statens kulturråd för budgetåret 1977/78 uppskattat medelsbehovet till 850 000 kr. exkl. kompensation för socialförsäkringsavgifter. Förmedlingsbyrån konstaterar att den anpassning av programverksamheten till handikappades förutsättningar som utredningen efterlyser kan ske inom bidragets ram. *Statens kulturråd* och *ABF* anser att bidraget till kulturprogram bland handikappade skall användas för handikapprörelsens mötes-, studie- och föreningsverksamhet. ABF framhåller att det vore olyckligt om även vårdinstitutioner skulle få använda dessa medel. Kulturprogramverksamheten vid vårdinstitutioner bör övervägas särskilt varvid bör prövas vilka insatser som huvudmannen skall svara för och hur bidrag till organisationer som anordnar program på institutionen bör utformas.

Samtliga som berör frågan, däribland *statens kulturråd, SÖ, folkbildningsutredningen, ABF, HCK, SDR, Sveriges dövtolkars förening* och *Föreningen Sveriges dövblinda* tillstyrker att utbildningen av tolkar för döva och dövblinda byggs ut. *SÖ, ABF* och *Föreningen Sveriges dövblinda* bedömer den föreslagna medelsökningen vara för liten. *Sveriges*

dövtolkars förening betonar att tolkutbildningen inte får bestå av en mängd lösryckta delar utan att den måste vara en total utbildning.

3.4 Teatrar och andra kulturinstitutioner

Handikapputredningens synpunkter på de krav som bör ställas på kulturinstitutionerna i fråga om tillgänglighet, anpassning av verksamheten, information till handikappade m. m. delas av flertalet remissinstanser som har berört frågan däribland *socialstyrelsen*, *statens kulturråd*, *Riksskådebanan*, *Folkparkernas centralorganisation* och ett antal *handikapporganisationer*. *Klys* och *Teatrarnas riksförbund* är tveksamma till vissa av synpunkterna.

Statens kulturråd anser att man, när fullständigare uppgifter erhållits om institutionernas verksamhet för handikappade, får överväga att i statsbidragsvillkoren för institutionerna ta in styrande bestämmelser rörande verksamhetens tillgänglighet om detta bedöms nödvändigt för att tillgodose handikappades behov. Ett krav på varje kulturinstitution bör enligt *Hörselfrämjandet* vara att den är utrustad med hörselslinga. *Riksskådebanan* redovisar exempel på organisationens verksamhet bland handikappade i samarbete med handikapporganisationerna i syfte att underlätta och stimulera besök vid olika kulturinstitutioner. Verksamheten har dock en begränsad omfattning till följd av otillräckliga ekonomiska resurser.

Klys är tveksam till om integrationstanken kan drivas så långt som utredningen har gjort. Det skulle t. ex. leda till stora problem att vid alla teaterföreställningar ha teckentolkning och introduktioner för att beskriva pjäsinnehåll, scenbild etc. *Teatrarnas riksförbund* menar att de handikappades problem inte löses bäst genom föreskrifter för kulturinstitutionerna. Inte heller torde det vara möjligt att anpassa institutioner och verksamheter så att de blir tillgängliga för alla kategorier handikappade. Förbundet understryker dock att en anpassning redan sker och att institutionerna är angelägna att fortsätta denna efterhand som tekniken utvecklas och erfarenheterna ökar.

Värdet av att handikappade kan förbereda teaterbesök genom information samt vikten av att den uppsökande teaterverksamheten på vårdinstitutionerna utvecklas betonas av *Riksskådebanan*, *Svenska teaterförbundet* och *Svenska riksteatern*. *Riksskådebanan* hänvisar till erfarenheter av samarbete med handikapporganisationer och teatrar och är beredd att utveckla verksamheten om ökade resurser anvisas. Många av de föreställningar som distribueras genom Teatercentrum och Danscentrum är mycket flexibla och kan fungera som utredningen antytt, framhåller *Svenska teaterförbundet*. *Riksteatern* erinrar om den verksamhet som bedrivs av Pionjärteatern vid vårdinstitutioner och fängelser. Vidare framhålls att Riksteaterns informationsavdelning bör söka kontakt med handikappgrupper för att få råd vid framställning av informationsmaterial m. m. Samarbetet bör kunna bedrivas i en eller flera referensgrupper.

Att teatrarna bör sätta upp fler pjäser för psykiskt utvecklingsstörda understryks av *FUB* som anser att Riksteatern genom avtal bör förplikta sig att ge särskild service av detta slag.

Utredningens förslag att Riksteatern bör få ansvaret för teckenspråkig teaterverksamhet för döva tillstyrks av *Klys*, *Studieförbundet Vuxenskolan*, *SDR* och *Svenska teaterförbundet*. *Vuxenskolan* föreslår att även andra teaterproducenter än Riksteatern skall få möjlighet att verka bland handikappade. *Teaterförbundet* framhåller att den särskilda gruppen inom Riksteatern inte får ges någon särställning utan att den bör få arbeta med samma resurser som andra grupper. *Statens kulturråd* understryker det värde som dans och mimteater kan ha för vissa handikappade: Enligt rådet bör det vara naturligt för teatrarna att regelbundet ge föreställningar med teckenspråkstolk.

Statens kulturråd, *ABF*, *Svenska riksteatern* samt *Bygdegårdarnas riksförbund*, *Riksföreningen Våra gårdar* och *Folkets husföreningarnas riksorganisation i gemensamt yttrande* är positiva till förslaget om ökade insatser för teater bland döva men är kritiska till delar i utredningens förslag. *Statens kulturråd* och *ABF* finner det förvånande att utredningen inte har inhämtat gruppen Tyst teaters synpunkter på hur den aktuella typen av teaterverksamhet bäst skulle kunna utvecklas. Erfarenheterna inom Tyst teater bör tas tillvara och de ökade insatserna bör bygga på denna grupp som har en unik kunskap på området. Enligt kulturrådet kan olika lösningar komma i fråga när det gäller att bygga ut Tyst teaters verksamhet. En väg är att tilldela ABF resurserna eftersom gruppen är knuten till förbundet och eftersom Sveriges dövas riksförbund är anslutet till ABF. En annan lösning är att ansvaret för administration och distribution överförs till Riksteatern.

Enligt *Bygdegårdarnas riksförbund*, *Riksföreningen Våra gårdar* och *Folkets husföreningarnas riksorganisation* samt *Svenska riksteatern* är det mindre lämpligt att begränsa den föreslagna Riksteaterensemblens verksamhet till en ren dövteater med teckenspråk som huvudsaklig uttrycksform. I stället borde en verksamhet med mimteater kunna diskuteras. En sådan inriktning bör kunna vara av intresse för såväl hörselskadade som annan publik. Dessutom kan artisterna i en sådan grupp växla vilket bör verka vitaliserande på verksamheten. En mimteater skulle medverka till att utveckla ett eget kulturskapande bland döva som i sin tur kan nå icke-handikappade. För att utveckla samarbetet med de hörselskadades och dövas organisationer föreslår Riksteatern att dessa ansluter sig till de lokala teaterföreningarna inom Riksteatern där sådana finns.

Tanken att ensemblen inom Riksteatern skall kunna medverka i amatörteaterverksamheten bland döva berörs av *Klys* som anser att intresserade dramapedagoger bör beredas tillfälle till undervisning i teckenspråk samt att mimutbildningen vid scenskolorna bör utökas betydligt. Dessa insatser bör kunna stimulera amatörteaterverksamheten.

Teatrarnas riksförbund och *Svenska riksteatern* är kritiska mot utredningens kostnadsberäkning för den särskilda ensemblen. Kostnaden för ensemblen kan beräknas uppgå till 1,4 milj. kr. och det bedöms som anmärkningsvärt att utredningen minskat beloppet utan att lämna någon motivering.

3.5 Biblioteksverksamhet

3.5.1 Allmänt

Utredningens konstaterande att folkbibliotekens service till handikappade varierar kraftigt mellan kommunerna och att en utjämning och kraftig höjning av ambitionsnivån är nödvändig, betonas av bl. a. *statens kulturråd, SÖ, Sveriges allmänna biblioteksförening, SRF* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet*. Samtidigt är flera remissinstanser kritiska mot utredningen för att den inte lagt fram några förslag för att förändra förhållandena. *Sveriges allmänna biblioteksförening* konstaterar att eftersom utredningen inte pekar på några konkreta åtgärder för att få till stånd en utjämning är det stor risk att ojämnheten permanentas. *Svenska folkbibliotekarieförbundet* finner det anmärkningsvärt att utredningen inte har gjort en analys av hur de ökade behoven skall kunna tillgodoses. Enligt förbundet innehåller avsnittet om folkbiblioteket alltför mycket av svepande formuleringar om att insatserna skall ökas. Utredningens uppfattning att alla folkbibliotek skall ha samma serviceskyldigheter till handikappade, anser förbundet vara helt orealistiskt i dagens läge med ett stort antal små resurssvaga kommunbibliotek. Även *SÖ* framhåller att utredningen inte har visat hur en fullgod biblioteksservice skall kunna genomföras i samtliga kommuner.

Två remissinstanser diskuterar hur en utjämning skall kunna komma till stånd. *Statens kulturråd* anser att så länge standardskillnaderna är så stora som f. n. är det tänkbart att det krävs statliga stimulansbidrag om utredningens förslag skall ha några möjligheter att förverkligas i hela landet. Enligt *SRF:s* mening är det troligen nödvändigt att lagstifta om minimiresurser för de kommunala biblioteken om de nya uppgifter utredningen föreslår skall kunna genomföras. Orsaken till skillnaderna mellan kommunerna är frånvaron av giltiga normer och direktiv som gäller hela landet.

Svenska kommunförbundet instämmer i att bibliotekens service till handikappade skall förbättras men framhåller samtidigt att eftersom förhållandena varierar starkt kommunerna emellan måste genomförandet få ske i olika takt från kommun till kommun.

Flera remissinstanser däribland *statens kulturråd, SÖ, Sveriges allmänna biblioteksförening, HCK, SRF* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet* anser att den nivågruppering som folkbiblioteken arbetar med i form av lokala bibliotek, länsbibliotek och länecentraler borde kunna utgöra en

grund för en plan för bättre biblioteksservice till handikappade. Vissa servicefunktioner skulle kunna kopplas till de lokala biblioteken som t. ex. information och rådgivning samt utlåning av talböcker. I första hand bör det dock vara länsbiblioteken som fungerar som resurscentral för handikappade. Dessa bibliotek bör tillgodose en del av länets behov av LL-böcker, storstilsböcker, talböcker och i en framtid videogram för utlåning. En utbyggnad av länsbibliotekens resurser skulle medföra en jämnare standard i landet. *Statens kulturråd* redovisar att rådet har för avsikt att studera länsbibliotekens uppgifter inom ramen för översynen av det statliga stödet till länsbiblioteken. I det sammanhanget kommer också talboksförsörjningen i landet att undersökas närmare.

Betydelsen av att biblioteken är utrustade med lämpliga tekniska hjälpmedel framhålls av *statens kulturråd*, *Sveriges allmänna biblioteksförening*, *Riksförbundet mot allergi* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet*.

Värdet av bibliotekens uppsökande verksamhet betonas av flera remissinstanser. *Svenska kommunförbundet* framhåller att förbundet inte som utredningen hyser någon tveksamhet till den uppsökande verksamheten och framhåller att den inte är ett sämre alternativ utan ett viktigt och nödvändigt komplement för en fullvärdig service till handikappade. *Sveriges allmänna biblioteksförening* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet* anser att utredningens synpunkter på biblioteksverksamheten på vårdinstitutioner bygger på otillräckliga informationer. En konkret genomgång av t. ex. sjukhusbibliotekens möjligheter till biblioteksservice åt handikappade på vårdinstitutioner hade varit önskvärd. Båda organisationerna delar utredningens uppfattning att biblioteksservicen vid vårdinstitutionerna bör utvecklas. Sjukhusbiblioteken, främst de större, bör få resurser till inköp av egna bestånd av talböcker.

3.5.2 Utvidgad talboksutlåning

Samtliga remissinstanser som berör frågan uttalar sig för att en utvidgad rätt till lån av talböcker införs. Enligt *Svenska folkbibliotekarieförbundet* är det beklagligt att utredningen inte har lagt fram något sådant förslag. *Statens kulturråd*, *SÖ* och *HCK* anser att tillämpningsföreskrifterna för upphovsrättslagen måste ändras. Ett annat alternativ är att ett särskilt avtal träffas med upphovsmännen. Ändringen bör enligt SÖ vara sådan att alla som har svårigheter att läsa på konventionellt sätt ges rätt att låna talböcker. *Riksföreningen för trafik- och polioskadade*, *MS-förbundet*, *Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar* samt *Riksförbundet mot reumatism* föreslår att personer med grava rörelsehinder och försämrad gripförmåga skall ha rätt att låna talböcker. *Utredningen om upphovsrätt* uppger att frågan om rätten till talbokslån kommer att tas upp i utredningens arbete. *SRF* är medveten om att talboken kan vara till glädje även för andra grupper än de som f. n. har rätt att använda den. För-

bundet är också berett att diskutera om föreningens bibliotek skall ge service till nya låntagargrupper. En förutsättning för en utvidgad talboksutlåning är, enligt förbundet, att samhället ger stöd till en nödvändig kvantitativ ökning av bokbeståndet samt till framställning av speciellt tillrättalagda böcker och information om dessa.

Om fler grupper får möjlighet att låna talböcker är det nödvändigt att de även erhåller bandspelare som fritt tekniskt hjälpmedel framhåller *statens kulturråd*, *SÖ* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet*. De två senare påpekar vidare att det råder stor brist på bandspelare vid vårdinstitutionerna. Denna brist måste avhjälpas om en utvidgad talboksutlåning skall få avsedd effekt.

SÖ och *HCK* understryker att en vidgad talboksutlåning kräver att särskilt anpassade talböcker produceras för vissa handikappade som t. ex. utvecklingsstörda. Dessa talböcker måste ha ett enkelt och lättlysnat innehåll samt ofta vara långsamt inlästa. SÖ anser att fråga om lämplig utformning av dessa specialframställda talböcker bör studeras inom ramen för arbetet med LL-litteratur.

Kontakten med nya låntagargrupper i en vidgad talboksutlåning nås bäst i folkbibliotekens uppsökande verksamhet påpekar *SÖ* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet*.

3.5.3 SRF:s bibliotek

Litteraturutredningens förslag

Litteraturutredningens synpunkter på DBF:s bibliotek kommenteras inte närmare av remissinstanserna.

I en skrivelse i juni 1974 i anslutning till sitt yttrande över litteraturutredningetens betänkande lade *handikapputredningen* fram ett särskilt förslag om det framtida huvudmannaskapet för en biblioteksverksamhet som dåvarande DBF svarar för och om verksamhetens målsättning och utveckling.

Handikapputredningen föreslår i denna skrivelse att avtal träffas med DBF om att staten utan kostnad övertar föreningens blindskrifts- och talboksbibliotek samt ansvaret för dessas drift och utveckling.

Handikapputredningen framhåller särskilt att ett välutrustat centralt specialbibliotek för handikappade är en angelägenhet för samhället på samma sätt som annan biblioteksverksamhet, att stat och kommun bör ta samma ekonomiska ansvar för synskadades biblioteksförsörjning som för de seendes, att talboken i allt större utsträckning bör göras tillgänglig för andra handikappade än synskadade, att staten bör ta på sig ansvaret för denna utveckling, att det är angeläget att förverkliga den ambitionsnivå för bibliotekets verksamhet, som anges i SÖ:s förslag och som litteraturutredningen anslutit sig till, att en överföring av talboksbeståndet från öppna spolar till kassetter snarast bör genomföras, att DBF:s styrelse i princip är

positiv till att staten övertar biblioteket men att föreningen har förutsatt, att hänsyn tas till dess uppfattning när förslaget till bibliotekets verksamhet och organisation utformas.

Enligt handikapputredningens förslag skulle sålunda DBF:s bibliotek med staten som huvudman bli ett centralt specialbibliotek med uppgift att anskaffa och utlåna blindskrifts- och talbokslitteratur, att stimulera de allmänna biblioteken att utveckla sin verksamhet för synskadade och andra handikappade, att utgöra lånecentral för de allmänna biblioteken, att stödja de allmänna bibliotekens verksamhet genom deposition av talböcker, att stödja synskadade studerande och folkbildningsverksamheten bland synskadade genom att anskaffa och utlåna studielitteratur samt att informera om bibliotekens verksamhet och resurser.

Till dessa riktlinjer har DBF:s styrelse ställt sig positiv.

Biblioteket föreslås få en styrelse med sju ledamöter som tillsätts av Kungl. Maj:t varav tre efter förslag från DBF. En av ledamöterna bör av Kungl. Maj:t utses till ordförande.

Den folkbildningssektion som f. n. är knuten till biblioteket bör i och med att staten övertar huvudmannaskapet överföras till DBF. Handikapputredningen anser det väsentligt att staten ger sådant stöd till detta folkbildningsarbete bland synskadade att det kan utvecklas ytterligare.

DBF bör genom hyresavtal upplåta lokaler åt biblioteket i föreningens fastigheter i Enskede. Ett särskilt avtal bör ingås med DBF om utnyttjande av de tekniska och administrativa resurser, som föreningen förfogar över.

Eftersom Stockholms stadsbibliotek till skillnad från andra större bibliotek inte har egna talböcker, bör det centrala specialbiblioteket t. v. svara för direktlån till synskadade och andra handikappade inom Stockholmsområdet.

Detta bör dock förutsätta att överenskommelse träffas mellan staten och Stockholms kommun bl. a. om ersättningsfrågor.

Handikapputredningens förslag

Utredningens förslag att staten skall ta över ansvaret för SRF:s punktskrifts- och talboksbibliotek tillstyrks av *riksrevisionsverket, statens kulturråd, SÖ, Svenska kommunförbundet, Sveriges allmänna biblioteksförening, Unga synskadade* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet.*

Den föreslagna ambitionsnivån för bibliotekets anskaffning av talböcker och punktskriftsböcker har inte föranlett några allvarligare erinringar från remissinstanserna. Förslaget tillstyrks uttryckligen av *statens kulturråd, SÖ, Svenska kommunförbundet, Sveriges allmänna biblioteksförening, HCK, SRF* och *Unga synskadade. Statens kulturråd* framhåller att den höjda ambitionsnivån måste genomföras oavsett huvudmannaskapsform men konstaterar samtidigt att utredningen inte har belyst om punktskrifts- och talboksproduktion inom SRF har möjlighet att

klara av den föreslagna produktionsnivån. Behovet av litteratur för barn och ungdom framhålls av *SÖ* liksom av *SRF* som även understryker att den föreslagna ambitionsnivån gäller litteratur som framställs på punktskrifts- och talboksbibliotekens initiativ. Studerandes behov av läromedel och yrkesverksammas behov av speciallitteratur måste enligt förbundet tillgodoses utanför de angivna ramarna.

Unga synskadade menar att det är för litet med en utgivning av 300 titlar i punktskrift per år mot bakgrund av utredningens uttalande att den anser att punktskriftens ställning bör stärkas. *Föreningen Sveriges dövblinda* framhåller behovet av lättlästa böcker på punktskrift och i talboksform. Även *Svenska folkbibliotekarieförbundet* betonar att sådan litteratur måste finnas vid biblioteket.

Vikten av att biblioteket informerar om sitt bokbestånd betonas av *SRF* och *Unga synskadade*. SRF uttalar emellertid sin besvikelse över att utredningen visserligen påvisat behovet men inte föreslagit att medel anvisas till kostnaderna.

SÖ och *SRF* är positiva till att elevbiblioteket vid Tomtebodaskolan samordnas med SRF:s bibliotek. SÖ och SRF framhåller att det vid en sådan samordning behövs en särskild barnbibliotekarie vid biblioteket.

Några remissinstanser, däribland *statens kulturråd*, *Sveriges allmänna biblioteksförening* och *SRF* påpekar att den kraftiga ökningen av ambitionsnivån för bibliotekets förvärv av tal- och punktskriftsböcker kräver ökad personal vid biblioteket. Detta har inte beaktats av utredningen som inte heller redovisat några kostnadsberäkningar.

Det av utredningen förordade specialbiblioteket bör inte enbart arbeta med tal- och punktskriftsböcker anser *SÖ*, *Sveriges allmänna biblioteksförening* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet*. Biblioteket bör även svara för utlåning av videogram som produceras av Sveriges Radio och TRU. *Statens kulturråd* anser det vara oklart vad biblioteket enligt utredningens förslag bör arbeta med för medier. Såväl lättlästa böcker som videogram anpassade för hörselskadade kan komma ifråga. Biblioteket skulle därmed även vända sig till andra handikappgrupper än synskadade. De nämnda frågorna är av stort intresse när det gäller huvudmannaskapsform och personaldimensionering.

Frågan om hur talboksförsörjningen skall organiseras i landet som helhet samt hur ansvarsfördelningen mellan SRF:s bibliotek och folkbiblioteken bör utformas diskuteras av *statens kulturråd*, *SÖ*, *Sveriges allmänna biblioteksförening* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet*. *Statens kulturråd* konstaterar att utredningen har valt att helt knyta sina förslag om förbättrad litteraturservice för synskadade till ambitionsnivån för SRF:s bibliotek. För att en tillfredsställande service med utlåning av talböcker skall uppnås i landet som helhet anser kulturrådet det rimligt att det, samtidigt som det centrala beståndet i SRF:s bibliotek rus-

tas upp, genomförs en utbyggnad av talboksbestånden ute i landet. Den totala upprustningen bör ske med en uppgiftsfördelning mellan de olika nivåerna i folkbiblioteksväsendet — lokala folkbibliotek, länsbibliotek, lånecentraler/SRF:s bibliotek — för att undvika onödiga dubbleringar i inköpen och ett mindre rationellt utnyttjande av litteraturen. En sådan systematisk upprustning kräver en kartläggning av den aktuella talbokstillgången i landet, en plan för uppgiftsfördelningen samt eventuellt en klarare ansvarsfördelning mellan Bibliotekstjänst AB och SRF:s bibliotek vad gäller framställning av talböcker. Såväl principerna för uppgiftsfördelningen som utformningen av ett statsbidragssystem kommer att behandlas av kulturrådet inom ramen för översynen av formerna för det statliga stödet till länsbiblioteks- och lånecentralsverksamheten. Kulturrådet påpekar också att utredningen har underlåtit att ta upp förhållandet att Stockholms kommun saknar egna talböcker och istället utnyttjar SRF:s bibliotek dock utan att lämna någon ersättning till SRF. Utredningen har inte heller tagit upp frågan om hur inläsningstjänsten skall avvägas mot andra insatser för de synskadades litteraturförsörjning.

SÖ, *Sveriges allmänna biblioteksförening* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet* anser att den direkta utlåningen av talböcker till synskadade och andra handikappade bör ske via de lokala folkbiblioteken som också kan lämna annan service. SRF:s bibliotek bör i första hand fungera som lånecentral och depositionsbibliotek. Även länsbiblioteken bör ha talböcker för utlåning via de lokala folkbiblioteken.

3.5.4 Inläsningstjänst

Samtliga remissinstanser som har berört frågan understryker vikten av att en inläsningstjänst för synskadade byggs ut i hela landet. Flertalet, däribland *statens kulturråd*, *SÖ*, *SRF*, *Unga synskadade* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet*, uttalar sig för att verksamheten förläggs till länsbiblioteken. HCK och SRF anser att målsättningen bör vara att inläsningstjänst finns i varje kommun. Statens kulturråd och SÖ framhåller att beställning måste få göras i varje kommun. *Landstingsförbundet* anser att kulturrådet i översynen av stödet till länsbiblioteken bör undersöka de organisatoriska och ekonomiska förutsättningarna för en vidgad service vid länsbiblioteken till handikappade. *Svenska kommunförbundet* anser det viktigt att inläsning av material av mindre omfattning eller speciell karaktär sker vid de lokala folkbiblioteken. Inläsning av hela bokverk bör enligt förbundet ske vid SRF:s bibliotek vilket även *SÖ* anser. *Föreningen Sveriges dövblinda* beklagar att utredningen inte har anvisat någon väg för att säkerställa att en inläsningstjänst verkligen genomförs. Den kommunala självstyrelsen får inte leda till att handikappade behandlas olika i olika kommuner.

För att verksamheten skall komma igång och utvecklas någorlunda likvärdigt över hela landet är det nödvändigt med ett statligt stöd till länsbib-

lioteken anser *statens kulturråd, SÖ, Sveriges allmänna biblioteksförening, SRF* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet*. Statens kulturråd redovisar att rådet avser att ta upp frågan i sin översyn av det statliga stödet till länsbiblioteksverksamheten. Kostnaderna för inläsningstjänsten borde enligt *Svenska kommunförbundets* mening ha utretts och redovisats bättre.

Att inläsningstjänsten även bör omfatta utskrift på punkt framhålls av *HCK* och *Unga synskadade. Föreningen Sveriges dövblinda* vill även att material skall kunna tas fram på storstil.

SÖ anser att inläsningstjänsten, som i huvudsak troligen kommer att utnyttjas av synskadade, bör stå öppen för alla handikappgrupper som inte kan läsa på vanligt sätt.

3.6 Radio och television

Flera remissinstanser framhåller liksom utredningen, Sveriges Radios stora ansvar för alla lyssnar- och tittargrupper. Vissa remissinstanser, främst handikapporganisationerna, framhåller att Sveriges Radio har ett dubbelt ansvar vilket omfattar dels information om handikapp och de handikappades situation, dels ansvar för programmens tillgänglighet. *Radioutredningen* redovisar att utredningen i sitt kommande förslag till avtal och riktlinjer för Sveriges Radios verksamhet avser att framhålla det särskilda ansvar som ljudradion har för skilda minoritetsgrupper. Utredningen avser också att ställa ökade kvalitetskrav på verksamheten. Om dessa uppfylls bör de också främja olika handikappgruppers möjligheter att ta del av programmen. Ökad tillgänglighet och begriplighet bör eftersträvas genom mer bearbetade program och en mer medveten repertoarpolitik med ökat antal repriser framhåller utredningen. *Sveriges Radio* framhåller för sin del att ansvaret för programutbudets tillgänglighet inte kan uppfyllas för varje enskild del av programverksamheten. Den stora publiken och de begränsade sändningstiderna innebär att man med huvuddelen av programutbudet strävar efter att nå ett så stort och brett genomsnitt av lyssnare och tittare som möjligt.

I utredningens betoning av att radio- och TV-programmen skall vara tillgängliga för handikappade instämmer ett stort antal remissinstanser. Bl. a. *socialstyrelsen, statens kulturråd, radioutredningen, Sveriges Radio* samt *ABF, HCK, FUB, SDR* och *Hörselfrämjandets riksförbund* ansluter sig till de principer som utredningen har föreslagit. *Radioutredningen* pekar på att Sveriges Radio redan har uppmärksammat de handikappades situation och gjort insatser för att tillgodose olika önskemål. Genom regelbundna samråd för diskussion och informationsutbyte mellan rundradioföretaget och bl. a. handikapporganisationerna skulle ytterligare förbättringar kunna främjas anser utredningen. *Sveriges Radio* och *SRF* pekar på att tillkomsten av Sveriges Lokalradio AB med 24 lokal-

radiostationer borde medverka till att avsevärt förbättra speciellt de synskadades situation.

Förslaget om att programverksamhetens tillgänglighet för handikappade bör markeras i ett nytt avtal mellan staten och Sveriges radio tillstyrks av *statens kulturråd, ABF, HCK, Hörselfrämjandets riksförbund, FUB* och *SDR*. *Radioutredningen* framhåller att utredningens förslag till avtal och riktlinjer för Sveriges Radio kommer att framhålla det särskilda ansvar som rundradion har för särskilda minoritetsgrupper. *HCK* kräver att avtalet även skall innehålla villkor om ett rimligt antal program för begåvningshandikappade.

Förslaget att en väsentligt större andel av TV-programmen skall textsättas tillstyrks av *konsumentverket, statens handikappråd, radioutredningen, HCK, Hörselfrämjandets riksförbund* och *SDR*. *Sveriges Radio* framhåller att bolagets resurser för textning med nuvarande teknik är i det närmaste fullt utnyttjade. Varje utvidgning av textsättning kräver förutom nya driftkostnader också nya investeringar. En utökad verksamhet enligt handikapputredningens förslag kostar närmare 10 milj. kr. vilket krävet ett motsvarande tillskott av avgiftsmedel. Från ekonomisk synpunkt anser Sveriges Radio det vara klokt att avvakta en övergång till selektiv text-TV. Investeringarna på sändarsidan för denna selektiva textsättning beräknas per version ligga ungefär på samma nivå som för nuvarande textningssystem. Även driftkostnaderna per version motsvarar nuvarande kostnader. Enligt Sveriges Radio bör ett system med möjligheter till fem textversioner (normal svenska, lätt svenska och tre invandrarspråk) väljas. Kostnaderna för en sådan utbyggnad måste beaktas vid tilldelningen av medel till Sveriges Radios verksamhet. På mottagarsidan krävs också nya TV-apparater. *Handikappinstitutet* och *Klys* anser att frågan om selektiv text-TV snarast måste lösas, medan *televerket* framhåller att man bör vänta ytterligare någon tid innan beslut om val av textsystem fattas. Fortfarande pågår enligt verket ett omfattande utvecklingsarbete på området. *Radioutredningen* uppger att utredningen i avvaktan på text-TV avser att föreslå en ökad andel snabbrepriser med möjlighet till textsättning. Även teckentolkning bör prövas i olika sammanhang anser utredningen. *SDR* anser att förslaget om textsättning måste genomföras snabbt. Sveriges Radio måste få ett klart besked om sin självklara skyldighet att göra programmen tillgängliga anser förbundet.

Handikapputredningens förslag om att informationen om hjälpmedel för hörselskadade skall utökas och att konsumentverket skall verka för bättre kvalitet på mottagningsapparater och att Sveriges Radio skall uppmärksamma utredningens synpunkter om bättre ljudkvalitet tillstyrks av *konsumentverket, radioutredningen, televerket* och *Sveriges Radio*.

Handikappinstitutet anser att innehållet i utländska TV-program bör förmedlas på svenska i en speciell radiokanal medan *televerket* framhåller möjligheten att sända fler ljudkanaler i TV. Radioutredningen anser att

metoden kan prövas i viss utsträckning om en fjärde ljudradiokanal införs. *Unga synskadade* anser det vara ett oeftergivligt krav att utländska barn- och ungdomsprogram i TV sänds med svenskt tal i någon ljudradiokanal eftersom detta kan underlätta synskadade barns och ungdomars integration i förskola, skola och fritidsliv.

Radioutredningen anser att finansieringen av SRF:s punktskriftshäfte för information om radio- och TV-program på sikt bör finansieras med medel över statsbudgeten. Från Sveriges Radios sida ligger en sådan utgivning vid sidan av den egentliga uppgiften. Samma uppfattning har *Sveriges Radio* som dock förklarar sig beredd att även fortsättningsvis ge bidrag till SRF:s publikation. *SRF* däremot anser att Sveriges Radio i det nya avtalet mellan staten och Sveriges Radio bör åläggas att helt svara för kostnaderna för utgivningen. *FUB* anser för sin del att Sveriges Radios programtidning bör innehålla en lättläst spalt som ger programinformation till förståndshandikappade och till andra grupper med språkhandikapp.

Sveriges Radio anför inga erinringar mot handikapputredningens förslag om att hörselskadade och synskadade på samma sätt som andra skall erlägga mottagaravgifter.

Sveriges Radios program bör kompletteras med att aktuell information – nyhetsprogram – på ett förenklat språk för personer med hörsel- och språksvårigheter sänds dagligen på regelbundna tider anser *socialstyrelsen*.

Sveriges Radio redovisar att man undersöker möjligheterna att sända ett dagligt textat TV-nytt.

Även *radioutredningen* tar upp denna fråga och erinrar om att nyhetsprogrammen i radio och TV är de viktigaste och ibland de enda informationskällorna för de sämst informerade i samhället. Utredningen pekar också på att Sveriges Radio genom att sända fler genomarbetade program med en mer pedagogisk presentation kan öka olika gruppers utbyte av programmen. *Sveriges Radio* har den uppfattningen att det främst gäller att öka begripligheten i programmen. Av denna anledning pågår vid avdelningen för publik- och programforskning sedan flera år ett omfattande arbete för att utröna hur etermedier fungerar i förhållande till publiken. Syftet är att härigenom få kunskaper om hur programmen kan öka i tillgänglighet och begriplighet. *Hörselfrämjandets riksförbund* som stödjer kravet på ett textat nyhetsprogram per dag föreslår att Sveriges Radios förlag bör ges möjligheter att som förhandsinformation utge material som t. ex. kan användas i teatercirklar kring TV-teaterns programutbud.

Kravet på att handikappfrågor skall uppmärksammas mer i Sveriges Radios program understryks av *HCK*, *MS-förbundet*, *Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar*, *Riksförbundet mot reumatism*, och *Svenska kyrkans diakoninämnd*. *FUB* finner denna fråga liksom frågan om handikappanpassningen av programverksamheten så viktig att man begär att handikapprörelsen får representation inom olika organ inom Sveriges Radio.

Radioutredningen finner det angeläget att handikappaspekten belyses i allmänna program inom olika samhällsområden. Man bör dock inte kräva att så skall ske i varje program eller ens i viss andel av dem, anser utredningen. Samma uppfattning har *Sveriges Radio* som dessutom pekar på behovet av specialprogram för många olika grupper som har särskilda intressen, problem eller särpräglade förutsättningar att delta i samhällslivet. Sådana program förekommer i båda medierna men det finns en ekonomisk gräns när eterdistribution av speciell service till särskilt små grupper blir orimligt dyr och då det förefaller lämpligare att utnyttja kassetter.

De remissinstanser som uttalat sig i frågan tillstyrker utredningens förslag att Sveriges Radios kostnader åtgärder för handikappade skall bestridas av avgiftsmedel.

Statens kulturråd, radioutredningen, utredningen om upphovsrätt, Klys, SRF och *Svenska teaterförbundet* delar utredningens uppfattning om att Sveriges Radios inspelningar av skådespel, föredrag m. m. bör föras över till talböcker. I sammanhanget erinrar *statens kulturråd, radioutredningen* och *Sveriges Radio* om att de upphovsrättsliga frågorna inte är helt klarlagda medan *utredningen om upphovsrätt* påpekar att den har i uppdrag att lösa dessa frågor. *Klys* och *Svenska teaterförbundet* framför krav om avtalsenliga ersättningar vid överföring av radiodramatik och hörspel till talböcker. Ersättningarna bör bestridas av statsmedel.

Handikappinstitutet pekar på de möjligheter som videogramtekniken erbjuder. Den utveckling som kan förväntas aktualiserar frågan om att tillhandahålla videobandspelare till döva som tekniskt hjälpmedel anser institutet. Liknande synpunkter anförs av bl. a. *statens kulturråd* och *HCK*. *Statens kulturråd, HCK* och *Riksförbundet för social och mental hälsa* aktualiserar frågan om bidrag till de lokala handikapporganisationerna för inköp av videoutrustningar. I sammanhanget pekar *Riksförbundet för social och mental hälsa, HCK* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* på de risker som finns om videomarknaden kommersialiseras. Socialdemokratiska ungdomsförbundet anser för sin del att produktion och distribution av videogram måste ligga under samhällets kontroll.

3.7 Särskild bok- och tidningsproduktion

3.7.1 Lättlästa böcker

Litteraturutredningens förslag

Samtliga remissinstanser som har yttrat sig över litteraturutredningens förslag om de läshandikappades litteraturförsörjning i betänkandet Boken ställer sig positiva till åtgärder i linje med utredningens förslag. Bl. a. *kulturrådet* finner ytterligare satsningar angelägna. *Handikapputredningen* anser inte att den del av de sammanlagda kostnaderna för litteraturstödet

som har reserverats för de läshandikappade svarar mot denna eftersatta grupps behov.

DBF betonar, att man vid resonemang om insatser för olika grupper av läshandikappade inte får utgå från antalet personer i de olika grupperna. Genom att t. ex. synskadade hur svårt eller omöjligt att ta del av annat utbud på kultur- och fritidsområdet, kan litteraturen för dem fylla ett större behov än för de flesta andra medborgare.

Många remissinstanser däribland *SÖ*, *styrelsen för Sveriges författarfond*, *Bibliotek i samhälle*, *Barn- och ungdomsboksrådet* samt *DBF* ställer sig kritiska till litteraturutredningens åsikt, att de läshandikappade barnens och ungdomarnas problem i huvudsak är ett pedagogiskt problem som bör lösas av skolan, och till att den som följd av detta avstått att lägga fram förslag om åtgärder för denna grupp. Även *Sveriges allmänna biblioteksförening* beklagar utredningens begränsning. *Statens handikappråd*, *Litteraturfrämjandet* betonar behovet av särskilda åtgärder för läshandikappade barn och ungdomar utanför skolan.

Från några remissinstansers sida vill man fästa uppmärksamheten på särskilda läshandikappade grupper, som man anser att utredningen har förbigått.

FUB framhåller att den stora grupp som på grund av intellektuell utvecklingshämning fått specialundervisning i grundskolan inte har behandlats, men att den i princip har läshinder av samma art som de psykiskt utvecklingsstörda. Även *Landstingsförbundet* finner att de i skolan läsretarderade försummats. *Sveriges författarförbund* påpekar att afatikerna har utelämnats i utredningens behandling. *Bibliotek i samhälle* framhåller att de icke svenskläsande läshandikappade måste uppmärksammas. Föreningen påpekar, att analfabetism kan vara ett läshinder i vissa minoritetsgrupper.

Remissinstanserna tar upp vissa särskilda frågor rörande utgivningen av LL-böcker och storstils-böcker.

Handikapputredningen framhåller att behovet av LL-böcker inte i första hand bör täckas genom bearbetningar av befintlig litteratur utan att det finns en stor efterfrågan på nyskrivna böcker i form av enkla bildberättelser med anknytning till dagens samhälle.

FUB för fram kravet på utgivning av facklitteratur, och betonar särskilt tanken på en förenklad men relativt utförlig uppslagsbok. Vidare borde en särskild nyhetstidning för läshandikappade ges ut. *Seriefrämjandet* betonar de kulturellt värdefulla seriernas möjligheter för de läshandikappade. Man efterlyser en utgivning av serier för vuxna, som skulle kunna fylla den lucka som i dag existerar mellan de lättlästa serierna och de mera svårttillgängliga böckerna.

Några remissinstanser finner utredningens minimikrav på en årlig utgivning av vardera 20 böcker med stor stil resp. av LL-typ vara alltför snävt tilltaget. Detta understryker bl. a. *statens handikappråd*, *Sveriges allmänna biblioteksförening* och *SACO*.

Utredningens förslag om projektbundna produktionsgrupper för anpassad litteratur, omfattande både ord- och bildkonstnärer, en s. k. litterär verkstad, stöds av de remissinstanser som har berört frågan.

Handikapputredningens förslag

De remissinstanser som behandlar frågan om de handikappades litteraturförsörjning instämmer allmänt i handikapputredningens förslag att ytterligare insatser måste göras för att undanröja de språkliga och tekniska hinder som i dag omöjliggör eller försvårar handikappades tillgång till litteratur.

Statens handikappråd, statens kulturråd, SÖ, Sveriges allmänna biblioteksförening, Svenska bokförläggareföreningen, Klys, ABF, HCK, FUB, Hörselfrämjandets riksförbund, Riksförbundet för social och mental hälsa, SDR och *Svenska folkbibliotekarieförbundet* tillstyrker utredningens förslag om ett ökat stöd till utgivningen av lättläst litteratur s. k. LL-böcker. Den av både litteraturutredningen och handikapputredningen angivna omfattningen – 40 LL-böcker per år – tillstyrks av många remissinstanser som en första målsättning för den utökade utgivningen. *Statens handikappråd, SÖ, Svenska bokförläggareföreningen, ABF, HCK, Hörselfrämjandets riksförbund* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet* uttalar sig dessutom för att utgivningen bör vidgas till att omfatta även barn- och ungdomslitteratur.

Statens kulturråd anser, med hänsyn till sambandet mellan LL-utgivningen och litteraturstödet, att det finns anledning att överflytta ansvaret för LL-utgivningen från SÖ till kulturrådet. Härför talar enligt kulturrådet det faktum att böckerna inte är läromedel utan avsedda för fritidsläsning. En förutsättning för att verksamheten skall kunna överföras är dock att rådet erhåller personal för verksamheten. *Sveriges allmänna biblioteksförening* anser med tanke på behovet av en ökad årlig utgivning av LL-böcker det vara motiverat att utgivningen övergår från försöksverksamhet till en permanent form. *SÖ* pekar på att den föreslagna ökade utgivningen kräver ökade redaktionella resurser och eventuellt en annan organisatorisk form än den nuvarande. *Svenska bokförläggareföreningen* uttrycker sin uppskattning över det nuvarande samarbetet med SÖ och framhåller att om utgivningen skall ges fastare former måste man söka undvika att kontakterna formaliseras på ett betungande sätt. Både ekonomiska och hanteringsmässiga hänsyn har betydelse för den stimulans till utgivning som förlagen måste känna för att utvecklas positivt framhåller föreningen.

SÖ pekar på att folkbildnings- och handikapporganisationer och folkbibliotek bör ges ökade möjligheter till litteraturinformation inom ramen för en uppsökande verksamhet. Även *Svenska bokförläggareföreningen* erinrar om behovet av ökade ansträngningar för en effektiv marknadsföring av och information om LL-böckerna. Föreningen framhåller särskilt betydelsen av ett förbättrat stöd till distributionen av LL-böckerna och en kraftfull satsning på läsfrämjande åtgärder.

Förslagen om utgivning av en lättläst uppslagsbok och serier för vuxna som utredningen redovisar tillstyrks av *FUB*, *MS-förbundet* och *Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar*. *Svenska folkbibliotekarieförbundet* anser det angeläget att framställa böcker som tar hänsyn till de afasisjukas läsproblem. *SÖ* anser för sin del att en forskning kring behov och utformning av litteratur för läshandikappade bör knytas till den föreslagna litterära verkstaden vars uppgifter bör vidgas till att omfatta alla människor med läshandikapp.

3.7.2 Storstilsböcker

Handikapputredningens tveksamhet till behovet av storstilsböcker delas inte av *statens kulturråd*, *SÖ*, *konsumentverket*, *Sveriges allmänna biblioteksförening*, *HCK* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet*. Så länge tillräckliga resurser för optisk rehabilitering saknas bör storstilsutgivningen fortsätta anser de. Även *Unga synskadade* varnar för en övertro på optisk rehabilitering. Såväl *kulturrådet* som *SÖ* anser att den av litteraturutredningen föreslagna ambitionsnivån om 20 storstilsböcker per år bör uppnås. Enligt SÖ:s mening bör på sikt övervägas om inte stödet till utgivning av böcker med stor stil kan knytas till det allmänna litteraturstödet medan kulturrådet anför att kravet på läsvänlig typografi kanske kunde införas som ett villkor för det statliga litteraturstödet. En uppfattning som delas av *SRF*.

Konsumentverket framhåller att verket för egen del avser att ställa krav på att viktig information på förpackningar och etiketter skall utformas på ett så tydligt sätt som möjligt. *Sveriges allmänna biblioteksförening*, *SRF* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet* pekar på att efterfrågan ökar på böcker med större och läsligare stil.

Sveriges allmänna biblioteksförening och *SRF* delar handikapputredningens uppfattning om att frågan om olika gruppers behov av böcker med stor stil bör kartläggas.

3.7.3 Punktskriftsböcker

Handikapputredningens förslag om stöd till produktion av punktskriftsböcker för försäljning bemöts positivt.

Handikappinstitutet, *statens kulturråd*, *SÖ*, *Klys*, *Tomtebodaskolan* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet* tillstyrker handikapputredningens förslag om en begränsad försäljning av punktskriftsböcker. Även *Unga synskadade* tillstyrker förslaget om produktion av punktskriftsböcker till försäljning men anser att den angivna nivån är för låg.

Både *statens kulturråd* och *SÖ* tar upp frågan om försäljning av talböcker med hänvisning till den stora grupp synskadade som inte behärskar punktskrift. SÖ pekar på att av de nyregistrerade synskadade år 1974

var mer än 90 % över 50 år. Dessa är i huvudsak hänvisade till talbok. De upphovsrättsliga problemen för talboksförsäljning bör kunna lösas av parterna inom området men även utredningen om upphovsrätt har anledning att se över denna fråga anser *statens kulturråd*.

3.7.4 Tidningar

Utredningens olika förslag till insatser för att öka tidningars och tidskrifters tillgänglighet för olika handikappade bemöts positivt av remissinstanserna. *Socialstyrelsen* framhåller t. ex. att förslaget om ett lättläst utrymme i dagstidningarna utgör ett bevis på utredningens stora uppslagsrikedom som bör kunna genomföras omgående.

Förslaget att genomföra en försöksverksamhet med fältmässiga försök vid dagstidningar med lättläst tidningstext tillstyrks av bl. a. *pressstödsnämnden, nämnden för samhällsinformation, statens kulturråd, HCK, FUB* och *Pressens samarbetsnämnd. Statens kulturråd* framhåller att försöksverksamheten bör ledas av den myndighet som får ansvaret för utgivningen av LL- och storstilsböcker medan övriga remissinstanser som yttrat sig i frågan anser det lämpligt att SÖ och nämnden för samhällsinformation leder verksamheten. *Presstödsnämnden* och *Pressens samarbetsnämnd* betonar vikten av att i försöksverksamheten klarläggs vilken kategori läshandikappade som lättläst tidningstext kan avse eftersom kraven på språk, typografi och redigering varierar mellan olika grupper. *HCK* pekar särskilt på behovet av försöksverksamhet med lättläst tidningstext för dövblinda eftersom dessa grupper inte kan tillgodogöra sig den information som kommer att förmedlas genom den utbyggda lokalradion.

I fråga om finansieringen av försöksverksamheten anser *presstödsnämnden, nämnden för samhällsinformation* och *Pressens samarbetsnämnd* att särskilda medel bör ställas till förfogande.

Handikapputredningens förslag om särskilt bidrag till utgivning av tidningar och tidskrifter på band och punkt inom SRF och Föreningen Sveriges dövblinda stöds av bl. a. *statens kulturråd, SÖ* och *Unga synskadade*.

Statens handikappråd anför betänkligheter mot utredningens förslag att dagstidningar bör utges i kassettupplagor samt att kostnaderna för detta är att betrakta som en normal kostnad för tidningen som skall täckas på samma sätt som övriga kostnader. Handikapprådet anser att utredningens förslag måste kompletteras med någon form av bidrag. I annat fall finns det risk för att utgivningen inte kommer till stånd i önskvärd omfattning. Liknande synpunkter anförs av *handikappinstitutet, presstödsnämnden, statens kulturråd, SÖ, Klys, HCK, SRF, Pressens samarbetsnämnd, Unga synskadade, MS-förbundet* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*. Flera remissinstanser, däribland bl. a. Unga synskadade och Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, för-

utsätter att en utveckling enligt utredningens förslag kräver såväl lagstiftningsåtgärder som ett utvecklat presstöd.

Handikappinstitutet pekar på att utredningen inte behandlat frågan om på vilket sätt tidningsutgivningen skall initieras och hur en acceptabel bredd på utgivningen kan uppnås. Även *presstödsnämnden* berör frågan om att olika tekniska, ekonomiska och organisatoriska förutsättningar för utgivning av taltidningar inte tillräckligt belysts i förslaget. Nämnden anser därför att en fortsatt utredning bör ske. *SÖ* som liksom statens kulturråd tillstyrker förslaget om en kassettupplaga av en daglig rikstidning, anser det viktigt att lösa en rad redaktionella och tekniska frågor. Detta bör enligt överstyrelsen kunna ske inom ramen för ett fortsatt utvecklingsarbete. *SRF* pekar på att band-mediet i sig själv inte gör tidningsläsning möjlig på samma villkor som för seende varför stora krav ställs på redigeringen av taltidningsupplagan. *Presstödsnämnden* anför liknande synpunkter.

Statens kulturråd och *SÖ* anser det angeläget att de lokala taltidningarna vidareutvecklas och konstaterar med tillfredsställelse att landstingen i allt större utsträckning bidrar till finansieringen av dessa. *Sveriges allmänna biblioteksförening*, *SRF*, *Unga synskadade* och *Svenska folkbibliotekarieförbundet* betonar betydelsen av att de lokala taltidningarna får utvecklas vidare. Flera remissinstanser pekar dessutom på möjligheterna till ett framtida samarbete med lokalradions redaktioner. Förslag om att även andra tidningar än dagstidningar skall utges i kassettupplagor samt att dessa tidningar liksom även lokala taltidningar skall erhålla statligt stöd väcks i remissyttranden från bl. a. *Handikappinstitutet*, *SRF* och *MS-förbundet*. Samtidigt betonas att de olika utgåvorna av kassettidningar även bör få nyttjas av andra läshandikappade.

Härutöver pekar *SRF* och *Tomtebodaskolan* på att utredningen har underlåtit att närmare gå in på frågan om hur litteraturförsörjningen till studerande på olika nivåer och i olika skolformer skall lösas. SRF anser att den litteratur som används i utbildningen vid folkhögskolor, vuxenutbildning, universitet och högskolor samt av studieförbunden anordnade kurser och cirklar måste tillhandahållas synskadade deltagare. De nämnda verksamheterna anser förbundet vara en del av kulturutbudet. Nuvarande bidragssystem för litteraturförsörjning är orättvist och invecklat varför nya regler bör utformas. Dessa bör grundas på principen att alla synskadade som har antagits till någon av de nämnda utbildningarna, skall äga rätt att få studielitteratur överförd till talbok eller punktskrift. Det bör vidare enligt förbundet uppdras åt rikscentralen för pedagogiska hjälpmedel åt synskadade (RPH-SYN) och SRF:s bibliotek att framställa denna litteratur. Kostnaderna för verksamheten beräknas budgetåret 1977/78 uppgå till 3 500 000 kr.

4 Föredraganden

4.1 Utgångspunkter

En entydig innebörd i begreppet handikapp är svår att ange. Handikapp har att göra med människors skillnader i möjligheter. Handikappad är den som föds med en funktionsbegränsning eller som drabbas av en sådan genom sjukdom eller skada. Tidigare betraktades i allmänhet handikappet som något som var knutet till den enskilde individen. Den handikappade behövde samhällets hjälp i olika avseenden. Så småningom har detta synsätt alltmer fått ge vika och i stället betraktas nu handikapp som en fråga om förhållandet mellan individen och dennes omgivning.

I vilken utsträckning ett handikapp gör sig gällande beror till stor del på hur omgivningen är utrustad och fungerar.

Detta nya synsätt, som har vuxit fram under stark medverkan från de handikappades egna organisationer, präglar de krav som ställs på samhällets insatser. Handikappade människors situation måste förbättras främst genom anpassning av samhället och inte i första hand genom åtgärder som är relaterade till den enskilde.

Målet för handikappolitiken måste vara att göra samhället tillgängligt för alla, att ge människor med handikapp möjligheter att delta i samhällsgemenskapen och att leva på ett sätt som så långt möjligt är likvärdigt med andras. Viktiga insatser med detta syfte har gjorts i vårt land och handikappades ställning i samhället har förändrats väsentligt. Vi befinner oss emellertid bara i början av ett omfattande arbete. Vi måste i detta vara medvetna om att handikapp hör till livets villkor. Vem som helst kan genom olycksfall eller sjukdom få bestående funktionsbegränsningar. Barn med handikapp kommer även fortsättningsvis att födas. Den ökande andelen gamla leder till att vi får allt fler människor med syn- och hörselbesvär, rörelsehinder etc.

Arbetet måste bedrivas efter flera olika linjer. Dels måste vi vidta åtgärder som gör att handikappade kan leva så normalt som möjligt och i kontakt med andra. Dels måste vi förebygga handikapp genom insatser i arbetslivet, kommunikationsväsendet och genom förbättrad sjukvård. Såväl de kompenserande som de förebyggande insatserna måste göras på samhällslivets alla områden.

Det samhälle vi lever i är i stor utsträckning ett samhälle byggt för människor utan handikapp. Utvecklingen ställer allt högre krav på oss till följd av en alltmer avancerad teknik och höjda prestationskrav bl. a. i arbetslivet. Många riskerar härigenom att bli handikappade och ställas utanför gemenskapen. För att skapa ett samhälle som på ett bättre sätt svarar mot alla människors behov krävs det att allas erfarenheter tas till vara. Vi måste därför lära oss att människor med handikapp har erfarenheter som är nödvändiga för den fortsatta samhällsutvecklingen. Detta är en tillgång i den samhälleliga gemenskapen och inte en belastning.

Den handikappolitik som vi vill föra och den attityd gentemot handikappade människor som den förutsätter ställer krav på alla människor. Vi måste alla lära oss att bättre förstå handikappades problem. Ökade kunskaper gör det lättare att inse behovet av insatser och underlättar kontakter. Handikappfrågan är en fråga om solidaritet som följaktligen berör alla och inte bara dem som på grund av skador eller sjukdom har en funktionsbegränsning.

Av den syn som jag här helt kort har redovisat följer att frågor om handikapp inte kan ses och behandlas isolerade. De berör alla samhällsområden.

En handikappad människas möjligheter att leva ett normalt liv i kontakt med andra beror på förhållandena i fråga om arbete, bostad, utbildning, kommunikationsmöjligheter etc. Förhållandena i dessa avseenden påverkar också i mycket hög grad möjligheterna att delta i kulturlivet. Insatser som avser kulturell verksamhet kan alltså inte begränsas till det mera snävt avgränsade kulturpolitiska området utan måste spänna över en rad samhällssektorer.

Denna helhetssyn på handikappades situation har varit utgångspunkten för de resonemang och förslag som handikapputredningen (S 1966: 38) har redovisat i sitt betänkande (SOU 1976: 20) Kultur åt alla. Många remissinstanser framhåller hur nödvändig denna helhetssyn är om förhållandena för handikappade skall kunna förändras på ett avgörande sätt.

Den diskussion som förts om handikapputredningens betänkande har visat att situationen för stora grupper av handikappade i en rad avseenden är högst otillfredsställande. Det gäller inte enbart möjligheterna till kulturell aktivitet utan också tillgången till utbildning, kommunikationer, personlig service etc. Det arbete som påbörjas genom de åtgärder som föreslås i det följande måste fortsättas i takt med att vi får bättre kunskaper om handikappades situation och behov. Såsom flera remissinstanser har framhållit har betänkandet på flera punkter karaktären av programskrift utan redovisning av konkreta förslag till statliga insatser. Utredningens synpunkter är av den arten att ansvaret för att förbättringar görs till stor del vilar på kommuner, landsting och organisationsliv. Även om detta begränsar omfattningen av de åtgärder som nu kan vidtas är det enligt min mening värdefullt att de handikappades situation, främst då deras kulturella villkor, har fått en mer principiell belysning. Utredningens resonemang och synpunkter bör vara av stort värde för det fortsatta arbetet i olika konkreta frågor.

Som en följd av sitt principiella synsätt betonar utredningen att handikappades problem inte får ges en särbehandling utan måste behandlas i sitt sakliga sammanhang. Handikappades situation i utbildningshänseende måste tas upp när reformer görs inom undervisningsväsendet, handikappades transportmöjligheter måste ses tillsammans med trafikplaneringen i stort etc. Jag delar den uppfattningen. Det innebär att handikappades problem på ett annat sätt än tidigare måste beaktas i utredningsarbetet inom

olika områden. Handikappaspekter måste redan från början tas med på ett naturligt sätt i bedömningarna och i de åtgärder som föreslås och inte föras in i ett senare sammanhang i särskild ordning.

Handikapputredningen konstaterar att antalet handikappade inte kan anges med någon större exakthet. Utredningen gör inte heller någon närmare definition av begreppet handikappad. I utredningens resonemang står begreppet för en person som av fysiska eller psykiska skäl möter betydande svårigheter i den dagliga livsföringen. Utredningen anger att den inte har ansett det vara möjligt att behandla den stora grupp som brukar betecknas socialt handikappade. Flera remissinstanser är kritiska mot bl. a. denna begränsning. Förslag som berör vissa grupper anses vara helt otillräckliga. De grupper som därvid särskilt framhålls är socialt handikappade och människor som vårdas på institutioner.

Jag har förståelse för att handikapputredningen inte har sökt att mer detaljerat definiera begreppet handikappad. En sådan definition kan aldrig bli entydig och kan inte heller ha generell giltighet eftersom handikappet eller funktionsbegränsningen är beroende av den situation eller miljö den enskilde befinner sig i. Vad gäller utredningens knapphändiga behandling av socialt handikappade och personer som vårdas på institutioner finner jag inte remissinstansernas kritiska synpunkter oberättigade. Samtidigt vill jag understryka de problem som är förknippade med att klarlägga arten av svårigheter som den mycket oenhetliga gruppen socialt handikappade möter i kulturellt avseende. De socialt handikappades problem torde i första hand hänföra sig till andra områden och det förefaller därför mindre lämpligt att studera deras situation i kulturellt avseende helt isolerat. Beträffande de grupper som vårdas på institutioner av skilda slag vill jag erinra om att statens kulturråd har i uppdrag att tillsammans med berörda parter göra en översyn av kulturverksamheten vid vårdinstitutionerna. Denna översyn är enligt min mening ett betydelsefullt komplement till handikapputredningens överväganden och jag utgår från att kulturrådets arbete kommer att påbörjas snarast. Det ligger också inom ramen för kulturrådets nuvarande uppgifter att fortlöpande studera olika handikappgruppers situation i kulturellt avseende samt komma med förslag till åtgärder som bedöms motiverade. I detta arbete ingår också som en naturlig del att följa den verksamhet som olika kulturinstitutioner och organisationer bedriver med särskild inriktning på handikappade. Rådets arbete bör kunna ge underlag för ställningstaganden till insatser för de grupper som handikapputredningen har behandlat på ett mindre ingående sätt.

Utifrån de mål för kulturpolitiken som riksdagen lade fast år 1974 (prop. 1974: 28, KrU 1974: 15, rskr 1974: 248) tar handikapputredningen upp ett resonemang kring inriktningen av de kulturpolitiska insatserna för handikappade. Utredningen anser att de redan fastlagda kulturpolitiska riktlinjerna utgör en tillräcklig plattform och att det inte behövs några särskilda målformuleringar för denna grupp. Jag delar den uppfattningen och vill

samtidigt framhålla att de principiella synpunkter som utredningen har fört fram i fråga om kulturpolitiken på det aktuella området utgör värdefulla preciseringar av de allmänna riktlinjerna för denna politik.

Kravet på normalisering utgör en viktig handikappolitisk grundsats framhåller utredningen. Normaliseringen betyder enligt utredningen att människor med handikapp skall kunna leva med samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter som andra. Utifrån kravet på normalisering för utredningen fram en ny princip för finansieringen av åtgärder som behövs för att handikappade skall kunna delta i en verksamhet. Den innebär att åtgärderna skall finansieras på samma sätt som verksamheten i övrigt. Utredningen tillämpar denna princip när den sedan förordar att kostnaderna för handikappanpassning av telefonnätet skall finansieras genom höjda avgifter för samtliga abonnenter, att handikappanpassning av lokaler skall bekostas av lokalhållaren samt att dagstidningarna skall ge ut en taltidningsupplaga för synskadade finansierad genom höjda prenumerationspriser.

Remissopinionen är blandad när det gäller den principiella synen på finansieringsansvaret. Handikapporganisationerna finner principen vara ett viktigt uttryck för att handikappade inte är en grupp som skall särbehandlas. Även andra remissinstanser anser att det förordade finansieringssystemet i princip är riktigt. Samtidigt framhåller många att ett genomförande av principen måste ske successivt och kombineras med föreskrifter som gör olika verksamheter tillgängliga för handikappade. Vidare måste särskilt ekonomiskt stöd utgå till åtgärderna.

För egen del vill jag peka på att utredningen inte konsekvent har följt den förordade principen i fråga om finansiering utan att den på flera punkter förordar stöd i särskild ordning till olika verksamheter. Det gäller t. ex. bidragen till studieförbunden för deras arbete bland handikappade, bidraget till teater för döva samt för framställning av lättläst litteratur. I samtliga dessa fall skulle ett konsekvent hävdande av den principiella uppfattningen ha inneburit att ansvaret för de aktuella insatserna lagts på berörda parter utan att särskilda medel anvisats. Utredningen har dock uppenbarligen bedömt det vara nödvändigt att föreslå särskilda insatser för att handikappades behov skall tillgodoses. Vidare kan framhållas att många av de remissinstanser som ansluter sig till den principiella synen på finanseringsansvaret, däribland flera handikapporganisationer, i de konkreta fallen som t. ex. i fråga om handikappanpassning av lokaler och tidningsutgivning för synskadade poängterar att det krävs särskilda statliga ekonomiska insatser om de åtgärder som utredningen har föreslagit skall komma till stånd. Mot denna bakgrund är det enligt min mening inte motiverat att generellt slå fast en finansieringsprincip av det slag som utredningen har förordat. Formerna för finansieringen av åtgärder för handikappade måste enligt min mening i första hand lösas så att det skapas förutsättningar för att de handikappades behov tillgodoses. Jag anser därför att man inom varje område i

första hand skall pröva möjligheten att tillämpa den föreslagna finansieringsprincipen men att man, om så bedöms lämpligare, får överväga andra former.

Handikapputredningen pekar på att det inom kulturområdet finns mycket stora behov när det gäller verksamhet bland handikappade. Detta understryks också i remissyttrandena. Ett handikapp leder ibland till att man inte kan ta del av vissa kulturyttringar. Det räcker att peka på de svårigheter som en synskadad eller en hörselskadad möter på teatern eller i konsertsalen. Arbetet kan därför inte begränsas till bearbetning och anpassning av det kulturutbud som personer utan handikapp kan ta del av. Det är också nödvändigt att utveckla kulturverksamheter som utgår direkt från handikappades speciella förutsättningar och behov och som i många fall också kan bli till glädje för andra. Detta gäller t. ex. teckenspråks- och pantomimteater och lättlästa böcker för läsovana. Jag kommer senare att redovisa förslag som syftar till att stimulera dessa verksamheter. Jag vill i detta sammanhang peka på den betydelse som konstnärernas engagemang har i utvecklingsarbetet på det här området. Författare, skådespelare och bildkonstnärer bör genom direkta kontakter med olika handikappgrupper kunna finna nya uttryckssätt som berikar de handikappades kulturella situation och som dessutom kan innebära fruktbara impulser i det konstnärliga utvecklingsarbetet.

Ett betydande arbete för att vidga handikappades kontakter med kulturlivet bör enligt min mening också kunna ske inom den amatörkulturella verksamheten. Det är angeläget att handikappade ges möjligheter att utveckla ett eget kulturskapande så att kontakten med kulturlivet inte reduceras till en passiv kulturkonsumtion. Statligt stöd kan utgå i form av bl. a. studiecirkelbidrag. Sådan verksamhet kan också stödjas genom det särskilda bidraget för experiment och utvecklingsarbete inom kulturell verksamhet bland amatörer som fördelas av statens kulturråd. Handikapputredningen framhåller att kulturrådet vid sin fördelning av medel bör prioritera aktiviteter bland handikappade. I sitt yttrande framhåller kulturrådet att så sker.

I det handikappolitiska arbetet har de handikappades organisationer under senare år spelat en betydelsefull roll. Handikapprörelsen har härigenom markerat sin ställning som en viktig folkrörelse. Denna beredvillighet till en aktiv medverkan måste tas till vara även för framtiden. Det är därför viktigt att organisationerna ges förbättrade arbetsmöjligheter bl. a. genom att stödet från samhället byggs ut väsentligt.

Det är viktigt att handikappade kan vara med i föreningslivet även utanför handikapprörelsens organisationer. Om vi skall uppnå en integrering av handikappade i den allmänna gemenskapen kräver detta att föreningar och sammanslutningar i ökad omfattning tar hänsyn till handikappades behov och förutsättningar i planeringen av sin verksamhet.

Ansvaret för att handikappade får ökad tillgång till kulturlivet måste i

stor utsträckning ligga hos berörda kulturinstitutioner, organisationer m. m. Handikapputredningens princip att kostnaderna för insatser för handikappade skall täckas av den generella finansieringen tillämpas också i betydande utsträckning. Utredningen har emellertid funnit det motiverat med särskilda insatser på ett antal områden och har också lagt fram mer eller mindre konkreta förslag till åtgärder. Jag har nyss nämnt några exempel och kommer i det följande att redogöra för ytterligare några förslag, däribland en avsevärd ökning av insatserna för att förbättra synskadades tillgång till litteratur. Sammanlagt innebär mina förslag i det följande en ökning av insatserna på handikappades kulturella verksamhet med 9,1 milj. kr. Handikapputredningen hade för motiverande ändamål förordat en ökning med 6,5 milj. kr.

Under beredningen av handikapputredningens förslag har kontakter fortlöpande förekommit med företrädare för handikapporganisationerna. Syftet har varit att ge en sådan form åt de konkreta förslag som handikapputredningen har lagt fram att de på bästa sätt tillgodoser berörda gruppers önskemål. Organisationernas företrädare har också förklarat sig biträda de förslag som i det följande kommer att redovisas. De har samtidigt uttalat att förslagen utgör viktiga steg för att göra kulturlivet tillgängligt för handikappade. Jag finner det mycket glädjande att arbetet har kunnat bedrivas på detta sätt i samråd med handikapprörelsen.

4.2 Utbildningsfrågor

Jag har i de frågor jag nu kommer att beröra samrått med statsrådet Mogård.

Under 1950- och 1960-talen var hörselträningen starkt dominerande i de hörselskadade barnens skolundervisning. Efter hand har teckenspråket emellertid kommit till ökad användning och ett omfattande arbete har satts igång för att utveckla detta. Allt fler hörande har börjat intressera sig för teckenspråk. Handikapputredningen framhåller teckenspråkets betydelse i undervisningen, både som kommunikationsmedel och som instrument för begreppsinlärning. Genom det utvecklingsarbete som bedrivs har teckenspråkets möjligheter att utnyttjas som undervisningsspråk väsentligt förbättrats. Det normerade teckenspråket kan numera utnyttjas som både läromedel och kommunikationsmedel. Utredningen anser att teckenspråkets nya möjligheter och ställning bör komma till klart uttryck i läroplanen. Denna uppfattning delas av bl. a. skolöverstyrelsen (SÖ) och Sveriges dövas riksförbund (SDR).

Jag delar utredningens uppfattning i denna fråga. Genom beslut den 3 juni 1976 fick SÖ i uppdrag att se över grundskolans läroplan. Det ankommer på SÖ att i det pågående översynsarbetet ta hänsyn till de dövas behov av total kommunikation, inkl. användande av teckenspråket.

En förutsättning för en förstärkt teckenspråksundervisning i skolan är

att lärare och övrig personal har fått tillräcklig utbildning i detta kommunikationssätt. Inom universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) pågår f. n. en översyn av utbildningsplanerna för speciallärarutbildningen. Det ankommer på UHÄ att därvid beakta behovet av en förstärkning av teckenspråksundervisningen inom speciallärarutbildningen.

När det gäller fortbildning i teckenspråket för redan verksamma lärare bör sådan, i likhet med vad som tidigare har varit fallet, kunna inrymmas inom anslaget Fortbildning m. m. Medel har under de senaste budgetåren anvisats under nämnda anslag för undervisning i teckenspråket även av övrig personal vid specialskolorna för döva och hörselskadade.

4.3 Vuxenutbildning och folkbildningsarbete

Handikapputredningen har utvecklat motiven för att människor med handikapp skall ha samma möjligheter som andra att delta i folkbildning och annan vuxenutbildning. Jag delar utredningens uppfattning att de i så stor utsträckning som möjligt bör integreras med övriga deltagare i vuxenutbildning. Det är därför viktigt att statsbidragssystem och statsbidragsvillkor utformas så att de underlättar integration och stimulerar till särskilda insatser som ökar handikappades möjligheter att delta.

Någon närmare analys av vilka statliga insatser som kan göras för att förbättra förhållandena för handikappade inom folkbildning och annan vuxenutbildning har utredningen inte gjort. Jag räknar därför med att ett fortsatt arbete kommer att behövas inom ramen för pågående utredningsarbete avseende folkbildnings- och vuxenutbildningsfrågor. Jag tar i det följande upp några av de frågor som är aktuella i det utredningsarbete som pågår och redovisar dessutom ett antal förslag till omedelbara resursförstärkningar i syfte att underlätta för handikappade att delta i studier och kulturverksamhet.

Statsbidraget till studiecirkelverksamhet är f. n. utformat så att ett särskilt tilläggsbidrag utgår för studiecirklar i vissa ämnen, s. k. prioriterade studiecirklar. Till dessa hör bl. a. studiecirklar som har till syfte att utveckla handikappades färdigheter att meddela sig, t. ex. cirklar i punktskrift eller teckenspråk. Statsbidraget är knutet till ämnet och inte till deltagarkategorin. Även personer som inte själva är handikappade men önskar studera dessa ämnen, t. ex. för att kunna kommunicera bättre med handikappade, har sålunda rätt att delta i sådana prioriterade studiecirklar. Ett särskilt statsbidrag utgår för arvode till teckenspråkstolk, som alltså kan medverka i reguljära studiecirklar vid sidan av cirkelledaren. SÖ:s möjlighet att ge dispens från vissa statsbidragsvillkor har också stor betydelse när det gäller handikappades möjligheter att delta i cirkelverksamhet.

Folkbildningsutredningen (U 1975:19) har i uppdrag att utreda frågor som gäller statsbidrag till studieförbund och studiecirkelverksamhet och frågor som gäller gränsdragning mellan studiecirkelverksamhet och

annan verksamhet. I utredningens uppdrag ingår bl. a. att pröva vilka ytterligare insatser som kan behövas för att underlätta för handikappade att delta i cirkelstudier. Folkbildningsutredningen har också i uppdrag att studera i vilka former studiecirkelverksamhet för utvecklingsstörda bedrivs och belysa frågan om gränsdragning mellan folkbildning och den försöksverksamhet med vuxenundervisning för utvecklingsstörda som bedrivs av landstingen med särskilda statsbidrag. Flertalet av de frågor som handikapputredningen har berört är av den arten att de kan förväntas bli belysta av folkbildningsutredningen. I sitt yttrande framhåller också denna utredning att så kommer att ske.

Sedan den 1 januari 1976 bedriver SÖ genom studieförbunden försök med uppsökande verksamhet i bostadsområden i några kommuner. Försöksverksamheten skall pågå under tre år och kommer alltså att vara avslutad med utgången av år 1978. För budgetåret 1976/77 har 2 milj. kr. anvisats för denna verksamhet och motsvarande belopp föreslås i prop. 1976/77: 100 (bil. 12 p. F 7.) för budgetåret 1977/78. Handikappade utgör en prioriterad grupp inom den uppsökande verksamheten som sker i samarbete med bl. a. de handikappades egna organisationer. För människor som inte själva söker sig till utbildning är det ofta av avgörande betydelse att få personlig kontakt med någon som tillhör samma grupp och känner till de studiehinder som finns. Därför är det viktigt att verksamheten bedrivs i samarbete med bl. a. de handikappades egna organisationer.

I likhet med handikapputredningen anser jag att det är viktigt att det statliga stödet till produktion av studiematerial för handikappade byggs ut och att cirkelledare m. fl. har goda kunskaper om handikapp. Jag har därför i prop. 1976/77: 100 för budgetåret 1977/78 förordat en fortsatt utbyggnad av bidraget till studieförbundens pedagogiska verksamhet bland handikappade med 500 000 kr. och till produktion av studiematerial för handikappade med 500 000 kr., vilket motsvarar handikapputredningens förslag.

Synskadades riksförbund (SRF), tidigare De blindas förening (DBF), och Föreningen Sveriges dövblinda berör i sina yttranden frågan om synskadades rätt att behålla studiematerial framställt på band, dvs. talböcker, som används i studiecirkelverksamhet. Enligt tillämpningsföreskrifterna för bestämmelserna i 18 § lagen (1960: 729) om upphovsrätt har bl. a. SRF rätt att framställa talböcker av utgivna litterära verk utan att upphovsmännens tillstånd inhämtas. Lagen tillåter emellertid endast att sådana talböcker används för utlåning. Detta för med sig att synskadade m. fl. måste lämna tillbaka de talböcker som de använder i en studiecirkel. För den enskilde är detta givetvis en stor olägenhet och för SRF medför det ett merarbete genom bibliotekshanteringen samt ökade kostnader eftersom studiematerialet måste vara utformat så att det i princip kan användas fler gånger. Flera skäl talar därför enligt min mening för att förutsättningar bör skapas för synskadade m. fl. att behålla den aktuella typen av material. Enligt vad jag har inhämtat är upphovsmännen, företrädda av

Sveriges författarförbund, positiva till att medverka till en praktisk lösning av frågan i avvaktan på resultatet av den totala översyn av upphovsrättsreglerna som utredningen (Ju 1976: 02) om upphovsrätt gör. Diskussioner pågår också mellan Folkbildningsförbundet och Sveriges författarförbund om ett avtal som skall ge deltagare i statsbidragsberättigad studiecirkel, som får använda talbok, rätt att behålla studiematerial som är framställt i denna form. Enligt vad jag har inhämtat bedömer parterna det som möjligt att träffa en sådan överenskommelse vilket jag finner mycket glädjande. Vad gäller ersättning till upphovsmännen för framställningen av de talböcker som kommer att användas bör det vara möjligt att finna en lösning i anslutning till den redan existerande ersättningen för framställning av talböcker som används i låneverksamhet.

I likhet med handikapputredningen anser jag att ökade medel bör utgå för bidrag till studiekonsulentverksamhet för handikappade inom studieförbunden. Jag kommer i det följande, i samband med min anmälan av anslaget Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet för budgetåret 1977/78, att förorda en höjning av medlen för detta ändamål med 705 000 kr. Som SÖ anför bör dock bidraget utformas som ett ökat stöd till studieförbundens utvecklingsprojekt inom handikappområdet utan anknytning till särskilda konsulenttjänster. Fr. o. m. budgetåret 1978/79 bör dessa medel sammanföras med bidraget till studieförbundens pedagogiska verksamhet för handikappade och beräknas under anslaget Bidrag till studieförbund. För budgetåret 1977/78 bör dock medlen liksom tidigare beräknas under anslaget Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet. Bidraget bör fördelas mellan studieförbunden enligt samma principer som gäller för det nyss berörda bidraget till deras pedagogiska verksamhet bland handikappade.

I prop. 1976/77: 55 om folkhögskolan har jag framhållit att folkhögskolan är ett värdefullt utbildningsalternativ för handikappade. Handikappade bör i så stor utsträckning som möjligt integreras med övriga studerande. Jag har vidare förordat att skolorna själva skall få besluta om hur statsbidraget skall fördelas på olika hjälpåtgärder så att förhållandena kan anpassas med hänsyn till den enskilde elevens handikapp. Det statsbidragssystem som jag har förordat i den propositionen kommer att göra en sådan flexibel anpassning av stödåtgärderna möjlig. Dessutom föreslås en utbyggnad av statsbidraget för stödåtgärder med ca 2,3 milj. kr., vilket ökar möjligheterna för handikappade att studera vid folkhögskolor.

I likhet med handikapputredningen anser jag att handikappade också bör få ökade möjligheter att delta i statlig och kommunal vuxenutbildning. Jag vill erinra om att jag i prop. 1976/77: 100 (bil. 12 s. 426) betonat vikten av att det s. k. schablontillägget inom kommunal vuxenutbildning bl. a. används för att tillgodose handikappades behov av särskilda undervisningsinsatser. Utredningen (U 1976: 10) om den gymnasiala utbildningen, som har i uppdrag att bl. a. utreda ökad samverkan mellan gymnasie-

skola, kommunal vuxenutbildning och arbetmarknadsutbildning, skall också enligt sina direktiv överväga vilka insatser som kan vara nödvändiga för dem som inte kan utnyttja gymnasieskolans utbildning i samma utsträckning som andra, t. ex. handikappade.

I strävandena att ge handikappade människor, bl. a. dem som bor på vårdinstitutioner, tillfälle att ta del av kulturella upplevelser är det viktigt att en uppsökande verksamhet med varierat innehåll kan utvecklas. Sådan verksamhet kan erhålla stöd via bidraget till kulturprogram inom föreningslivet. Bidraget utgör också en viktig stimulans till kurs- och mötesverksamheten bland handikappade inte minst inom deras egna organisationer. För verksamhet bland handikappade gäller att bidraget kan utgå med 100 % av bidragsgrundande kostnader. Innevarande budgetår disponeras 500 000 kr. för ändamålet.

Kostnader för anpassning av programverksamheten till handikappades behov t. ex. teckenspråkstolkning, bör enligt handikapputredningens mening täckas inom ramen för bidraget. Förmedlingsbyrån för kulturprogram påpekar i sitt yttrande att detta är möjligt enligt gällande bestämmelser.

Utredningen föreslår en uppräkning av medlen för bidrag vilket stöds av samtliga remissinstanser som har berört frågan. Även jag anser att ökade resurser bör anvisas. I budgetpropositionen (prop. 1976/77: 100 bil. 12 p. B 3.) har föreslagits en uppräkning av medlen för bidrag till kulturprogram inom föreningslivet med 3 milj. kr. Av denna ökning kan 135 000 kr. beräknas avse bidrag till handikappverksamhet om man ser till handikappbidragets relativa andel av det totala stödet innevarande budgetår. Enligt min mening bör verksamheten tillföras ytterligare medel och jag beräknar för det ändamålet ett belopp av 365 000 kr. Den sammanlagda ökningen jämfört med innevarande budgetår blir därmed 500 000 kr. vilket gör att minst 1 milj. kr. kan disponeras för bidrag till kulturprogram bland handikappade under budgetåret 1977/78. Detta motsvarar den nivå handikapputredningen har föreslagit. Vad jag här har förordat kräver att ytterligare medel utöver vad som har föreslagits i budgetpropositionen anvisas under det aktuella anslaget. Jag återkommer till detta i det följande (5.2).

För att döva skall förstå hörande behöver de hjälp av teckenspråkstolk framhåller handikapputredningen. På samma sätt behöver hörande som regel tolk för att förstå döva. Samhället tillhandahåller tolkhjälp eller tolktjänst i olika former. Jag har nyss berört vissa av de möjligheter som finns i vuxenutbildningen och folkbildningsverksamheten. Vidare svarar landstingen för en betydande tolktjänst inom ramen för sin hjälpmedelsorganisation. Statsrådet Troedsson kommer vid sin anmälan av de frågor som rör socialdepartementets ansvarsområde att beröra den fortsatta utvecklingen av denna verksamhet.

En fungerande tolktjänst förutsätter att det finns kunniga teckenspråkstolkar. Sedan år 1969 bedriver SÖ en utbildning av teckenspråkstolkar. Utbildningen har under de senaste åren huvudsakligen haft formen av ämnes-

kurser på upp till fem veckor vid folkhögskola. Deltagarna har varit personer med döva anhöriga och personer som huvudsakligen arbetar bland döva. Hittills har 230 personer deltagit i kurserna. Av dessa har dock drygt 100 endast gått en tvåveckors kurs. SDR uppskattar tolkbehovet till minst 400. SÖ har under år 1976 utvärderat utbildningen och från deltagarna har därvid kommit fram önskemål om en längre och bredare grundutbildning med olika påbyggnadskurser. SÖ har nyligen påbörjat en försöksverksamhet med utbildning av tolkar för dövblinda. Ett hundratal verksamma dövblindtolkar bedöms behöva få utbildning. Vidare anordnar SÖ metodikkurser för teckenspråkslärare som undervisar i teckenspråk i tolkutbildningen, i de kurser landstingens hörselkliniker anordnar, i studiecirklar och i skolor m. m.

Handikapputredningen framhåller att tolkutbildningen måste byggas ut för att bristen på tolkar för döva och dövblinda skall kunna avhjälpas. Det behövs också en mer differentierad utbildning för att det skall vara möjligt att tillgodose behoven inom olika ämnesområden. Utredningen föreslår att de medel, som SÖ under anslaget Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet disponerar för tolkutbildning, höjs till 500 000 kr.

I likhet med de remissinstanser som har berört frågan delar jag uppfattningen att de olika formerna av utbildning bör byggas ut. Utbildningen bör omfatta såväl en allmän tolkutbildning som utbildning för speciella funktioner, t. ex. rättstolkning. Det framstår också som angeläget att förbättra utbildningen av tolkar för dövblinda samt den metodikutbildning för tolkutbildare som redan nu förekommer. Bl. a. SÖ har framhållit att den anslagsnivå som handikapputredningen har föreslagit är för låg för att utbildningen skall få en tillräcklig omfattning. Tolkutbildningen bör enligt min mening ges en hög prioritet bland insatserna för handikappade, och jag kommer senare vid min behandling av anslaget Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet att beräkna en höjning av medlen för detta ändamål med 365 000 kr. till sammanlagt 730 000 kr. Den hittillsvarande utbildningen har till viss del varit av försökskaraktär. Med hänsyn till den utbyggnad av landstingens tolktjänst som kan förväntas ske samt de behov som finns inom bl. a. folkbildningsområdet finns det anledning att se över den framtida utformningen av utbildningen. De frågor som behöver studeras närmare är bl. a. det förväntade framtida behovet av tolkar och tolkutbildare inom olika områden och den dimensionering utbildningen därmed bör ha, utbildningens innehåll samt samordningen mellan olika kursanordnare. Jag avser att senare föreslå regeringen att uppdra åt SÖ att i samråd med berörda parter komma in med förslag beträffande den aktuella utbildningens utformning.

4.4 Teatrar och andra kulturinstitutioner

Viktiga delar av vårt kulturliv bedrivs i institutionell form vid t. ex. konserthus, teatrar och museer. Handikappade har många gånger svårt att ta del av denna verksamhet. Orsakerna kan vara flera. Handikapputredningen pekar på att såväl den fysiska miljön som verksamhetens utformning kan utgöra hinder.

Innan jag går närmare in på de frågor som handikapputredningen har berört i detta sammanhang vill jag erinra om att ett av målen för den statliga kulturpolitiken är att kulturverksamheten skall utformas med hänsyn till eftersatta gruppers erfarenheter och behov. Eftersom den samhällsstödda kulturverksamheten vid kulturinstitutioner och i föreningar och grupper så litet som möjligt bör styras av detaljerade regler, vilar ansvaret för att insatser görs för särskilda grupper på institutionerna själva och på andra som är verksamma på kulturområdet.

Kulturinstitutionernas informationsverksamhet och publikkontakt bör enligt min mening intensifieras. Valet av informationskanaler och informationsteknik bör mer än i dag anpassas till skilda gruppers förhållanden. Kulturellt underförsörjda grupper bör prioriteras.

Det synsätt som jag här har redovisat utgör enligt min mening viktiga riktlinjer när det gäller att förbättra de handikappades möjligheter att delta i kulturell verksamhet. Det motsvarar också i allt väsentligt de principer som handikapputredningen har gett uttryck för när det gäller ansvaret för handikappanpassning och handikapporganisationernas roll i kulturverksamheten.

Handikapputredningen konstaterar när det gäller lokalernas utformning m. m. vid våra kulturinstitutioner att problemen för handikappade är många och av varierande slag. Rörelsehindrade kan ha svårt att ta sig in och röra sig i lokalerna, synskadade kan ha svårt att orientera sig, hörselskadades möjligheter att ta del av t. ex. en teaterföreställning är begränsade om det saknas hörslinga eller annat hjälpmedel, inredningen kan omöjliggöra för allergiker att vistas i lokalerna.

Många av de åtgärder som måste vidtas för att kulturinstitutionerna skall vara anpassade till handikappades behov är av den arten att de inte kan regleras genom centralt utfärdade råd och anvisningar. Ansvaret för att en anpassning sker ligger därför till stor del hos den enskilda institutionen. De handikappades egna erfarenheter och synpunkter bör tas till vara eftersom de är av stort värde när man tar ställning till vad som skall göras. Även handikappråden bör kunna vara till hjälp. Chefen för bostadsdepartementet kommer senare att ta upp frågan om allmänna lokalers anpassning och kommer därvid att föreslå vissa ändringar i stödet till allmänna samlingslokaler.

Jag delar utredningens uppfattning att kulturinstitutionernas information om sin verksamhet bör vara utformad så att även de handikappade nås. Handikapporganisationerna är därvid en viktig kontaktkanal. Även publik-

organisationer som Skådebanan bör kunna svara för ett värdefullt arbete. En viktig del i åtgärderna för handikappade är givetvis också att personlig service som är anpassad till individuella behov kan ges.

Handikapputredningen framhåller att utformningen av verksamheten vid kulturinstitutionerna ibland kan vara ett hinder för handikappade. Har inte verksamheten anpassats för t. ex. synskadade, döva, hörselskadade och psykiskt utvecklingsstörda får de som har sådana handikapp ofta litet utbyte eller inget utbyte alls. Utredningen konstaterar också att institutionernas reguljära verksamhet aldrig helt kan anpassas så att alla handikappade kan ta del av den. Det krävs en verksamhet som utformats med hänsyn till de aktuella gruppernas förutsättningar. Sådan verksamhet måste dock vara öppen för alla så att inte en särkultur för handikappade skapas.

Remissinstanserna instämmer i huvudsak i utredningens resonemang. Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd (Klys) menar dock att det är tveksamt om integrationstanken bör drivas så långt som handikapputredningen har gjort. Det skulle t. ex. leda till stora problem att vid alla teaterföreställningar ha teckentolkning och introduktioner för att beskriva pjäsinnehåll.

Teatrarnas riksförbund anser att det inte torde vara möjligt att anpassa teatrarna och deras verksamhet så att de blir tillgängliga för alla kategorier handikappade. Förbundet framhåller också att de handikappades problem inte löses genom föreskrifter för kulturinstitutionerna. Statens kulturråd däremot anser att man, när en fullständigare bild av institutionernas verksamhet för handikappade finns, får överväga att i statsbidragsvillkoren för institutionerna ta in styrande bestämmelser för att tillgodose handikappades behov.

Utredningens synpunkter och kommentarerna från remissinstanserna visar hur svår och mångfacetterad denna fråga är. Självfallet måste vi sträva efter att göra handikappade delaktiga av kulturinstitutionernas verksamhet. Samtidigt måste vi vara medvetna om att vissa handikapp utgör ett absolut hinder för att ta del av vissa konstnärliga uttrycksformer. En balettföreställning kan inte göras tillgänglig för en synskadad. En konsert eller operaföreställning kan inte anpassas till den gravt hörselskadade. Inom andra konstformer kan anpassningen medföra ingrepp i den konstnärliga gestaltningen som av utövarna och av den övriga publiken upplevs vara alltför djupgående. Det är givetvis också stora skillnader mellan de problem som måste lösas vid t. ex. en teater där det konstnärliga utövandet är kärnan i verksamheten och vid exempelvis ett museum som inte i samma utsträckning arbetar med konstnärliga uttrycksmedel.

Handikapputredningen har inte gått in på dessa frågor utan har nöjt sig med att göra vissa allmänna uttalanden. Inte heller har remissinstanserna diskuterat frågorna mer ingående. De problem som det här gäller är enligt min mening inte av den karaktären att de kan lösas genom att man slår fast vissa allmänna principer. Vad som krävs är konkreta åtgärder. Dessa måste-

te växa fram i en dialog mellan bl. a. handikappade, teknisk expertis, konstnärliga yrkesutövare och andra som är verksamma vid institutionerna. När man tar ställning till de särskilda insatserna är det som utredningen framhåller viktigt att man i första hand prövar lösningar som gör att handikappade och icke-handikappade tillsammans kan ha utbyte av verksamheten. Man bör i möjligaste mån undvika att skapa en särskild verksamhet för handikappade.

Det behövs också ett rent konstnärligt utvecklingsarbete som syftar till att utveckla sådana uttryckssätt som handikappade har lätt att uppfatta. Kulturinstitutionerna har här ett centralt ansvar men även de fritt arbetande kulturarbetarna bör kunna bidra i betydande utsträckning. Detta bör kunna stimuleras bl. a. genom de bidrag som kan utgå till enskilda kulturarbetare. Jag finner det naturligt att frågor av detta slag ägnas en särskild uppmärksamhet när konstnärsnämnden delar ut projektbidrag till kulturarbetare. Syftet med dessa bidrag är bl. a. att vidga användningen av konstnärlig verksamhet till nya områden. Även de bidrag som statens kulturråd fördelar till fria grupper är av intresse i detta sammanhang.

För att en utveckling som ger handikappade större tillgång till kulturinstitutionernas verksamhet skall komma till stånd krävs att institutionerna avsätter ökade resurser för detta ändamål. Jag förutsätter att institutionerna känner sitt ansvar och att de omprioriteringar som behövs kan ske på ett smidigt sätt utan detaljreglerande föreskrifter.

Handikapputredningen framhåller att de som vistas på vårdinstitutioner måste få del av kulturinstitutionernas verksamhet. Den uppsökande verksamheten måste därför byggas ut. I likhet med de remissinstanser som har berört frågan delar jag den uppfattningen och vill erinra om att studieförbunden och de fria teater- och musikgrupperna liksom Riksteatern, Rikskonserter och regionmusiken redan i dag gör värdefulla insatser därvidlag. En viktig förutsättning för att verksamheten skall kunna byggas ut är att ökade ekonomiska resurser ställs till förfogande. Enligt min mening har också vårdinstitutionernas huvudmän ett stort ansvar för att så sker. Jag vill även erinra om att statens kulturråd såsom tidigare (4.1) har redovisats avser att i ett särskilt utredningsprojekt ta upp frågan om kulturverksamheten på vårdinstitutionerna. Denna verksamhet måste givetvis utformas med utgångspunkt i deltagarnas intressen och behov. Det är enligt min mening viktigt med ett samspel med den kulturverksamhet som bedrivs i samhället utanför institutionerna. Ett sådant samspel kan aktivt bidra till att bryta vårdinstitutionernas isolering.

Döva ser gärna och spelar gärna teater konstaterar utredningen men de har svårt att följa med handlingen i en pjäs om den inte tolkas till teckenspråk. Med hänsyn till de dövas särskilda behov föreslår utredningen att Svenska riksteatern får ansvar för en teaterverksamhet som omfattar teckenspråk, mim och pantomim. Den uppsökande verksamheten bör dominera men ensemblen bör även kunna delta i amatörtea-

terverksamheten bland döva. Handikapputredningen föreslår att ett belopp av 1 milj. kr. om året av de medel som anvisas för Riksteaterns verksamhet beräknas för en teckenspråkig teater.

Remissinstanserna är genomgående positiva till särskilda insatser för att döva lättare skall få tillgång till teater. Samtidigt är flera kritiska till delar av förslaget. Statens kulturråd och Arbetarnas bildningsförbund (ABF) anser att utredningen borde ha inhämtat gruppen Tyst teaters synpunkter på hur den tänkta verksamheten skulle kunna byggas upp. Man pekar på att Tyst teater som är knuten till ABF har en mångårig erfarenhet av verksamhet bland döva och av teckenspråksteater. Gruppen är ensam i sitt slag i landet och de ökade insatserna bör bygga på dess verksamhet. Svenska riksteatern anser det vara mindre lämpligt att ensamblen i huvudsak skall arbeta med teckenspråk. I stället borde en mimteaterverksamhet kunna diskuteras. Skådespelarna i en sådan grupp kan växla vilket är av stort värde från konstnärlig synpunkt.

Jag delar uppfattningen att en särskild teaterverksamhet som i första hand riktar sig till döva bör byggas upp. I likhet med statens kulturråd och ABF finner jag det naturligt att man därvid tar till vara den erfarenhet som finns i gruppen Tyst teater. Innan jag går vidare vill jag för fullständighetens skull helt kort informera om gruppens verksamhet. Gruppen har arbetat sedan år 1971 och verksamheten har bedrivits främst inom de dövas organisationer och ABF men gruppen har också engagerats av kulturnämnder, skolor, vårdinstitutioner m. fl. Drygt hundratalet föreställningar har getts årligen. Gruppen har också uppträtt i internationella sammanhang och därvid rönt betydande uppmärksamhet. Vid sidan av föreställningsverksamheten har gruppen arbetat med amatörteaterverksamhet bland döva. Tyst teater har i egenskap av fri grupp fått bidrag från statens kulturråd.

Under beredningsarbetet har kontakter tagits med Svenska riksteatern, ABF och SDR för att söka finna en lämplig organisationsform för en teaterverksamhet som bygger på Tyst teater. De tre parterna har efter diskussioner där även företrädare för Tyst teater har deltagit förklarat sig beredda att gemensamt svara för en sådan verksamhet. Verksamheten skulle enligt överenskommelsen ledas av en styrelse bestående av en representant för vardera Svenska riksteatern, ABF och SDR samt en representant för i verksamheten engagerade skådespelare. Riksteatern är beredd att stå som huvudman vilket bl. a. innebär att Riksteatern tar över arbetsgivaransvaret. Medlemmarna i Tyst teater kommer att erbjudas anställning i verksamheten.

Enligt min mening bör det finnas goda förutsättningar att i ett samarbete av detta slag bygga upp en väl fungerande teaterverksamhet för döva. Riksteaterns medverkan bör ge garantier för att verksamheten får en önskvärd stadga. Jag ser också en betydande fördel i att Riksteaterns resurser i fråga om administration, planering, teknisk utrustning m. m. kan utnyttjas.

Genom att SDR och ABF är med skapas en direkt kontakt med viktiga publikgrupper och med amatörverksamheten. Lösningen innebär också att Tyst teaters erfarenheter kan tas tillvara och vidareutvecklas.

Ensemblens inriktning bör enligt min mening i princip bestämmas av den särskilda ledningsgrupp som parterna avser att bilda. Självfallet bör teckenspråket få en central ställning i de pjäser som spelas. Enligt min mening finns det dock skäl att även beakta de möjligheter till en breddning av verksamheten som mimen och pantomimen ger i enlighet med vad Riksteatern har antytt i sitt yttrande. På samma sätt som inom annan teaterverksamhet bör det i den nu aktuella verksamheten vara angeläget att stimulera en konstnärlig förnyelse. Förutsättningarna för detta bör öka om flera konstnärliga uttryckssätt används. I en teaterverksamhet där utöver teckenspråk också mim och pantomim förekommer bör en kontinuerlig förnyelse kunna ske i fråga om medverkande skådespelare vilket bör vara av intresse för såväl ensemblens medlemmar som publiken. Mimteater ger också döva tillfälle att utveckla en egen konstform som även hörande kan ha glädje av. En sådan breddning förefaller enligt min mening vara eftersträvansvärd inte minst mot bakgrund av att döva och hörande härigenom kan mötas i gemensamma kulturupplevelser.

Riksteatern, ABF och SDR har förklarat sig beredda att inleda den särskilda teaterverksamheten för döva under nästa budgetår under förutsättning att statliga medel anvisas. I likhet med utredningen och remissinstanserna anser jag att särskilda medel bör anvisas och beräknar efter samråd med Svenska riksteatern ett medelsbehov av 1 milj. kr. för ändamålet. Jag återkommer i det följande till denna fråga vid min anmälan av anslaget Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet.

4.5 Biblioteksverksamhet

4.5.1 Allmänna synpunkter

Såsom handikapputredningen framhåller har folkbiblioteken en central roll i den lokala kulturverksamheten. Bibliotekens arbete har under senare år vidgats och omfattar nu en rad olika aktiviteter. Andra medier än böcker finns att låna, många bibliotek svarar för en betydande allmänkulturell verksamhet, uppsökande arbete, bl. a. boken-kommer-verksamhet, blir allt vanligare.

Handikapputredningen konstaterar att folkbiblioteken genom sin mångskiftande verksamhet och sin stora spridning är den kulturinstitution vars verksamhet når flest medborgare. Servicen till handikappade varierar dock kraftigt mellan kommunerna. En utjämning är enligt utredningen nödvändig samtidigt som ambitionsnivån måste höjas. Biblioteken måste kunna tillhandahålla bl. a. lättlästa böcker, talböcker och olika typer av audio-visuellt materiel. De måste också ha tillgång till tekniska hjälpmedel.

Remissinstanserna delar uppfattningen att en utjämning och en utökning

av servicen till handikappade måste ske men samtidigt kritiseras utredningen för att den inte har lagt fram några förslag om hur en förändring skall komma till stånd.

En av principerna för de samhälleliga insatserna på kulturområdet är att ansvaret för stöd och stimulans till verksamheten på lokal nivå i första hand ligger hos kommunerna. Detta gäller även folkbiblioteken. Folkbiblioteken är kommunala institutioner och det är den enskilda kommunen som avgör hur verksamheten skall utformas. Ansvaret för den lokala biblioteksservicen till olika handikappgrupper ligger således hos kommunerna. Framväxten av bl. a. det uppsökande arbetet visar enligt min mening att kommunerna är medvetna om den betydelse som dessa insatser har. Jag delar dock utredningens och remissinstansernas uppfattning att mycket återstår att göra och utgår från att kommunerna känner sitt ansvar för att förbättra de handikappades villkor också på detta område. Missgynnade och eftersatta grupper måste ägnas en ökad uppmärksamhet i biblioteksarbetet. Det är enligt min mening också naturligt att kommunerna tar till vara de möjligheter till omprioriteringar i biblioteksverksamheten som, liksom i all samhällelig service, regelbundet måste göras med hänsyn till framförda krav och på annat sätt ändrade förutsättningar.

De statliga bidrag som kan utgå till lokala folkbibliotek är av engångskaraktär och syftar *till att stimulera en utveckling* som gör att nya grupper nås samt till att utjämna biblioteksstandarden mellan kommunerna. Enligt de riktlinjer som riksdagen lade fast för några år sedan (prop. 1975: 20, KrU 1975: 12, rskr 1975: 201) skall bidragen, som fördelas av statens kulturråd, i huvudsak avse allmän upprustning, inköp av bokbussar, biblioteksverksamhet på arbetsplatser samt inköp av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk. Kulturrådet kan också inom ramen för anvisade medel bevilja bidrag till andra ändamål som t. ex. verksamhet för handikappade.

I sitt yttrande över handikapputredningens betänkande framhåller kulturrådet att det med hänsyn till de stora skillnaderna mellan kommunerna är möjligt att det krävs *statliga stimulansbidrag till åtgärder för handikappade* om handikapputredningens tankar skall kunna förverkligas. Samtidigt påpekar rådet, liksom flera andra remissinstanser, att den arbetsfördelning som tillämpas inom folkbiblioteksväsendet mellan lokala bibliotek, länsbibliotek och lånecentraler borde kunna vara en grund för en plan för bättre biblioteksservice till handikappade. Länsbiblioteken bör kunna göra betydande insatser genom att tillgodose varje läns behov av lättlästa böcker, talböcker m. m. Kulturrådet redovisar att rådet i sin pågående översyn av det statliga stödet till länsbiblioteks- och lånecentralsverksamhet har för avsikt att studera vilka uppgifter länsbiblioteken kan ha inom detta område. Bl. a. kommer talboksförsörjningen i landet att undersökas närmare.

Jag delar uppfattningen att samtliga led i vårt folkbiblioteksväsende måste finnas med i bilden när man diskuterar hur servicen till olika handi-

kappgrupper skall utvecklas. De lokala biblioteken har en central roll genom den nära kontakt med berörda grupper som kan skapas inte minst i den uppsökande verksamheten. Det är emellertid naturligt att biblioteket i en liten kommun inte kan skaffa sig alla de olika medier som kan komma i fråga. Där bör i stället länsbiblioteket kunna fungera som en resurs. Jag finner det därför glädjande att kulturrådet kommer att belysa dessa frågor i sitt pågående utredningsarbete. Samtidigt vill jag understryka att det primära ansvaret för att en fungerande service byggs upp i varje län ligger hos kommuner och landsting. Detta gäller såväl det ekonomiska ansvaret som ansvarsfördelningen mellan de lokala biblioteken och länsbiblioteket. På samma sätt som man i många län diskuterar hur en teater- och musikverksamhet skall byggas upp inom regionen framstår det därför som angeläget att kommuner och landsting gemensamt diskuterar hur biblioteksservicen till handikappade skall organiseras. Detta är ett viktigt inslag i de diskussioner om uppgiftsfördelningen på biblioteksområdet som enligt min mening måste tas upp i länen. En naturlig utgångspunkt för dessa överväganden är att basresursen i folkbiblioteksväsendet är det lokala folkbiblioteket och att det arbete som görs på regional nivå främst bör vara av kompletterande karaktär. Vad gäller statens roll i detta sammanhang räknar jag med att pågående utredningsarbete inom kulturrådet skall ge underlag för ett ställningstagande. Av särskilt intresse är hur en fungerande talboksförsörjning skall kunna byggas upp i landet. Jag återkommer till denna fråga i det följande.

4.5.2 Utvidgad talboksutlåning

Rätt att låna talböcker som har framställts enligt bestämmelserna i 18 § upphovsrättslagen har dels läsblinda, dels personer som på grund av vanförhet är förhindrade att ta del av ett litterärt verk i den form det har kommit ut i handeln. SÖ påbörjade år 1973 en tvåårig försöksverksamhet med utlåning till andra handikappgrupper eftersom talboken bedömdes vara av värde även för dem. Till formell grund för detta försök med utvidgad låneratt låg ett avtal mellan SÖ och Sveriges författarförbund. Försöksverksamheten genomfördes vid tre länsbibliotek, ett lokalt folkbibliotek samt två sjukhusbibliotek. De grupper som omfattades av försöket var afatiker (personer med bristande förmåga att förstå eller begagna språkliga uttrycksmedel), dyslektiker (personer med läs- och skrivsvårigheter), psykiskt utvecklingsstörda, rörelsehindrade, konvalescenter, långtidssjuka, vissa psykiskt sjuka m. fl. Erfarenheterna av försöket visar att talboken är ett värdefullt medium när det gäller att väcka intresse för läsning och allmänt öka kontakten mellan de handikappade och omgivningen.

Handikapputredningen refererar till SÖ:s försöksverksamhet och förutsätter att SÖ föreslår de åtgärder den bör föranleda. SÖ har redovisat erfarenheter och förslag i sitt yttrande. Remissopinionen är genomgående po-

sitiv till en utvidgad rätt till lån av talböcker och i flera yttranden framhålls att tillämpningsföreskrifterna till upphovsrättslagen måste ändras så att detta blir möjligt. Som alternativ nämns ett särskilt avtal med upphovsmännen.

SÖ:s försöksverksamhet har visat att talboken kan vara till glädje även för andra grupper än de som nu har rätt att låna. Enligt min mening bör denna rätt därför utvidgas. Såsom utredningen om upphovsrätt påpekar i sitt yttrande är detta emellertid en fråga som ligger inom den översyn av upphovsrättslagstiftningen som utredningen skall göra. Med hänsyn härtill är det enligt min mening inte lämpligt att nu ändra de aktuella delarna av upphovsrättslagen och tillämpningsföreskrifterna till den. Upphovsmännen, företrädda av Sveriges författarförbund, är emellertid enligt vad jag har inhämtat positiva till att försöksvis utvidga lånerätten för vissa grupper till att gälla hela landet. Diskussioner pågår också enligt vad jag har erfarit mellan SÖ och Sveriges författarförbund om ett avtal med den innebörden. Avtalet avses omfatta de grupper som har berörts av den tidigare försöksverksamheten. Om utvidgningen kommer till stånd, vilket jag utgår från, ankommer det på SÖ att hålla utredningen om upphovsrätt informerad om erfarenheterna av verksamheten eftersom dessa bör vara av värde för utredningens överväganden i frågan.

Vad gäller ersättning till författarna för detta utvidgade nyttjande av deras verk är existerande ersättningsformer tillämpliga. Upphovsmännen har inte heller fört fram några krav på nya ersättningsformer.

I några remissyttranden, bl. a. SÖ:s, framhålls att med en vidgad lånerätt följer att de berörda grupperna måste få bandspelare som fritt tekniskt hjälpmedel. Vidare måste bandspelarbristen på vårdinstitutionerna avhjälpas. Enligt vad jag har erfarit har diskussioner om hjälpmedelstilldelningen inletts mellan handikappinstitutet och Landstingsförbundet. Vad gäller förhållandena på berörda vårdinstitutioner ankommer det på huvudmännen att lösa den frågan.

För vissa av de låntagargrupper som kommer att omfattas av en utvidgning behöver särskilda talböcker framställas framhåller bl. a. SÖ. Det gäller t. ex. utvecklingsstörda för vilka böckernas innehåll måste vara lätt att lyssna till. För dessa och andra grupper är det viktigt att böckerna är långsamt inlästa. Sådana särskilda talböcker har också framställts i ett begränsat antal inom ramen för SÖ:s försöksverksamhet. Denna framställning bör enligt min mening utvidgas. Jag återkommer till denna fråga när jag behandlar bidraget till SRF:s biblioteksverksamhet för nästa budgetår. De problem som är förknippade med framställning av lättlästa talböcker är delvis desamma som gäller för lättlästa böcker i svartskrift. I många fall kan det troligen bli fråga om en överföring av just sådana böcker. Det är därför naturligt att talboksframställningen sker i direkt samarbete med den arbetsgrupp inom SÖ som har ansvaret för utvecklingen av lättlästa böcker.

De särskilda talböckerna kommer således att framställas genom SRF:s biblioteks försorg. Det förefaller emellertid mindre lämpligt att biblioteket skall ha det direkta ansvaret för utlåningen av dessa talböcker. Erfarenheterna från SÖ:s försöksverksamhet visar att den nära och personliga kontakten är mycket viktig och därför synes det vara naturligt att utlåningen, såsom framhålls i yttranden från bl. a. SÖ och Svenska folkbibliotekarieförbundet, sker via de lokala folkbiblioteken som en del av deras uppsökande verksamhet. Det är också viktigt att information om den utvidgade lånerätten lämnas i kommunernas allmänna uppsökande verksamhet bland handikappade.

Jag vill i det här sammanhanget också framhålla att den utvidgade rätt till lån av talböcker som jag räknar med skall komma till stånd även bör öka berörda gruppers möjligheter att få del av allmän information i form av t. ex. taltidningar. Vidare bör utvidgningen vara av värde i det studiearbete som folkbildningsorganisationerna svarar för.

4.5.3 SRF:s bibliotek

Synskadade kan genom punktskriftsböcker och talböcker ta del av litteraturen. För att kunna läsa punktskrift någorlunda snabbt och med behållning behövs lång träning. Särskilt äldre har svårt att lära sig punktskrift. Talboken är därför det viktigaste mediet när det gäller att ge synskadade tillgång till böcker.

Innan jag övergår till att redovisa handikapputredningens förslag och mina egna ställningstaganden vill jag som en bakgrund kort redogöra för de aktuella förhållandena i fråga om punktskrifts- och talboksförsörjningen.

Synskadades riksförbund (SRF), tidigare De blindas förening, bedriver sedan lång tid en biblioteksverksamhet som omfattar såväl punktskriftsböcker som talböcker. Till verksamheten utgår sedan år 1953 statsbidrag. Detta utgår från anslaget Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet och uppgår innevarande budgetår till 4,3 milj. kr., vilket motsvarar ca 95 % av kostnaderna för verksamheten. Övriga intäkter är gåvor och bidrag samt avkastning från olika fonder.

Punktskriftsbiblioteket fungerar som centralbibliotek och har låntagare i hela landet. Bokbeståndet uppgick år 1975 till ca 4 000 titlar. Antalet utlån var ca 2 500 och antalet aktiva låntagare drygt 250, varav ca en tredjedel inom Stockholmsområdet.

Låntagare vid talboksbiblioteket är enskilda synskadade, bibliotek, sjukhus och andra vårdinstitutioner. Antalet titlar i biblioteket var år 1975 ca 9 700 i drygt 61 000 kopior. Antalet utlån var ca 116 500 med knappt 3 000 aktiva låntagare. Direktlånen till enskilda dominerar och utgjorde år 1975 ca 70 % av lånen. Interurbanlånen och depositionerna till andra bibliotek och vårdinstitutioner har ökat snabbare än direktlånen de senaste åren. Av den totala utlåningen avsåg ca 60 % Stockholmsområdet vilket i

stor utsträckning förklaras av att Stockholms stadsbibliotek liksom flera andra folkbibliotek i området inte har något eget talboksbestånd.

Talböcker finns förutom vid SRF:s bibliotek, vid ett stort antal folkbibliotek. Talboksbestånden vid de 24 länsbiblioteken uppgick år 1975 till ca 60 000 kopior. Utlåningen vid dessa bibliotek och vid fem större stadsbibliotek uppgick samma år till knappt 290 000 exemplar vari även ingår böcker som har lånats in från SRF:s bibliotek.

Nästan samtliga talböcker som ges ut i landet produceras av SRF:s talboksproduktion och Bibliotekstjänst AB. Ett visst samarbete förekommer mellan producenterna såtillvida att man har överenskommit att Bibliotekstjänst låter läsa in de böcker som förväntas få den högsta lånefrekvensen och som därmed köps in av folkbiblioteken. Bibliotekstjänst säljer också vissa av de böcker SRF låter läsa in. Antalet nya titlar som saluförde av Bibliotekstjänst var år 1975 knappt 200 varav drygt 60 hade lästs in av SRF. Försäljningen uppgick till ca 7 800 exemplar vartill kommer ca 7 000 exemplar av ca 150 tidigare inlästa titlar. Antalet folkbibliotek som mer regelbundet köper talböcker uppgår till drygt 100. SRF:s bibliotek lät år 1975 läsa in drygt 210 titlar vilket var betydligt färre än tidigare år.

I SRF:s biblioteksverksamhet ingår även en studielitteratursektion, som producerar studiematerial för synskadade högskolestuderande, och en folkbildningssektion, som producerar material för folkbildningsarbetet bland synskadade samt för den interna organisationsutbildningen. De böcker som produceras för studielitteratur- och folkbildningssektionernas räkning tillförs i viss utsträckning punktskrifts- och talboksbiblioteken och kan lånas som övriga böcker. På detta sätt har beståndet av talböcker ökat med ca 300 titlar per år under de senaste åren.

Jag övergår nu till att redogöra för handikapputredningens synpunkter och förslag.

Utredningen erinrar om att den i anslutning till sitt remissyttrande över litteraturutredningens slutbetänkande (SOU 1974: 5) Boken i en särskild skrivelse i juni 1974 till chefen för utbildningsdepartementet föreslog att staten skulle överta dåvarande DBF:s punktskrifts- och talboksbibliotek samt ansvaret för driften och utvecklingen av dessa bibliotek. Synskadades tillgång till punktskriftsböcker och talböcker måste enligt utredningen öka väsentligt. Utredningen har begränsat sina överväganden beträffande litteraturförsörjningen till frågan om nivån för SRF:s biblioteks införskaffande av böcker. Med hänvisning till undersökningar som gjorts inom SÖ och SRF:s bibliotek konstaterar utredningen att ca 25 % av den totala bokutgivningen i landet kan anses vara av intresse för genomsnittsläsaren samt dessutom möjlig att läsa in som talbok. Utredningen anser det rimligt att synskadade skall ha möjlighet att i talboksform ta del av ungefär denna andel av bokutgivningen vilket uttryckt i 1974 års utgivning motsvarar ca 1 800 titlar. Denna ambitionsnivå för framställningen av talböcker vid biblioteket bör vara uppnådd år 1980. För budgetåret 1977/78 räknar utred-

ningen med att 1 000 titlar ur den årsaktuella utgivningen skall framställas, vartill bör läggas 200 titlar ur tidigare bokutgivning. Handikapputredningen framhåller i flera sammanhang att punktskriftens ställning måste stärkas och föreslår en kraftig ökning av inköpen av punktskriftsböcker. Under den närmaste femårsperioden bör biblioteket ges möjligheter att förvärva 300 titlar i punktskrift varje år. Synskadade barns och ungdomars behov av punktskriftsböcker bör särskilt uppmärksammas. Biblioteket bör bygga ut sin information till enskilda låntagare och bibliotek, betonar utredningen vidare. Den höjda ambitionsnivån beräknas komma att öka kostnaderna för biblioteket med 2 milj. kr. under budgetåret 1977/78.

Remissinstanserna delar utredningens uppfattning att staten bör ta över SRF:s bibliotek. De är även genomgående positiva till den föreslagna nivån för förvärv av talböcker och punktskriftsböcker. Någon enstaka instans anser att antalet titlar i punktskrift bör ökas. I några yttranden framhålls att den höjda ambitionsnivån för med sig krav på mer personal, något som utredningen inte har beaktat i sin kostnadsberäkning. Inte heller har utredningen beräknat medel för kostnaderna för den utökade informationsverksamheten påpekar man. Några remissinstanser, bl. a. statens kulturråd och Sveriges allmänna biblioteksförening, tar upp frågan om hur talboksförsörjningen skall organiseras i landet som helhet och konstaterar att utredningen har valt att helt knyta sina förslag till ambitionsnivån för SRF:s bibliotek. För att en tillfredsställande service skall uppnås anser kulturrådet det rimligt att en upprustning av talboksbeståndet sker ute i landet samtidigt som SRF:s bibliotek byggs ut. Upprustningen i landet bör bygga på den arbetsfördelning som tillämpas inom folkbiblioteksväsendet med lokala folkbibliotek, länsbibliotek och det som lånecentral fungerande SRF:s bibliotek. Kulturrådet avser att behandla dessa frågor i sin översyn av det statliga stödet till länsbiblioteken och lånecentralerna. I några yttranden framhålls att de lokala folkbiblioteken bör svara för den direkta utlåningen av talböcker. SRF:s bibliotek bör i första hand fungera som lånecentral och depositionsbibliotek.

I diskussionerna om de synskadades litteraturförsörjning har frågan om en förändring av huvudmannaskapet för den av SRF bedrivna biblioteksverksamheten kommit att spela en relativt framträdande roll. Från de synskadades sida har hävdats att detta är en verksamhet som samhället och inte en enskild ideell förening måste ta ansvaret för. SÖ lade efter en särskild utredning hösten 1972 fram ett förslag som innebar att staten skulle överta ansvaret för biblioteksverksamheten. Dåvarande chefen för utbildningsdepartementet angav att han med hänsyn till handikapputredningens arbete inte var beredd att föreslå någon förändring av huvudmannaskapet (prop. 1973: 1 bil. 10 p. B 57.). Därefter förde, som jag redan har redovisat, handikapputredningen i en skrivelse i juni 1974 fram ett förslag om ett statligt vertagande, vilket i allt väsentligt överensstämde med det förslag som SÖ hade presenterat.

Frågan om det statliga ansvarstagandet för SRF:s biblioteksverksamhet består enligt min mening av två olika delfrågor. Det är dels frågan om det ekonomiska ansvarstagandet, dels frågan om organisationsform för biblioteket. Vad gäller finansieringen av verksamheten har staten, som har framgått av min tidigare redovisning, nästan helt tagit på sig ansvaret. Valet av organisationsform för verksamheten bör enligt min mening prövas förutsättningslöst. Att låta en enskild organisation med hjälp av statliga medel svara för en viss verksamhet är, som jag ser det, i vissa fall en bättre lösning än att låta ett statligt organ svara för verksamheten. En organisationsanknytning innebär t. ex. att man kan skapa mer direkta och naturliga kontakter med de grupper man vänder sig till. Enligt min mening finns det därför inga principiella hinder för att SRF med statliga bidrag även fortsättningsvis svarar för en väsentlig del av biblioteksverksamheten för synskadade. Samordningen med annan folkbiblioteksverksamhet, förändringar av SRF:s organisationsstruktur samt utvidgningen av talboksutlåningen till andra grupper än synskadade kan dock tala för att andra associations- och huvudmannaskapsformer bör prövas.

En förändring av huvudmannaskapet aktualiserar en rad frågor av praktisk karaktär som inte har belysts av varc sig SÖ eller handikapputredningen. Efter regeringens bemyndigande har jag därför i oktober 1976 tillsatt en särskild arbetsgrupp med uppgift att utföra det ytterligare utredningsarbete som erfordras för ett ställningstagande till förslaget om en ändring av huvudmannaskapet för SRF:s bibliotek. I gruppen ingår bl. a. en företrädare för SRF och arbetet sker i nära kontakt med biblioteket och SRF. Arbetsgruppen har i skrivelse den 9 februari 1977 anmält att det inte har varit möjligt att lägga fram förslag om en förändring av huvudmannaskapet, som kan tas upp till behandling vid det nu aktuella tillfället, utan att detta kräver ytterligare en tids arbete. Detta innebär att biblioteksverksamheten även under nästa budgetår kommer att ligga kvar hos SRF. Vid de överläggningar med företrädare för handikapporganisationerna som har förekommit i beredningsarbetet har frågan behandlats, och man har från SRF:s sida inte haft något att erinra mot en sådan lösning. Arbetsgruppen räknar emellertid med att det skall bli möjligt att lösa huvudmannaskapsfrågan till budgetåret 1978/79.

Jag delar utredningens och remissinstansernas uppfattning att synskadades tillgång till litteratur måste öka högst väsentligt. Såsom kulturrådet konstaterar i sitt yttrande har utredningen begränsat sina överväganden rörande litteraturförsörjningen för synskadade till att gälla nyförvärvsnivån för SRF:s bibliotek. När det gäller punktskriftsböcker kan det enligt min mening vara rimligt att SRF:s bibliotek under överskådlig tid svarar för förvärven och utlåningen bl. a. med tanke på det begränsade antalet låntagare. Däremot är en sådan begränsning inte lämplig när det gäller talböcker. Av de uppgifter om talboksutlåningen i landet som jag tidigare redovisade framgår att folkbiblioteken idag svarar för mer än två tredjedelar av

den totala utlåningen. Enligt min mening måste talboksförsörjningen i landet ses som en helhet. Två frågor är därvid av intresse, nämligen dels hur utlåningsservicen skall byggas upp i landet, dels hur stor andel av bokutgivningen som skall föras över till talböcker. Jag anser i likhet med flera remissinstanser att samtliga nivåer i folkbiblioteksväsendet måste finnas med i bilden när man diskuterar utformningen av talboksutlåningen i landet som helhet. Statens kulturråds utredningsarbete kan förväntas belysa denna fråga. Merparten av den direkta utlåningen sker idag vid de lokala biblioteken. I likhet med flera remissinstanser anser jag detta vara riktigt inte minst eftersom låntagarna därmed också kan få del av bibliotekens övriga service såsom t.ex. inläsningstjänsten som jag återkommer till i det följande. Enligt min mening bör man således sträva efter att i så stor utsträckning som möjligt låta de lokala biblioteken svara för kontakten med talbokslåntagarna. Den naturliga rollen för SRF:s bibliotek blir därmed att fungera som lånecentral och depositionsbibliotek. Det är därför önskvärt att SRF:s bibliotek medverkar till att talbokslåntagarna i ökad utsträckning vänder sig till den egna kommunens bibliotek. En sådan förändring av verksamheten måste självfallet ske på sikt och i nära kontakt med såväl låntagarna som de lokala biblioteken.

När det gäller talboksproduktionens omfattning är det nödvändigt att se SRF:s och Bibliotekstjänsts produktion tillsammans. Antalet titlar som Bibliotekstjänst producerar bestäms av vilken benägenhet folkbiblioteken har att köpa in talböcker. Med den ökade uppmärksamhet som jag utgår från att kommuner och landsting kommer att ägna litteraturbehovet bland synskadade kan man anta att Bibliotekstjänsts produktion av talböcker kommer att öka. Ett nära samarbete mellan SRF:s bibliotek och Bibliotekstjänst kommer i ett sådant läge att bli än mer angeläget än det är idag. Vad jag här har sagt innebär att talboksförsörjningen för synskadade inte endast är en statlig angelägenhet utan i lika hög grad en fråga för vilken kommuner och landsting har ett stort ansvar.

Tillsammans med de uppgifter om folkbibliotekens insatser för handikappade som erhålls i statistiska centralbyråns pågående undersökning av folkbibliotekens verksamhet bör resultatet av statens kulturråds utredningsarbete rörande länsbiblioteken och lånecentralerna ge en värdefull totalbild av talboksförsörjningen i landet. Frånvaron av sådana uppgifter i handikapputredningens material har varit en påtaglig brist när det har gällt att ta ställning till hur de statliga insatserna lämpligast bör utformas. Situationen idag i fråga om litteraturtillgången för synskadade är emellertid sådan att resultatet av överväganden av antytt slag inte kan avvaktas. Jag anser därför att en kraftig upprustning bör ske av talboks- och punktskriftsbeståndet vid SRF:s bibliotek i huvudsak i enlighet med handikapputredningens förslag. Den särskilda arbetsgruppen har under hand redovisat att SRF:s punktskrifts- och talboksproduktion har förutsättningar att svara för en produktion av denna omfattning. SRF:s bibliotek bör således under

nästa budgetår erhålla ett bidrag som gör det möjligt för biblioteket att förvärva drygt 1 200 nya titlar i talboksform. Min beräkning av medelsbehovet grundar sig på att biblioteket inom denna ram bör ha möjlighet att låta läsa in ca 700 nyutgivna böcker, förvärva ca 300 titlar av Bibliotekstjänsts och studielitteratursektionens produktioner under året samt därutöver köpa in ca 200 titlar av Bibliotekstjänsts tidigare talboksproduktion. Biblioteket bör därutöver kunna framställa ca 20 titlar som är avsedda för den utvidgade talboksutlåning som jag tidigare har berört. Ställningstagandet till omfattningen av nyförvärven samt sammansättningen har skett i nära samråd med SRF. Den redovisade totalnivån för förvärven samt sammansättningen skall ses som riktmärken.

När det gäller framställningen av punktskriftsböcker har jag i likhet med handikapputredningen räknat med att biblioteket skall ha möjlighet att förvärva ca 300 titlar. Biblioteket bör, som framhålls av utredningen och flera remissinstanser, särskilt beakta barns och ungdomars behov vid valet av böcker som skall föras över till punktskrift och band. Med hänvisning till vad jag nyss har anfört om behovet av en totalbild av talboksförsörjningen i landet är jag inte beredd att nu ta ställning till den plan för en successivt höjd nivå för SRF:s biblioteks förvärv av talböcker som handikapputredningen har presenterat. Jag räknar dock med att den nivå som under 1977/78 kommer att uppnås givetvis skall kunna vidmakthållas och även höjas. Medelsbehovet vid den angivna nyförvärvsnivån överstiger kraftigt vad som handikapputredningen har redovisat. Därutöver bör, som flera remissinstanser påpekar, biblioteket erhålla ökade resurser till personal och informationsverksamhet. Jag återkommer till detta under anslaget Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet. Sammantaget beräknar jag medelsbehovet för SRF:s biblioteksverksamhet under budgetåret 1977/78 till 9 800 000 kr., vilket är en höjning med 5 535 000 kr. jämfört med innevarande budgetår eller mer än en fördubbling av det statliga bidraget. Kostnadsberäkningen har skett i nära kontakt med företrädare för SRF som därvid har förklarat att det redovisade beloppet motsvarar det bidragsbehov som den föreslagna ambitionsnivån och därmed nödvändiga personalförstärkningar beräknas föra med sig.

4.5.4 Inläsningstjänst

Hösten 1972 startade SÖ i samråd med dåvarande DBF vid sju länsbibliotek en försöksverksamhet med lokal inläsningstjänst för yrkesverksamma synskadade. Inläsningstjänsten har också stått till förfogande för synskadade som är verksamma i kommunala organ och i föreningar eller deltar i folkbildningsverksamhet. Material som har lästs in har varit tidskriftsartiklar, tidningsuppsatser, utdrag ur handböcker, delar av studiematerial samt informationsmaterial från myndigheter, organisationer etc. Försöksverksamheten, som har finansierats med bidrag från SÖ och statens kulturråd, avslutades i juni 1975.

Handikapputredningen refererar till SÖ:s försöksverksamhet och anser att inläsningstjänst som tillgodoser individuella behov och som får anlitas utan onödiga begränsningar bör anordnas över hela landet. Kostnaderna bör täckas av bibliotekens huvudmän. Samtliga remissinstanser som har berört frågan delar uppfattningen att inläsningstjänsten bör byggas ut i hela landet. Flera uttalar sig också för att verksamheten knyts till länsbiblioteken. Samtidigt uttalar några att verksamheten bör finnas i varje kommun samt att SRF:s bibliotek bör svara för inläsningen av hela böcker.

Den typ av service som inläsningstjänsten kan ge är enligt min mening på intet sätt enbart en biblioteksangelägenhet. Det handlar här om vilka möjligheter synskadade – blinda och dövblinda – skall ha att ta del av information från bl. a. myndigheter, att delta i studieverksamhet, att fungera i ett yrke som kontinuerligt kräver studier samt att över huvud taget ta del av den information som finns i tryckt material. Ansvaret för att synskadade får denna service kan enligt min mening inte läggas endast på folkbiblioteken.

Frågan om hur samhällsinformationen i stort skall kunna nå ut till handikappade berörs i yttrandet från nämnden för samhällsinformation. Nämnden hänvisar till riksdagens beslut år 1971 om vidgad samhällsinformation (prop. 1971: 56, FiU 1971: 23, rskr. 1971: 182) som enligt nämndens mening innebär att alla medborgare har rätt till likvärdig information.

Enligt min mening är det viktigt att information som på ett avgörande sätt berör olika medborgargrupper förs ut så att dessa nås. Det gäller självfallet också handikappade. Det ankommer på varje myndighet att avgöra i vilken mån information behöver föras ut och anpassas till olika gruppers skilda behov. En av uppgifterna för nämnden för samhällsinformation är att följa denna verksamhet och att ge statliga myndigheter råd i de aktuella frågorna. I detta arbete ingår att göra myndigheterna uppmärksamma på de behov som finns samt ge förslag till lösningar.

Viktig samhällsinformation kommer också från olika kommunala organ. För handikappade är det ofta ytterst angeläget att få del av denna information. För synskadades del innebär detta att en nödvändig anpassning måste göras genom inspelning på band eller utskrift i punktskrift. En sådan service måste givetvis organiseras så att man i kommunerna på ett rationellt sätt utnyttjar den tekniska utrustning som finns, t. ex. vid AV-centraler.

Den service som myndigheter och kommunala organ bör ge synskadade genom att material läses in på band bör i huvudsak vara av generell natur, dvs. någon beställning skall inte behöva göras av en enskild synskadad. Därutöver finns, såsom försöksverksamheten har visat, ett stort behov bland synskadade av att få material inläst utifrån vars och ens önskemål. Huvuddelen av det material som kan komma ifråga för sådan inläsning finns på folkbiblioteken och det bör därför vara naturligt att denna individuella service knyts till dem. Karaktären på denna inläsningstjänst blir troligen mycket varierande. Den enklaste formen är att den synskadade vän-

der sig till bibliotekets telefonservice för att få visst material uppläst, varvid en enkel inspelning kan göras i hemmet. Vid längre texter eller när det gäller material som kräver viss redigering bör inläsningen givetvis göras av särskild personal och med för ändamålet lämplig teknisk utrustning. Enklare service bör således kunna lämnas av det lokala biblioteket där också beställningar, som effektueras av länsbiblioteket, bör kunna lämnas efter samma mönster som gäller för samverkan i övrigt mellan de olika nivåerna i folkbiblioteksväsendet. En sådan närhetsservice bör vara av värde för den enskilde synskadade. De väsentligaste delarna i inläsningstjänsten bör dock på det sätt som har förordats av bl. a. statens kulturråd, SÖ och Svenska folkbibliotekarieförbundet kunna knytas till länsbiblioteken. För detta talar, förutom att de i allmänhet har det största urvalet tidningar, tidskrifter etc. i länet, att flertalet länsbibliotek i dag har en nära kontakt med de taltidningsredaktioner som finns ute i landet och som i sin tur har tillgång till personal samt inspelnings- och kopieringsutrustning. Hur man bygger upp servicen med inläsningstjänst, dvs. fördelar ansvaret mellan lokala bibliotek och länsbiblioteket och ordnar samverkan mellan kommunala organ och folkbiblioteken, är enligt min mening något som man får ta ställning till i varje län. Frågan bör kunna tas upp när man i övrigt diskuterar fördelningen av ansvaret för bibliotekens service till olika handikappgrupper. Vad jag här har anfört bör kunna vara till viss vägledning i dessa överväganden. Den samordning som kan behövas för att undvika att redan inläst material läses in på nytt eller att man lokalt läser in material som kommer att läsas in av myndigheter m. fl. bör enligt min bedömning kunna ske genom att olika berörda parter håller kontakt och kontinuerligt lämnar upplysningar om planerade inläsningar.

Enligt min mening är det således lämpligt att en väsentlig del av den individuella inläsningstjänsten knyts till länsbiblioteken. Det bör därmed vara naturligt, vilket också utredningen anser, att landstingen tar på sig merparten av det ekonomiska ansvaret. Det förtjänar att i detta sammanhang nämnas att nästan samtliga landsting i dag bekostar taltidningsverksamhet för synskadade. Jag utgår därför från att det finns en beredskap hos landstingen att tillgodose de synskadades behov även när det gäller inläsningstjänsten. Några remissinstanser menar att det är nödvändigt med ett statligt stöd för att verksamheten skall komma igång och utvecklas någorlunda likvärdigt över hela landet. Statens kulturråd redovisar att rådet ämnar ta upp inläsningstjänsten i sin översyn av det statliga stödet till länsbiblioteksverksamheten något som också Landstingsförbundet efterlyser i sitt yttrande. Som jag tidigare redovisade har statens kulturråd bidragit till finansieringen av försöksverksamheten. Stöd kan utgå i form av det tilläggsbidrag som statens kulturråd fördelar till länsbiblioteken. Enligt bestämmelserna i förordningen (1975: 467) om statsbidrag till folkbibliotek skall kulturrådet vid fördelningen av tilläggsbidrag bl. a. beakta behovet av insatser för olika läshandikappades biblioteksservice. En snabb utbyggnad

av inläsningstjänsten är angelägen och jag har därför i budgetpropositionen (prop. 1976/77: 100 bil. 12 p. B 22.) vid min beräkning av nivån för tilläggsbidrag under nästa budgetår tagit hänsyn till behovet av bidrag till denna verksamhet. Något stadigvarande statligt bidrag som särskilt utgår till verksamheten med inläsningstjänsten är det enligt min mening inte motiverat att införa. De statliga insatserna bör i stället kunna tjäna som stimulans under ett uppbyggnadsskede.

Jag vill slutligen erinra om att inom folkbildningsarbete, genom bidraget till studieförbunden för tekniska och organisatoriska stödåtgärder, statligt stöd kan utgå till sådan service som inläsningstjänsten avser att ge. Bidraget kan användas bl. a. för att anpassa studiematerial för handikappade som deltar i s. k. integrerade studiecirklar, t. ex. en synskadad som deltar i en cirkel där övriga är seende. En viss samordning mellan studieförbunden och biblioteken bör alltså ske för att servicen till de synskadade skall kunna byggas upp på bästa möjliga sätt. Jag utgår från att detta kan ske bl. a. genom SÖ:s och statens kulturråds medverkan.

4.6 Radio och TV

Handikapputredningen pekar på att radion och televisionen bidragit till att väsentligt öka människornas kulturella möjligheter. Ett handikapp sätter emellertid ofta en gräns för möjligheten att följa programmen. Därför behövs det, menar utredningen, särskilda åtgärder för att göra programmen tillgängliga. Många remissinstanser, däribland socialstyrelsen, ABF, Sveriges Radio och samtliga handikapporganisationer, delar utredningens uppfattning att ytterligare insatser måste göras för att programmen lättare skall bli tillgängliga för handikappade.

Sveriges Radio gör redan i dag värdefulla insatser för att tillgodose olika handikappgruppers krav och önskemål vilket utredningen har pekat på. En särskild arbetsgrupp inom företaget har t. ex. belyst de dövas och hörselskadades problem att ta del av programmen. Det är också en strävan inom Sveriges Radio att talet i radio och TV skall vara klart och tydligt och där så är möjligt vara fritt från bakgrundsljud. Sedan flera år pågår ett forsknings- och utvecklingsarbete för att göra informationen i ljud och bild så klar som möjligt. Andelen textsatta TV-program har också ökat på senare år såväl totalt sett som om man begränsar jämförelsen till den inhemska produktionen.

Vidare har både radion och televisionen återkommande programinslag med information om bl. a. vart handikappade kan vända sig för att få information om tillgängliga tekniska hjälpmedel.

Handikapputredningen menar att det bör vara ett mål att alla program som kan textsättas bör förses med text och att teckentolkning skall användas vid direktsändningar. Utredningen pekar på de nya tekniska möjligheter som nu finns för distribution av text till TV-bilden. Ett system med s. k.

selektiv text-TV innebär att mottagaren själv kan välja om han vill ha text till TV-bilden eller ej. Text-TV ger möjligheter att parallellt sända flera olika textversioner.

Handikapputredningen föreslår, i avvaktan på beslut om att selektiv text-TV införs, att svenskspråkiga program i ökad omfattning skall textsättas enligt nuvarande metoder. Flera remissinstanser, däribland SDR, tillstyrker förslaget.

Sveriges Radio redovisar för sin del att befintliga resurser för textning med nuvarande teknik i stort sett är helt tagna i anspråk. Merkostnaderna för en utökning av textsättningen med konventionella metoder till en nivå som utredningen föreslår beräknas uppgå till ca 10 milj. kr. och enligt Sveriges Radio är det oklokt att nu investera i teknik som vid en övergång till selektiv text-TV blir föråldrad.

Enligt vad jag har erfarit har Sveriges Radio helt nyligen beslutat att fr. o. m. mitten av mars detta år sända ett dagligt textat TV-Nytt. I sitt remissyttrande pekar Sveriges Radio på tillkomsten av lokalradion med 24 lokala radiostationer som innebär en väsentlig utvidgning av programverksamheten. Härigenom kommer de synskadade i en helt annan omfattning än tidigare att få del av lokala nyheter och lokal debatt. Lokalradion startar sina sändningar under året. Vidare har TRU regeringens uppdrag att i största möjliga utsträckning beakta de synskadades och hörselskadades problem. Verksamheten kommer att fortsätta inom Sveriges utbildningsradio.

Jag delar uppfattningen att det är angeläget att radio- och TV-programmen blir tillgängliga för handikappade. Det går dock inte att komma ifrån att ett handikapp många gånger utgör ett absolut hinder. Som framgår av min redovisning har tillgängligheten steg för steg ökats på senare år och vissa ytterligare förbättringar kan väntas under den närmaste tiden. En kraftigt utbyggd service kräver, som Sveriges Radio har framhållit, betydande investeringar som måste fördelas på flera år och som påverkar möjligheterna att i andra avseenden förnya radio- och TV-verksamheten. Det blir därför naturligt att behandla frågan om den fortsatta utbyggnaden i samband med ställningstagandet till det förslag beträffande radio- och TV-verksamhetens framtida inriktning som radioutredningen (U 1974: 08) kommer att lägga fram under våren. Av radioutredningens remissyttrande framgår att utredningen lägger stor vikt vid att radio- och TV-programmen skall göras tillgängliga för handikappade.

Handikapputredningen anser att frågan om radions och televisionens tillgänglighet för handikappade är så viktig att den bör markeras i avtalet mellan staten och Sveriges Radio. Regeringens och riksdagens ställningstaganden till förslagen från radioutredningen kommer att läggas till grund för ett nytt avtal som avses träda i kraft den 1 juli 1978. Också utredningens förslag om avtalsregler kommer därför att prövas i samband med beredningen av radioutredningens förslag.

I Sveriges Radios arkiv finns inspelningar av bl. a. föredrag och dramatiserat material som kan överföras till band, dvs. en form av talbok, för utlåning bland synskadade, framhåller utredningen. En sådan överföring skulle väsentligt förbättra och utöka tillgången på talböcker för synskadade. Några remissinstanser påpekar att även utvecklingsstörda som ofta har lättare att ta del av dramatiserat material än konventionellt inlästa talböcker skulle ha glädje av tillgång på talböcker i denna form. Utredningen påpekar att ett nyttjande av inspelningarna för talboksproduktion kräver att vissa upphovsrättsliga och ekonomiska problem måste lösas.

Frågor om en utvidgad nyttjanderätt till Sveriges Radios program har belysts bl. a. av dataarkiveringskommittén (U 1968: 48) i betänkandet (SOU 1974: 94) Bevara ord och bild. Förslagen bereds f.n. inom utbildningsdepartementet. Även radioutredningen har enligt sina direktiv att belysa frågan liksom utredningen om upphovsrätt. Jag avser att senare föreslå regeringen att tillsätta en särskild utredning i videogramfrågan. Denna utredning kommer bl. a. att få till uppgift att pröva hur Sveriges Radios program skall kunna göras tillgängliga för distribution på annat sätt än via etern. Mot bakgrund av vad jag har redovisat anser jag det inte vara lämpligt att i särskild ordning behandla frågan om handikappades möjligheter att få rätt att ta del av visst inspelat material.

Handikapputredningen har aktualiserat frågan om radio- och TV-apparaternas tekniska standard med tanke på de handikappades situation. Jag anser det naturligt att konsumentverket i sin verksamhet beaktar frågor om mottagarapparaternas tekniska kvalitet och utförande. Televerket som svarar för investeringar i och drift av sändningsnätet har ansvar för att detta uppfyller högsta möjliga krav på ljudkvalitet.

4.7 Särskild bok- och tidningsproduktion

Handikappade är utestängda från en stor del av den tryckta kommunikationen i samhället. De blinda är hänvisade till det begränsade urval som produceras på punktskrift eller som talbok. Många av de böcker, tidningar och tidskrifter som ges ut är svårtillgängliga även för andra handikappade. De som har svag syn kan många gånger inte läsa böcker eller tidningar därför att dessa är tryckta med för liten text eller på ett papper av sådan kvalitet att texten inte blir tillräckligt tydlig. Döva, hörselskadade, psykiskt utvecklingsstörda och andra förståndshandikappade, som av olika anledningar är språkhandikappade, kan ha svårt att ta del av innehållet på grund av texternas svårighetsgrad. Både 1968 års litteraturutredning och handikapputredningen har pekat på dessa förhållanden och lagt fram förslag för att göra böcker och tidningar mer lättillgängliga.

Litteraturutredningen föreslog i sitt betänkande Boken särskilt statligt stöd för utgivningen av lättläst litteratur, s. k. LL-böcker, och böcker med stor stil.

Handikapputredningen anknyter till litteraturutredningens förslag och föreslår att bidrag utgår till en årlig utgivning av 40 LL-böcker och till utvecklingsarbete i en s. k. litterär verkstad. Vidare föreslås en kartläggning av behovet av storstilsböcker samt bidrag till produktion av punktskriftsböcker för försäljning. Dessutom lägger utredningen fram förslag till åtgärder för att förbättra olika handikappgruppers tillgång till tidningar och tidskrifter.

Utgivning av lättläst litteratur, LL-böcker, har bedrivits som försöksverksamhet sedan år 1968. Verksamheten leds av en särskild arbetsgrupp inom SÖ. Hittills har 35 LL-böcker utkommit. I statsbidrag till verksamheten har utgått sammanlagt ca 2 milj. kr. Inom denna ram har också utgått produktionsbidrag till utgivning av 15 storstilsböcker.

LL-utgivningen vänder sig till människor som på grund av olika läshinder normalt inte kommer i kontakt med litteraturen. Hittills har försöksverksamheten omfattat utgivning av skönlitteratur, klassiker, diktsamlingar och faktaböcker. Utgivningen har rönt stor uppskattning och de böcker som har kommit ut har mött en omfattande efterfrågan. I LL-utgivningen ingår såväl bearbetade som nyskrivna böcker. Det har emellertid visat sig svårt att bevara den ursprungliga bokens konstnärliga form när en förkortning och språklig bearbetning görs. Därför har utgivningen efterhand alltmer inriktats på nyskriven lättläst litteratur. Genom särskilda projektbidrag till författare och bildkonstnärer har arbetsgruppen försökt stimulera dessa att tillsammans arbeta fram böcker. Utgivningen av LL-böckerna sker på arbetsgruppens initiativ i samarbete med olika förlag.

Alla remissinstanser som har behandlat frågan om lättläst litteratur framhåller värdet av utgivningen och tillstyrker utredningens förslag om en kraftig utökning av verksamheten. Några remissinstanser anser att utgivningen bör vidgas till att omfatta även barn- och ungdomslitteratur.

Jag instämmer i handikapputredningens förslag att statligt bidrag även i fortsättningen bör utgå till utgivningen av lättläst litteratur. Samtidigt vill jag erinra om att den utökning som utredningen föreslår – 40 LL-böcker per år – är större än hela den utgivning som skett under de nio år som försöksverksamheten har pågått. Detta borde enligt min mening ha föranlett utredningen att pröva frågan om hur utgivningen skall organiseras.

Det har inte varit möjligt att under beredningsarbetet av handikapputredningens förslag pröva frågan om eventuellt nya organisatoriska former för den fortsatta LL-utgivningen. SÖ bör därför även under budgetåret 1977/78 svara för försöksverksamheten. SÖ har anmält att överstyrelsen under år 1977 har för avsikt att lämna en redogörelse över den försöksverksamhet som hittills har genomförts. Denna bör kunna ligga till grund för ett ställningstagande längre fram till frågan om de framtida formerna för stödet till utgivningen av lättlästa böcker.

Trots att ställning till den mer definitiva formen för verksamheten inte kan tas nu bör det vara möjligt att låta utgivningen öka i omfattning. Jag

kommer senare vid min anmälan av Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet att beräkna en ökning av medlen för detta ändamål med 500 000 kr. till 925 000 kr. SÖ bör undersöka möjligheterna att göra en uppslagsbok i LL-utförande samt serier för vuxna. Behovet av denna typ av LL-litteratur har framhållits från vissa handikapporganisationer. Utgivningen bör även vidgas till att omfatta böcker för barn och ungdom.

Enligt handikapputredningens bedömningar bör olika gruppers behov av böcker med stor stil närmare klarläggas. En utbyggd optisk rehabilitering och synträning skulle leda till ökad läsförmåga för många synskadade anser utredningen som inte föreslår särskilda medel till en fortsatt utgivning av storstilsböcker. Flera remissinstanser är kritiska mot att utredningen inte har lagt fram förslag till storstilsutgivning. Det framhålls att den optiska rehabiliteringen ännu inte är tillräckligt utbyggd för att motsvara de behov som finns. Några remissinstanser pekar på en ökad efterfrågan vid biblioteken på böcker med stor stil.

Jag delar uppfattningen att storstilsböckerna fyller ett viktigt behov. De av utredningen förordade optiska rehabiliteringsinsatserna är betydelsefulla men kommer för många synsvaga – främst äldre – sannolikt inte att under den närmaste tiden kunna ersätta storstilsböckerna. Underlag finns f. n. inte för ett ställningstagande till hur utgivning av sådana böcker bör stimuleras. Jag förutsätter emellertid att SÖ i sin redogörelse för försöksverksamheten med LL-böcker även kommer att redovisa erfarenheterna av storstilsutgivningen. I likhet med bl. a. statens kulturråd anser jag att stöd till utgivning av storstilsböcker bör ses tillsammans med det statliga litteraturstödet i övrigt. Jag räknar med att frågan om ett stöd till storstilsutgivning kan tas upp i samband med prövningen av och ställningstagandet till den framtida utformningen av litteraturstödet.

De synskadades bokförsörjning klaras huvudsakligen genom lån från biblioteken. Men synskadade kan även ha behov av egna exemplar av böcker. Handikapputredningen pekar bl. a. på behovet av enklare handböcker. Utredningen föreslår därför att SRF:s bibliotek får ett särskilt bidrag för produktion av punktskriftsböcker för försäljning. Statsbidraget skall täcka skillnaden mellan kostnaderna för framställning av böckerna på punktskrift och intäkterna av försålda exemplar.

Jag delar utredningens principiella uppfattning att även synskadade bör ha möjlighet att köpa böcker och att inte uteslutande vara hänvisade till lån. De frågor som sammanhänger med en sådan utgivning och försäljning är emellertid enligt min mening inte tillräckligt belysta.

De frågor som behöver belysas ytterligare är bl. a. vilken typ av böcker – skönlitteratur eller handböcker – som i första hand bör framställas, hur stora upplagor som bör framställas och hur försäljningen skall organiseras. För att klargöra bl. a. dessa frågor bör enligt min mening en försöksverksamhet med produktion och försäljning av punktskriftsböcker inledas. Jag kommer senare under anslaget Bidrag till de handikappades kulturella

verksamhet att beräkna 300 000 kr. för detta ändamål. När erfarenheter har vunnits räknar jag med att verksamheten kan övergå i mer permanenta former. Jag avser att senare föreslå regeringen att den särskilda arbetsgrupp för SRF:s bibliotek, som jag tidigare har redogjort för, får i uppgift att i samråd med berörda parter svara för försöksverksamheten.

Handikapputredningens förslag om en försöksverksamhet med praktiska försök vid några dagstidningar med lättläst tidningstext stöds av många remissinstanser.

Jag delar utredningens och remissinstansernas uppfattning att det är angeläget att en försöksverksamhet kommer till stånd. Enligt vad jag har inhämtat pågår planering av ett sådant försök i vilket bl. a. SÖ kommer att medverka. Jag räknar med att projektet skall kunna finansieras i särskild ordning med medel ur allmänna arvsfonden.

Handikapputredningen tar även upp frågan om de synskadades tillgång till tidningar och tidskrifter. Den tidningsutgivning som de synskadade har att tillgå är i huvudsak dels de 15 tidningar som utges av SRF, dels någon av de ca 40 lokala taltidningar som utkommer. Utredningen framhåller det allvarliga i att synskadade har så ringa tillgång till tidningar och tidskrifter. Härigenom utestängs denna grupp från väsentliga delar av samhällsdebatten och från annan värdefull information.

Liksom handikapputredningen anser jag att synskadades tillgång till tidningar och tidskrifter måste förbättras. En betydelsefull del i detta arbete utgör framställningen av lokala taltidningar. Jag delar remissinstansernas uppfattning att det är angeläget att dessa lokala tidningar utvecklas. Kostnaderna för den lokala tidningsutgivningen täcks av bidrag från kommuner och landsting. Jag har tidigare berört lokalradions verksamhet och framhöll därvid den betydelse den bör få för synskadade vad gäller tillgång till aktuell information. Betydande fördelar skulle uppnås om man i de lokala taltidningarna kunde utnyttja det nyhetsmaterial som lokalradion producerar. Det framstår därför som angeläget att berörda parter söker lösa de upphovsrättsliga frågor som är förenade med ett utnyttjande av lokalradions sändningar i bandad form.

Handikapputredningen föreslår att dagstidningarna skall ge ut en kassettupplaga av tidningen jämsides med utgåvan i svartskrift för seende. Kostnaderna för kassettupplagan bör enligt utredningen betraktas som en normal kostnad för tidningen och täckas på samma sätt som dess övriga kostnader. Flera remissinstanser tillstyrker den principiella tanken i förslaget. En kassettupplaga av dagstidningar skulle väsentligt förbättra de synskadades möjligheter att följa den lokala debatten och få del av lokala nyheter. Samtidigt pekar många remissinstanser på problem i sammanhanget bl. a. hur man skall få tidningarna att börja med en utgivning av tidningar i kassettform. SRF och presstödsnämnden framhåller att bandmediet ställer särskilda krav på redigeringen av nyhetsmaterialet. Om en utgivning skall kunna komma till stånd måste en rad organisatoriska, tekniska

och ekonomiska frågor studeras närmare.

För egen del anser jag det angeläget att samhället underlättar för synskadade att ta del av det allmänna informationsutbudet. Taltidningsupplagor av lokala tidningar är i detta sammanhang en idé värd att prövas. Jag delar dock den mening som framförs av flera remissinstanser att förslaget i dess nuvarande form inte är tillräckligt genomarbetat.

Enligt vad jag har erfarit avser SRF att begära medel ur allmänna arvsfonden för att inleda försök tillsammans med några dagstidningar. Jag räknar med att bidrag kommer att utgå till projektet. Det ankommer på regeringen att efter samråd med berörda parter besluta om den närmare uppläggningen av försöket. Jag räknar med att de erfarenheter som vinns skall kunna ligga till grund för ställningstaganden längre fram om mer generella insatser för att förbättra de synskadades tillgång till dagspressen.

I avvaktan på resultaten av försöksverksamheten är det angeläget att SRF och Föreningen Sveriges dövblinda kan fortsätta sin nuvarande utgivning av vissa tidskrifter av blandat kulturellt innehåll. Denna utgivning har ringa omfattning och avser tämligen få områden, men tillgodoser ett angeläget behov. Handikapputredningen redovisar att SRF och Föreningen Sveriges dövblinda är beredda att ansvara för en fortsatt utgivning och därvid utveckla den kvantitativt och kvalitativt om medel ställs till förfogande. Den nuvarande verksamheten finansieras i huvudsak med insamlade medel. Liksom utredningen anser jag det riktigt att staten genom bidrag till de båda organisationerna säkerställer en utgivning som svarar mot de mest trängande behoven. Statsrådet Troedsson återkommer i det följande till denna fråga.

5 Anslagsberäkningar

5.1 Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet

1975/76	Utgift	6 598 028
1976/77	Anslag	8 252 000
1977/78	Förslag	14 425 000

Från anslaget utgår bidrag till De blindas förening (DBF), numera Synskadades riksförbund (SRF), för föreningens allmänna biblioteksverksamhet, för vissa kostnader vid framställning av studielitteratur för synskadade högskolestuderande samt för framställning av taltidning för kulturinformation. Biblioteksverksamheten leds av en styrelse med sju ledamöter.

Från anslaget utgår vidare bidrag till konsulentverksamhet för studieverksamhet bland handikappade. En del av anslaget står till skolöverstyrelsens (SÖ) förfogande för fördelning, efter prövning i varje särskilt fall, till kurs- och studieverksamhet, informationsverksamhet m. m. Slutligen

utgår från anslaget bidrag till tolkar för döva, till utbildningskurser för tolkar för döva, till framställning av lättläst litteratur för vissa handikappgrupper, till ersättning till televerket för avgiftsbefrielse för vissa blinda samt till Föreningen Blinda barns utveckling.

	1976/77	Beräknad ändring 1977/78	
		Skolöverstyrelsen	Föredraganden
1. Bidrag till DBF, numera SRF, för biblioteksverksamhet	4 600 000	+ 4 915 000	+5 800 000
2. Framställning av studielitteratur för synskadade högskolestuderande			
3. Konsulentverksamhet	1 040 000	+ 1 460 000	– 140 000
4. Kurs- och studieverksamhet m. m.	1 607 000	+ 6 395 000	–1 607 000
5. Bidrag till tolkar för döva	140 000	of.	– 70 000
6. Framställning av TRU-material för synskadade	30 000	– 30 000	– 30 000
7. Framställning av lättläst litteratur	425 000	+ 1 675 000	+ 500 000
8. Bidrag till Föreningen Blinda barns utveckling	15 000	of.	– 15 000
9. Utbildning av tolkar för döva	365 000	+ 435 000	+ 365 000
10. Ersättning till televerket för avgiftsbefrielse för vissa blinda	30 000	– 30 000	– 30 000
11. Bidrag till Sveriges dövas riksförbunds försöksverksamhet med videogram	–	+ 1 000 000	–
12. Teaterverksamhet för döva	–	–	+1 000 000
13. Utvecklingsarbete	–	–	+ 100 000
14. Framställning av punktskriftsböcker för försäljning	–	–	+ 300 000
		+15 820 000	**+6 173 000**

Skolöverstyrelsen

1.–2. SRF har till SÖ redovisat ett bidragsbehov om 9 413 000 kr. till föreningens biblioteksverksamhet.

SÖ beräknar med utgångspunkt från i huvudsak handikapputredningens förslag kostnaderna för biblioteksverksamheten till 9 575 000 kr., varvid även har beaktats behovet av vissa angelägna personalförstärkningar, resurser till informationsverksamhet samt medel till framställning av studielitteratur för studerande vilka inte har individuellt utbildningsbidrag. I beloppet har även beräknats medel för överföring av tidigare inspelade talböcker till kassett, för framställning av särskilda talböcker till bl. a. den utvidgade talboksutlåningen samt för övergång till ett databaserat utlåningssystem. För framställning av punktskriftsböcker och talböcker för försäljning till enskilda föreslår SÖ att 1 095 500 kr. anvisas. (+4 915 000 kr.)

3. Medel för de två konsulenter som är placerade vid SÖ bör beräknas under anslaget Skolöverstyrelsen (–130 000 kr.). Bidrag till de tre kon-

sulenter som är verksamma i studieförbund bör fortsättningsvis utgå från anslaget Bidrag till studieförbund (+195 000 kr.). Bidraget till de elva konsulenterna bör höjas från 65 000 kr. till 100 000 kr. samt antalet bidrag ökas till 25 (+1 785 000 kr.).

4. För bidrag till kurs- och studieverksamhet m. m. föreslår SÖ en ökning med 2 700 000 kr. till sådan verksamhet till vilken reguljära bidrag inte kan utnyttjas. Vidare föreslår SÖ att utgivningen av olika handikapptidskrifter får ett stöd med sammanlagt 3 700 000 kr. Bidraget till Riksförbundet för döva och hörselskadade barns målsmän som f. n. utgår från denna anslagspost bör fortsättningsvis utgå från anslaget Bidrag till vissa elev- och föräldraorganisationer (−5 000 kr.).

5. Av medlen för bidrag till tolkar för döva bör den del som avser verksamhet inom studieförbunden fortsättningsvis beräknas under anslaget Bidrag till studieförbund (−70 000 kr.). Samtidigt bör handikapporganisationerna få ett ökat stöd (+70 000 kr.).

6. Medlen för framställning av TRU-material för synskadade föreslås beräknade under anslaget till TRU-verksamheten (−30 000 kr.).

7. För framställning av lättläst litteratur föreslår SÖ en ökning i enlighet med handikapputredningens förslag (+1 075 000 kr.). Därutöver föreslås att medel anvisas till bidrag till en beräknad utgivning av 20 titlar med stor stil (+600 000 kr.).

9. SÖ föreslår en kraftig ökning av medlen för utbildning av tolkar för döva och tolkutbildare för att en fungerande tolkservice skall kunna byggas upp (+435 000 kr.).

10. Den särskilda ersättningen till televerket för avgiftsbefrielse för vissa blinda bör såsom handikapputredningen har föreslagit försvinna (−30 000 kr.).

11. SÖ föreslår att Sveriges dövas riksförbund får ett särskilt bidrag till verksamheten med videogram. Bidraget avses gå till inköp av videobandspelare till de lokala dövföreningarna samt till produktion av program (+1 000 000 kr.).

I sitt yttrande över handikapputredningens betänkande redovisar SÖ även vissa kompletterande förslag vad gäller anslaget Bidrag till studieförbund för budgetåret 1977/78.

SÖ föreslår att de bidrag till konsulentverksamhet som fortsättningsvis bör utgå från nämnda anslag ökas med sex till nio samt att bidraget per konsulent höjs från 65 000 kr. till 100 000 kr. (+705 000 kr.).

Bidraget till tolkhjälp inom studieförbunden som föreslås utgå från studieförbundsanslaget bör fördubblas (+70 000 kr.).

SÖ föreslår vidare att särskilda medel anvisas till försöksverksamhet med förformer till studiecirklar bland institutionsboende och andra handikappade. Försöket föreslås avse 1 000 grupper med en genomsnittlig kostnad om 1 200 kr. per grupp. För information kring verksamheten beräknas ett medelsbehov av 100 000 kr. (+1 300 000 kr.)

Föredraganden

Från detta anslag utgår bidrag till en rad olika verksamheter bland handikappade. Handikapputredningen föreslår att dessa bidrag fortsättningsvis skall utgå från de olika anslag i statsbudgeten där de ämnesmässigt hör hemma. Jag kan i princip ansluta mig till handikapputredningens synsätt. Praktiska skäl talar dock för att medel till vissa insatser för handikappade även under nästa budgetår bör beräknas under ett särskilt anslag. Jag räknar dock med att bidrag till dessa ändamål fr. o. m. budgetåret 1978/79 skall kunna utgå från andra anslag under littera B i utbildningshuvudtiteln. Det blir därefter en naturlig uppgift för statens kulturråd att summera de insatser som görs för handikappade på olika områden i samband med de årliga omslagsframställningarna.

Statsrådet Troedsson kommer senare att behandla frågan om bidrag till handikapporganisationerna. F. n. utgår från detta anslag under posterna Konsulentverksamhet, Kurs- och studieverksamhet, Bidrag till tolkar för döva, Framställning av TRU-material för synskadade och Bidrag till Föreningen Blinda barns utveckling medel till olika ändamål inom handikapporganisationerna till ett sammanlgt belopp av 2 432 000 kr. Dessa medel bör fortsättningsvis beräknas under det särskilda anslaget för bidrag till handikapporganisationerna under socialdepartementets huvudtitel. Från posterna Konsulentverksamhet och Kurs- och studieverksamhet utgår vidare innevarande budgetår bidrag till två konsulenter som är verksamma inom SÖ och bidrag till Riksförbundet Döva och hörselskadade barns målsmän. Medel för dessa ändamål bör såsom har redovisats i budgetpropositionen (prop. 1976/77: 100 bil. 12 p. D 1. och D 5.) fortsättningsvis beräknas under anslagen Skolöverstyrelsen resp. Bidrag till vissa elev- och föräldraorganisationer.

Bidraget till Synskadades riksförbunds (SRF) biblioteksverksamhet bör även under nästa budgetår utgå från förevarande anslag. Såsom har framgått av min tidigare redovisning (4.5.3) beräknar jag bidragsbehovet till 9 800 000 kr., vilket är en ökning med 5 535 000 kr. jämfört med innevarande budgetår. Vid min beräkning av bidraget har jag utöver allmänna kostnadsökningar tagit hänsyn till den kraftiga ökningen av bibliotekets förvärv av punktskriftsböcker och talböcker samt behovet av medel för att slutföra den överföring av tidigare inspelade talböcker från öppna spolar till kassetter som sedan ett antal år pågår vid biblioteket. Dessutom har jag beaktat behovet av personalförstärkning för information och redigering och för låneverksamheten. För studielitteratursektionen inom SRF:s bibliotek beräknar jag ett ökat bidragsbehov med 265 000 kr. Jag har därvid beaktat behovet av en förstärkning av sektionens resurser för redigering.

Som jag tidigare har redovisat bör nuvarande bidrag för studiekonsulenter inom studieförbunden utformas som ett ökat stöd till studieförbundens utvecklingsprojekt inom handikappområdet utan att avse särskilda konsu-

lenttjänster. För detta ändamål beräknar jag 900 000 kr. För bidrag till tolkar för döva som avser studieförbundens verksamhet beräknar jag 70 000 kr. för budgetåret 1977/78. Budgetåret 1978/79 bör dessa medel sammanföras med det allmänna bidraget till studieförbundens pedagogiska verksamhet för handikappade och beräknas under anslaget Bidrag till studieförbund.

För framställning av lättläst litteratur och utbildning av tolkar för döva beräknar jag 925 000 kr. resp. 730 000 kr.

Vad gäller den särskilda ersättningen till televerket för avgiftsbefrielse för blinda får jag hänvisa till att jag i budgetpropositionen (s. 99) har förordat att den särskilda ljudradioavgiften bör avskaffas. Med hänsyn härtill bortfaller bidragsbehovet. Man kan enligt min mening bortse från att avskaffandet kommer att ske först fr. o. m. den 1 april 1978.

Jag har tidigare (4.4) behandlat frågan om en särskild teaterverksamhet för döva. För bidrag till denna verksamhet under nästa budgetår beräknar jag ett medelsbehov av 1 milj. kr. Det ankommer på regeringen att utfärda närmare bestämmelser för hur medlen får disponeras.

Jag har tidigare (4.7) berört frågan om framställning av punktskriftsböcker för försäljning och angav därvid att det enligt min mening finns anledning att inleda en försöksverksamhet i syfte att belysa ett antal frågor i sammanhanget. Under nästa budgetår beräknar jag ett medelsbehov för denna försöksverksamhet om 300 000 kr.

SÖ har tidigare haft möjlighet att använda medel under posten Kurs- och studieverksamhet m. m. för projekt av skilda slag. Denna verksamhet har varit av stort värde när det gäller utvecklingen av insatserna på kulturområdet för handikappade. Som exempel kan nämnas de tidigare redovisade försöken med utvidgad talboksutlåning och inläsningstjänst. Det är därför enligt min mening motiverat att SÖ även under nästa budgetår disponerar vissa medel för sådana särskilda insatser. Jag beräknar för detta ändamål 100 000 kr.

SÖ föreslår att Sveriges dövas riksförbund erhåller ett särskilt bidrag till förbundets verksamhet med videogram bl. a. för inköp av videobandspelare och produktion av program. Regeringen har hösten 1976 beviljat förbundet bidrag ur allmänna arvsfonden med 400 000 kr. för inköp av utrustning till en studio för produktion av TV-program och videogram för döva. Förbundet har förklarat att det kan klara kostnaderna för driften av verksamheten genom egna insatser och vissa förväntade bidrag från annat håll. Något behov av bidrag enligt SÖ:s förslag finns således inte.

Vad gäller SÖ:s kompletterande förslag beträffande anslaget Bidrag till studieförbund får jag hänvisa till vad jag nyss har förordat i fråga om bidrag till studiekonsulentverksamhet och tolktjänst inom studieförbunden. Jag är inte beredd att förorda att särskilda medel anvisas till en försöksverksamhet av det slag som SÖ har skisserat. Jag räknar med att frågor av detta slag kommer att aktualiseras i folkbildningsutredningens arbete.

Med hänvisning till sammanställningen hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet* för budgetåret 1977/78 under nionde huvudtiteln anvisa ett anslag av 14 425 000 kr.

5.2 Bidrag till kulturprogram inom föreningslivet m. m.

Jag har i det föregående (4.3) berört frågan om bidrag till kulturprogram inom föreningslivet och förordade därvid att ytterligare 365 000 kr. skulle anvisas till detta ändamål utöver de 15 300 000 kr. som i budgetpropositionen föreslås anvisade under ifrågavarande anslag. Med hänvisning härtill hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Bidrag till kulturprogram inom föreningslivet m. m.* för budgetåret 1977/78 under nionde huvudtiteln med ändring av vad som föreslås i prop. 1976/77: 100 (bil. 12 p. B 3.) anvisa ett anslag av 15 665 000 kr.

Bilaga 2

SOCIALDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-02-24

Föredragande: statsrådet Troedsson

Anmälan till proposition om insatser för handikappades kulturella verksamhet

---

1 Inledning

I prop. 1976/77: 100 (bil. 8 s. 195) har regeringen förreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, till *Bidrag till handikapporganisationer* för budgetåret 1977/78 preliminärt beräkna ett reservationsanslag av 5 500 000 kr.

Jag anhåller att nu få ta upp dessa frågor.

2 Handikapputredningen

Handikapputredningen tar i betänkandet Kultur åt alla upp en rad frågor inom socialdepartementets verksamhetsområde. Frågorna avser social service av skilda slag som har betydelse för handikappades möjligheter att delta i kulturlivet, nämligen bl. a. färdtjänst, social hemhjälp, tolktjänst, hjälpmedel och rehabilitering. Vidare gäller de stödet till handikapporganisationerna.

2.1 Färdmöjligheter

Handikapputredningen framhåller att handikappade ofta har svårt både att anlita allmänna kommunikationer och att förflytta sig på egen hand. De åtgärder som föreslås i HAKO-utredningens (K 1973: 03) betänkande (SOU 1975: 68) Handikappanpassad kollektivtrafik för anpassning av det allmänna färdväsendet till handikappades behov måste ha hög prioritet och genomföras så snabbt som möjligt.

Handikapputredningen konstaterar att en bra färdtjänst håller på att byggas upp i en del kommuner. På de flesta håll är den emellertid ännu klart otillräcklig. Det är sålunda vanligt att bl. a. antalet medgivna resor på

olika sätt är begränsat. Dessutom är färdtjänsten synnerligen ojämnt utbyggd kommunerna emellan. Det är angeläget att kommunerna snabbt bygger upp en bra färdtjänst över hela landet. Denna utbyggnad bör ske redan under nuvarande försöksperiod med förenklat statsbidragssystem.

2.2 Social hemhjälp

Personlig service skall vara en rättighet för handikappade som behöver den. Den är en naturlig uppgift för den kommunala hemhjälpsorganisationen. Den bör utgöra en basorganisation för service åt handikappade i skilda situationer. God service genom hemhjälpen är för många en förutsättning för att de skall kunna leva oberoende. Det är därför ett viktigt krav att kommunerna tillgodoser deras behov av sådan personlig service. Den sociala hemhjälpens uppgifter bör vidgas. Genom dess förmedling skall ledsagare kunna följa med till bio, teater, föreningsmöten och till gudstjänster.

Den sociala hemhjälpen måste kunna lämna handikappade service även under längre tids vistelse utanför hemmet. Den som får social hemhjälp i sin hemkommun, måste kunna räkna med att sådan hjälp ställs till förfogande även när han av något skäl tillfälligt vistas i en annan kommun, t. ex. för att delta i en kurs. Den sociala hemhjälpen bör sålunda utvecklas till en service med riksgiltighet.

Insatser för handikappade måste omfatta hela familjen. Ofta blir även anhöriga till svårt handikappade isolerade från omvärlden. Det gäller inte minst ensamstående föräldrar till handikappade barn. I några kommuner avlöser hemhjälpspersonal anhöriga för att de skall få semester, vila och kulturell stimulans och kunna uträtta ärenden. Det är naturligt att sådan avlösningsservice ordnas i alla kommuner inom ramen för den statsunderstödda kommunala hemhjälpen.

2.3 Tolktjänst

Nästan alla döva behöver teckenspråkstolk för att förstå vad hörande säger. Hörande behöver som regel tolk för att förstå döva. Samhället tillhandahåller tolkhjälp i olika former.

Tolktjänsten är starkt splittrad. Den situation vari den enskilde behöver tolk är avgörande för vem som skall ställa tolktjänst till förfogande och betala den. Detta är otillfredsställande och åtskilligt talar för en samordning i anslutning till landstingens tolktjänst. Handikapputredningen är emellertid inte beredd att bedöma hur de olika problemen skall lösas för att en samordnad tolktjänst skall komma till stånd. Det viktigaste nu är att bygga ut tolktjänsten så att döva och dövblinda får hjälp av tolk i alla situationer som de behöver det.

Hörselskador medför ofta svåra kommunikationshinder, särskilt i situa-

tioner där det talade ordet spelar stor roll. I en del fall är hörselskadade betjänta av att någon vidarebefordrar till dem vad som sägs och förvissar sig om att de har uppfattat det riktigt. Vid rättegångar och andra förhandlingar inför myndigheter kan hörselskadade få hjälp av sådan taltolk. Denna möjlighet bör finnas också i andra viktiga situationer om den hörseltekniska utrustningen, den individuellt ordinerade och den som finns i lokalen, inte fungerar tillfredsställande.

Personer med språk- och talskador kan ha svårt att delta i samtal och blir därför lätt isolerade. De bör också ha rätt till taltolk. Denne blir för dem och för hörselskadade en motsvarighet till teckenspråkstolken för kommunikation mellan hörande och döva. Verksamheten med taltolk ankommer naturligen på landstingen.

2.4 Hjälpmedel

Handikapputredningen tar upp frågor om hjälpmedel för olika grupper handikappade och understryker handikappinstitutets centrala funktion på hjälpmedelsområdet. Den framhåller särskilt angelägenheten av att arbetet fortsätter med att utveckla hörapparater och andra hjälpmedel för hörselskadade.

I fråga om psykiskt utvecklingsstördas behov av hjälpmedel måste två skilda problem uppmärksammas. Det ena problemet gäller dem som har ett ytterligare handikapp, till följd av t. ex. förlamning, synskada eller hörselskada. För dem är det viktigt att de förstår, hur hjälpmedel som ordineras för tilläggshandikappet skall användas. Anvisningar och upplysning måste utformas med hänsyn härtill. I en del fall måste också själva hjälpmedlet anpassas särskilt.

Det andra problemet avser hjälpmedel som utvecklingsstörda kan behöva på grund av förståndshandikappet. Allt fler utvecklingsstörda har ett självständigt boende med viss tillsyn i inackorderingshem eller i egna lägenheter. Hjälpmedel av typen bandspelare och enklare räknedosor skulle minska behovet av personlig hjälp. Denna fråga har hittills beaktats föga. Det är angeläget att dessa frågor tas upp mera. Det är viktigt att de bl. a. får ökat utrymme inom forskningen. I första hand bör bedömas vilka slag av hjälpmedel som kan ha betydelse för vardagslivet och hur stora behoven är.

2.5 Telefonfrågan

Samhällets telefonnät är ett viktigt kommunikationsmedel. Att telefonera är en vanlig metod för att upprätthålla sociala kontakter och för att nå myndigheter, affärer, läkare osv. Att inte ha telefon innebär stora olägenheter. På grund av handikapp saknar emellertid många möjlighet att använda telefon.

Det finns numera tekniska förutsättningar för döva, dövblinda och talskadade att telefonera. Telefonnätet är en statlig angelägenhet. Alla bör ha rätt att på samma villkor få telefon genom televerket och handikapputredningen föreslår att särskilda anordningar som är nödvändiga för att handikappade skall kunna telefonera skall tillhandahållas av televerket utan kostnad för den enskilde. Som en kostnad i verkets drift bör den fördelas på samtliga abonnenter. Detta motsvarar vad som sedan länge gäller beträffande allas rätt att för ordinarie inträdesavgift, dvs. 300 kr., få telefon installerad, oavsett om de bor i en tätort eller i utpräglad glesbygd.

Förslaget innebär att landstinget inte längre skall ha kostnadsansvaret för hjälpmedel åt handikappade för telefonering. Däremot bör personal hos landstingen på sedvanligt sätt pröva den enskildes behov av sådana hjälpmedel samt ordinera dem. Ordinationen utgör i dessa fall en anvisning till televerket att tillhandahålla den särskilda utrustningen.

Televerket bör få i uppdrag att utarbeta erforderlig detaljplan för hur olika grupper handikappade skall få tillgång till telefon. Arbetet bör ske i nära samarbete med Landstingsförbundet och handikappinstitutet.

2.6 Vissa rehabiliteringsfrågor

Landstingen har ansvar för hörselvården.

Till den hör att informera hörselskadade om hur hörapparater och annan utrustning används. Sådan information kompletteras vid kurser med hörselträning, talkorrektion och träning i avläsning. Det är viktigt att allas behov av träning och information tillgodoses. Det är bl. a. betydelsefullt att den som har ordinerats hörapparat och redan fått träning, vid behov på nytt kan delta i kurser för att vidmakthålla sina färdigheter. Eftersom verksamheten är ett led i en pedagogisk terapeutisk rehabilitering, bör enligt handikapputredningens uppfattning inkomstbortfall under kurstid ersättas från försäkringskassan.

Synsvagas möjlighet att läsa är i hög grad frågor om optisk rehabilitering och synträning. Resurserna för sådan rehabilitering och träning är ännu otillräckliga. Många synsvaga har dock fått sin läsförmåga tillbaka – och många har för första gången fått möjlighet att läsa – genom lämpliga tekniska hjälpmedel och träning. Handikapputredningen förutsätter att ytterligare insatser kommer att göras på detta område genom utbyggnad av syncentraler i landstingen.

2.7 Föräldrautbildning m. m.

Tidiga insatser är avgörande inom rehabiliteringen. Det är viktigt att så tidigt som möjligt diagnostisera om ett barn är dövt, har en hörselskada eller en annan skada. Ansvaret härför har den förebyggande mödra- och barnavården. Föräldrarna måste få information om skadan och dess följder.

Barnavårdscentralerna har ett grundläggande ansvar att ge och förmedla hjälp till föräldrarna. De måste också få utbildning i hur de skall kunna främja barnets utveckling. Inom föräldrautbildningen bör förtur ges åt föräldrar till handikappade barn.

2.8 Socioterapiens ställning

På en del institutioner finns speciella tjänster för socioterapeuter. Deras uppgift är att förmedla och förstärka kontakter mellan dem som bor på institutionerna och samhället utanför. Det sker bl. a. genom att organisera studiecirklar, kurser och föreläsningar och genom att stödja exempelvis patientföreningar och andra former av aktivitet och självverksamhet.

Detta är väsentliga insatser för att motverka den isolering som vårdinstitutionerna skapar. Socioterapeuterna samarbetar med folkbildningsorganisationerna och handikapprörelsen. Detta samarbete bör ytterligare förstärkas. Då är det viktigt att handikapporganisationerna får samhällets stöd för att kunna medverka i detta samarbete på ett effektivt sätt. Många av handikapporganisationerna har att bevaka intressena för människor som vistas på institutioner under kortare eller längre tid. Det gäller särskilt Riksförbundet för social och mental hälsa och dess lokala organisationer.

Det är också angeläget att socioterapiens ställning inom sjukvårdsorganisationen närmare klarläggs.

2.9 Handikapprörelsen

2.9.1 Från kamratförening till folkrörelse

Handikapporganisationernas ursprungliga karaktär av kamratföreningar för gemenskap, hjälp och stöd finns kvar och har stor betydelse. Men de har framför allt utvecklat sig till intresseorganisationer med syfte att förändra samhället så att handikappade får samma livsvillkor som andra.

Organisationerna har breddats; handikappföreningar finns i alla kommuner och i länen. På riksplanet är de sammanslutna i förbund som inbördes samverkar. Handikapprörelsen är i dag en folkrörelse.

De insatser som samhället gör på handikappområdet är i hög grad en följd av handikapprörelsens arbete. Organisationerna har visat på behoven och lagt fram förslag till lösningar. Mycket av det som numera är självklar samhällsservice har börjat i organisationerna.

Det finns 23 handikapporganisationer på riksplanet. De har sammanlagt drygt 280 000 medlemmar. Sammanlagt finns över 1 200 läns- och lokalföreningar.

2.9.2 Kurser och studier

En bred medlemsskolning är nödvändig i alla organisationer som arbetar för att förbättra samhället. Medlemmarna måste ha kunskaper för att organisationen skall kunna förverkliga sitt mål. Studier ger dessutom gemenskap och kunskaper ger tro på den egna förmågan och ökad medvetenhet. Handikapp innebär alltid en fara för isolering och ofta svårigheter att hävda sig. Studier är därför särskilt viktiga för handikappade. De ger dem redskap att påverka sin situation.

Många praktiska svårigheter – och hinder – möter handikappade i studierna. Inom handikapporganisationerna finns den största erfarenheten om handikappades situation, problem och behov. Handikappade, som är osäkra inför kontakten med andra och ovana vid studier, söker sig i första hand till studier inom handikappföreningarna. Där får de ökad säkerhet och självkänsla och kan gå vidare till studier i andra grupper.

Handikappföreningarna har en omfattande studieverksamhet. Den äger vanligen rum i cirklar och på veckosluts- och veckokurser. Som regel organiseras studierna tillsammans med studieförbund. Oftast sker det i samarbete med ABF; 15 handikappförbund är anslutna till ABF. Viss samverkan förekommer mellan handikapporganisationer och andra studieförbund än ABF, främst Studieförbundet Vuxenskolan.

Behovet av studier inom handikapprörelsen ökar. Det beror bl. a. på att samhället ställer stora anspråk på handikapporganisationerna. Myndigheterna påkallar ofta överläggningar med handikapprörelsen i viktiga frågor om inriktning och utformning av åtgärder för handikappade. Organisationerna anlitas som remissorgan och är överallt företrädda i handikappråden.

Handikapporganisationernas arbetsuppgifter blir alltmer omfattande och kvalificerade. För att organisationerna skall kunna motsvara de förväntningar som samhällsorganen och andra ställer på dem måste de ha kunniga och aktiva medlemmar. Det är därför nödvändigt att studieverksamheten byggs ut. Detta behövs också för att fler handikappade skall få utbildning och arbete och bättre kunna påverka sina livsvillkor.

Sedan omkring tio år erhåller handikappförbunden ett särskilt statligt stöd för sin studieverksamhet. Medlen beräknas under utbildningsdepartementets anslag Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet. Av intresse i detta sammanhang är särskilt två anslagsposter, nämligen dels posten 3. Konsulentverksamhet, dels posten 4. Kurs- och studieverksamhet m. m.

För dispositionen av medlen under de två anslagsposterna gäller särskilda föreskrifter om ändamålet. Handikapputredningen föreslår, att de båda anslagsposterna avförs från utbildningsdepartementets anslag Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet och att medel såvitt avser handikappförbundens verksamhet, utan närmare bestämning av ändamål, i stället beräknas under socialdepartementets anslag Bidrag till handikapporganisationer.

Två ledamöter av handikapputredningen har i en reservation till betänkandet motsatt sig förslaget om ändring av konstruktionen för stödet till handikapporganisationerna. De hävdar att ett sammanförande av medel för kurs- och konsulentverksamhet med anslaget för allmän verksamhet utan specialdestination innebär en inte önskvärd särbehandling av handikappade och därför strider mot grundsatsen om integration. Det skulle även medföra svårigheter för organisationerna vid fördelning av medlen och vara till förfång för små organisationer och nya organisationer som kan komma att bildas.

2.9.3 Tidskrifterna och annan information

Information till handikappade och om handikapp är viktiga uppgifter för handikapprörelsen. Handikapporganisationerna talar om för sina medlemmar och andra handikappade vilken samhällsservice som finns för dem. De lämnar också information om andra förhållanden som komplement till den allmänna informationen i samhället. Information om handikapp behövs för att öka förståelsen för handikappades situation och för att fler skall förstå att det behövs insatser för att förbättra deras livsvillkor.

Handikapprörelsens tidskrifter har stor betydelse både som medlemstidningar och som opinionsbildare i den allmänna debatten. De ger utförlig information både om förhållanden som har speciellt intresse för vissa handikappgrupper och om sådant som är gemensamt för flera eller alla handikapporganisationer. Information, som egentligen ankommer på samhället, måste i stor utsträckning ombesörjas av organisationernas tidskrifter.

Organisationerna söker också få handikappfrågor belysta i massmedia. De samarbetar med andra folkrörelser för att sprida kunskap om handikapp och underlätta för handikappade att delta i föreningsliv utanför handikapprörelsen.

Det totala behovet av information i handikappfrågor växer. De insatser som har gjorts ökar efterfrågan. I allt vidare kretsar märks intresse för ökade och fördjupade kunskaper om handikappades situation och om handikapp. Det är en glädjande utveckling. Handikappade själva känner bäst sin situation och kan informera om den.

2.9.4 Kontakt och gemenskap

Handikapporganisationerna har en bred verksamhet för kontakt och gemenskap. Den bryter isolering och erbjuder förströelse och avkoppling. Samhörigheten och arbetet i föreningarna ökar självförtroendet och minskar osäkerheten inför kontakten med andra människor. Det egna föreningslivet ger erfarenheter som underlättar för handikappade att söka sig till nya grupper och organisationer.

Många handikappföreningar har egna lokaler, där medlemmarna kan

träffas på fritiden. Några har också rekreations- och semesterhem. De har ofta funnit det nödvändigt att själva skaffa och driva sådana anläggningar därför att de anläggningar som i övrigt finns sällan är tillgängliga för handikappade och inte heller lämnar behövlig service. Anläggningarna har stor betydelse för handikappade; särskilt rörelsehindrade, vissa psykiskt utvecklingsstörda och dövblinda med stort servicebehov, som behöver rekreation i en annan miljö än den vanliga. Många av dem bor i isolerade miljöer – ofta på institution.

2.9.5 Barn och ungdom

Handikapporganisationernas verksamhet har stor betydelse för handikappade barn och ungdomar. Handikappade barn är mer än andra beroende av sina föräldrar för vård, träning och praktisk hjälp. De handikappade barnen måste så tidigt som möjligt kunna skaffa sig kamrater, egna erfarenheter och intressen. Handikapprörelsens barn- och ungdomsarbete är väsentligt bl. a. av dessa skäl. Det har också betydelse för att ungdomarna skall bli intresserade av föreningslivet.

2.9.6 Ekonomiska frågor

Handikapporganisationerna har svårt att finansiera sin verksamhet. De har kostnader som andra organisationer inte har. De måste välja lokaler som är tillgängliga, tekniskt utrustade och i övrigt lämpliga för handikappade. Lokalhyran blir då högre. För kurser och konferenser måste ofta nybyggda och handikappanpassade hotell väljas i stället för äldre kursgårdar som har lägre priser för mat och husrum.

Resekostnaderna blir också högre genom att många måste anlita flyg och taxi. Ofta behövs extra servicepersonal och teckenspråkstolkar. Studiematerial, tidskrifter och annat skriftligt material måste anpassas. Kostnaderna kan inte täckas med höga medlemsavgifter.

Eftersom samhällets finansiella stöd till handikapprörelsen är otillräckligt i såväl kommuner och landsting som på riksplanet, tvingas handikapporganisationerna genom insamlingar, bingo, lotterier och försäljningar söka finansiera sin verksamhet. Betydande intsatser krävs av organisationerna enbart för detta ändamål. Detta binder personal och övriga resurser och inkräktar på både organisationernas verksamhet och planering. Det är därför angeläget att statens, landstingens och kommunernas bidrag till handikapporganisationerna läggs på en sådan nivå att organisationernas verksamhet inte blir beroende av insamlingsverksamhet.

Samhällets bidrag till handikapporganisationerna bör i så liten utsträckning som möjligt styra verksamhetens inriktning. Medlemmarna i handikapprörelsen skall själva avgöra vilka insatser de anser mest väsentliga och hur de skall utformas för att ge bästa resultat. Ett samordnat och en-

kelt bidragsystem är till fördel både för handikapporganisationerna och för samhället.

Statens bidrag till handikapporganisationerna bör utgå från det under socialdepartementets huvudtitel uppförda anslaget Bidrag till handikapporganisationer. Till grund för bidragsgivningen bör, som nu, ligga anslagsframställningar och verksamhets- och revisionsberättelser från organisationerna.

Handikapputredningen framhåller i detta sammanhang, att handikapporganisationernas företrädare i skilda samhällsorgan, bl. a. i handikapprådden, självfallet skall ha möjlighet att delta i arbetet på lika villkor som övriga ledamöter i dessa organ. De skall sålunda, på samma sätt som andra, ha rätt såväl till ledighet från arbetet för fullgörande av offentligt uppdrag som rätt till gängse ersättning för uppdraget.

3 Remissyttrandena

Åtskilliga yttranden tar upp frågan om färdtjänsten och det allmänna färdväsendet. *Statens kulturråd* framhåller, att tillgängliga kommunikationer och en väl utbyggd färdtjänst är viktiga förutsättningar för att alla skall kunna ta del i kulturlivet. Rådet tillägger att effektivare villkor för statsbidraget till färdtjänsten måste övervägas, om nuvarande brister inte snarast avhjälps. *Statens ungdomsråd*, som anser att det görs alldeles otillräckligt för att handikappade skall kunna delta i föreningsliv och folkbildning, understryker kravet på bra färdtjänst för att förbättra förhållandena. *SÖ* åberopar statistiska centralbyråns undersökning om färdtjänsten, vilken visar att den har ojämn kvalitet och är starkt begränsad. *Svenska kommunförbundet* förklarar sig i princip dela uppfattningen, att alla som behöver färdtjänst skall få anlita den så ofta de vill, men understryker att denna lösning får ses i ett längre tidsperspektiv. *ABF* anför att en stor del av ansökningarna om medel för tekniska och organisatoriska stödåtgärder för handikappades deltagande i studieverksamhet avser bidrag till resor. *DHR* betonar att det allmänna färdväsendet måste anpassas enligt HAKO-utredningens förslag. *Folkparitets ungdomsförbund* hävdar att statsbidraget för färdtjänst måste förknippas med kvalitetskrav. *Riksförbundet mot allergi* anser att färdväsendet måste vara anpassat även till allergikernas behov. *Studieförbundeet Medborgarskolan* anför att färdtjänsten måste få väsentligt större resurser om det skall bli möjligt att anordna integrerade studiecirklar. *Riksförbundet mot reumatism* understryker vikten av att färdtjänsten skall betjäna även svårt rörelsehindrade så att de kan delta i olika slags verksamhet som andra.

DHR uttalar, att bilen måste ses om ett hjälpmedel och således ordineras till dem som behöver bil även om de inte förvärvsarbetar eller bedriver målinriktade studier.

Förslaget om vidgade uppgifter för den sociala hemhjälpen mottas positivt. *Statens handikappråd* framhåller att vidgningen förutsätter en utbyggnad av organisationen och under en övergångstid anser rådet det nödvändigt med förstärkt statligt stöd. *Statens kulturråd* anför att handikappföreningarna f. n. i stor utsträckning själva måste ordna ledsagarhjälp åt handikappade, vilket är oriktigt eftersom dessa uppgifter måste ankomma på kommunerna. *SRF* ser hemhjälpen som ett komplement till färdtjänsten och finner det vara en naturlig kommunal uppgift att ge ledsagarhjälp åt handikappade som vill delta i t. ex. fritidsaktiviteter. SRF finner det också riktigt, att den sociala hemhjälpen skall stå till förfogande för handikappade vid längre tids vistelse utanför hemmet, t. ex. för deltagande i en kurs. *MS-förbundet* betonar vikten av hemhjälpens riksgiltighet för att handikappade skall kunna ta del av kulturlivet i andra kommuner. *FUB* framhåller, att familjer med utvecklingsstörda medlemmar i hög grad är beroende av att få avlösningsservice, som känner till hur man tar hand om utvecklingsstörda. FUB anser, att bristerna härvidlag är stora bl. a. som följd av otillräckligt samarbete mellan kommuner och landsting. *Riksförbundet mot allergi* understryker, att personal inom hemhjälpsorganisationen måste ha kunskaper om allergi. *DHR* betonar, att social hemhjälp måste stå till förfogande även för personer på vårdinstitutioner när de deltar i verksamhet utanför dessa. *Föreningen Sveriges dövblinda* anser att socialstyrelsen bör utfärda anvisningar om hur den sociala hemhjälpen skall utformas. *Svenska kommunförbundet* anser att behovet av personlig hjälp i de situationer som förslaget avser i första hand bör tillgodoses genom samverkan på ett personligt plan mellan socialarbetaren, den handikappades vänner och föreningslivet. Kommunförbundet understryker i detta sammanhang även de kommunala handikapprådens betydelse.

Alla remissinstanser, som yttrat sig i frågan, stödjer förslaget om en förbättrad tolktjänst. *SDR* framhåller, att tolken är en länk mellan hörande och döva, en förutsättning för gemenskapen, för möjligheten till samtal och åsiktsutbyte. SDR uttalar vidare, att det är betydelsefullt att hörande och döva, som behöver samtala med varandra, alltid har rätt att göra det. Tolktjänst måste liksom färdtjänst stå till förfogande efter behov, vilket betyder att den skall kunna påkallas utan begränsning i fråga om ändamål och tidpunkt för samtal. *ABF* framhåller att så länge det råder brist på tolkar, står döva och dövblinda utanför en stor del av kulturen. *SÖ* betonar, att det behövs särskilda insatser för att tillgodose dövblindas behov av tolk. *Föreningen Sveriges dövblinda* understryker att tolkarna för dövblinda förmedlar inte endast en språklig kontakt utan också synintryck. De tjänstgör även som personlig hjälp och ledsagare. Även förslagen om tolktjänst genom taltolk åt talskadade och hörselskadade hälsas med tillfredsställelse. *Landstingsförbundet* framhåller, att frågan om organisationen av denna verksamhet bör utredas.

Beträffande förslagen om hjälpmedel förklarar sig *handikappinstitu-*

tet berett att göra mer aktiva insatser i fråga om hörseltekniska hjälpmedel men framhåller, att detta kräver ökade resurser både hos institutet och hos berörda forskningsinstitutioner. Det är inte minst angeläget att stödja forskning beträffande hur små hörselrester kan utnyttjas. Vidare betonas behovet av insatser för talskadade. Arbetet för psykiskt utvecklingsstörda, som påbörjats, gäller särskilt hjälpmedel för träning av förståndsfunktionen, för kompensation av nedsatt förståndsfunktion, för fysiska tilläggshandikapp samt åtgärder för att göra byggnader och miljö tillgängliga.

I fråga om teleslingan framhåller *handikappinstitutet* att installation av slinga ofta bör förberedas vid planering av byggnaders utformning och av deras elektriska system. Institutet uttalar vidare, att teleslingan inte alltid är det lämpligaste överföringssystemet för hörselskadade, utan att t.ex. radioöverföring och överföring med infraröd teknik i vissa fall är bättre.

Remissinstanserna är ense med utredningen om att döva, dövblinda och talskadade skall ha rätt att erhålla behövlig telefonutrustning. *Statens handikappråd*, som betonar att det måste ske snabbt, uttalar sig för förslaget att alla skall ha rätt att på samma villkor få telefon genom televerket. *Handikappinstitutet* framhåller att tillhandahållande av telefon genom televerket synes komma att på kort sikt medföra förseningar och på längre sikt ovisshet beträffande effekterna för handikappade. Institutet betonar därför vikten av att statsmakterna genom styrmedel garanterar att handikappade får erforderlig utrustning och att televerket ser dessa frågor som en normal del i sin verksamhet. Återstående tekniska och ekonomiska problem i sammanhanget bör lösas snabbt. Regeringen bör enligt förslaget uppdra åt televerket att i nära samarbete med Landstingsförbundet och institutet utarbeta detaljplan för att olika grupper handikappade skall få tillgång till telefon.

Televerket, som förklarar sig aktivt vilja verka för att handikappades behov i telefonsituationen tillgodoses, biträder inte förslaget att kostnaden för speciell telefonutrustning skall belasta verket. En öppen redovisning av samhällets kostnader för olika slags verksamhet betingas av strävandena till ökad effektivitet i statsförvaltningen och är en förutsättning för statsmakternas avvägning av resurser. Affärsverken drivs företagsekonomiskt och ett frångående av denna grundsats, t.ex. av sociala skäl, förutsätter särskild ersättning till verket. Kostnader för sociala åtaganden bör således bäras av skattebetalarna och inte av speciella grupper, såsom televerkets abonnenter, statens järnvägars resenärer eller postverkets kunder. Televerket framhåller vidare, att det tillämpar enhetliga taxor – inträdesavgiften om 300 kr. är ett exempel – oberoende av skillnader i verkets kostnader i individuella fall. Inträdesavgiften är emellertid inte jämförbar med avgifter för speciell utrustning. Dessutom kan, utom handikappade, folkpensionärer, låginkomsttagare, fartygsanställda och utlandssvenskar ha anspråk på att debiteras lägre avgifter än de som tas ut för att täcka verkets kostnader.

SÖ anser att förslaget bör kompletteras med enheter som kan förmedla olika slags service. *Landstingsförbundet*, som ansluter sig till utredningens uppfattning att varje verksamhet skall bära kostnaden för erforderlig handikappanpassning, anser att televerket och inte landstingen skall ha kostnadsansvaret för de särskilda anordningar som behövs för att handikappade skall kunna telefonera. *Hörselfrämjandets riksförbund* betonar att frågan om förstärkningsanordningar till telefon för hörselskadade bör uppmärksammas och att sådana och andra speciella anordningar skall tillhandahållas handikappade på samma villkor som telefon tillhandahålls andra abonnenter. *SDR* och *Föreningen Sveriges dövblinda* finner det vara på tiden att döva och dövblinda får inträde i telefongemenskapen. SDR tar även upp ordinationsfrågan och framhåller att ordination av behövlig telefonutrustning enligt gängse regler bör avse den döve. Hörande föräldrar till döva barn, som går i dövskola, bör emellertid på samma villkor ha rätt att telefonera med sina barn. Eftersom ordinationen i dessa fall alltid kan avse barnet, behöver enligt SDR inget avsteg göras från ordinationsprincipen. SDR framhåller vidare, att televerkets telefonstationer för allmänheten bör utrustas med telefoner som döva kan använda. Likaså måste dövskolor och samhällsorgan som döva behöver ha kontakt med anskaffa sådana telefoner.

Beträffande hörselskadades rätt till ersättning från försäkringskassan för inkomstbortfall under kurser i hörselträning, talkorrektion och avläsning anför *socialstyrelsen*, som haft anledning ta ställning i denna fråga i besvärsärenden, att den tillstyrker förslaget. *Handikappinstitutet* uttalar, att ifrågavarande kurser har stor betydelse för den enskildes möjlighet att använda hjälpmedel. *Riksförsäkringsverket* anför, att hithörande frågor f. n. utreds inom verket, varvid avsikten är att behandla frågan om ersättning även för andra grupper än hörselskadade.

Ett antal remissinstanser tar upp frågor angående sjukvård och rehabilitering. *Socialstyrelsen* framhåller, att bristen på psykologer och logopeder inom sjukvården utgör ett allvarligt hinder för rehabiliteringen och att därför resursförstärkningar i dessa avseenden är angelägna. *Statens handikappråd* anför att det är alltför långa väntetider vid hörcentralerna för utprovning och ordination av hörapparater och andra hjälpmedel. Det är därför angeläget att denna verksamhet byggs ut. *Handikappinstitutet* tillägger, att behovet av utbildning av personal för hörcentralerna, främst hörselvårdsassistenter, måste tillgodoses. *SÖ* tillstyrker att syncentraler inrättas av alla landsting och framhåller vidare, att det behövs ökade resurser för utbildning av synpedagoger. *MS-förbundet* betonar att tillräckliga resurser för rehabilitering, vård och behandling måste skapas, ty det är en förutsättning för att rörelsehindrade och andra handikappade skall orka att engagera sig kulturellt.

Att t. ex. kunna klara sin personliga hygien är en väsentlig fråga i um-

gänget med andra. *Landstingsförbundet* anför att landstingens hörselrehabiliterande verksamhet på sina håll ännu har brister, men det är en etablerad verksamhet med stor omfattning. Det är enligt förbundet därför mer motiverat med ökad satsning på optisk rehabilitering. En rapport om inrättande av synhjälpcentraler har färdigställts av en arbetsgrupp som bildats tillsammans med socialstyrelsen, och förbundet hoppas att denna skall tjäna till vägledning för landsting som planerar att inrätta synhjälpcentraler.

Riksförbundet för njursjuka tar upp dialyspatienternas situation och framhåller, att svårigheter att få dialys utom hemorten i allmänhet gör det omöjligt för dem att lämna denna för mer än tre dagar i följd. De måste därför ofta avstå från kulturliv och semester såväl inom som utom landet. Förbundet anser att dialysverksamheten skall byggas ut så vid sjukhusen att gästdialys blir möjlig samt att landstingen skall betala dialyskostnaden för patienter under vistelse utomlands.

Förslaget att socioterapiens ställning inom sjukvårdsorganisationen skall närmare klarläggas tillstyrks av alla remissinstanser, som yttrat sig i frågan. *Statens handikappråd* framhåller, att socioterapeutisk verksamhet har till uppgift att aktivera patienterna. Den fungerar bl.a. som kontakt med samhället utanför institutionerna. *Föreningen Sveriges socioterapeuter* finner det synnerligen angeläget med ett klarläggande av socioterapiens ställning och upgifter liksom av frågan om socioterapeuternas utbildning. Föreningen betonar, att socioterapien inte får ses som en form av medicinsk behandling. Den skall i stället innebära aktivt erbjudande av samhällets normala utbud av verksamhet och låta patienterna välja utifrån eget önskemål och intresse. Socioterapi bör bedrivas av all personal och inte förbehållas en viss yrkesgrupp. Men det behövs personal, hittills ofta kallad socioterapeuter, med samordnande och initiativtagande uppgifter inom varje sjukvårdsdistrikt. Eftersom denna personal närmast har en organisatorisk funktion och skall arbeta genom andra, behöver den inte vara stor.

Remissinstanserna är ense med utredningen om handikapprörelsens betydelse. *Statens handikappråd* uttalar att handikapporganisationerna är en folkrörelse med viktiga och växande arbetsuppgifter. *Statens ungdomsråd* understryker att organisationerna arbetar som en folkrörelse i ordets rätta mening. Förtjänstfullt för de fram krav på förbättringar och medverkar till ökad gemenskap i samhället. *HCK* betonar, att handikapprörelsen har byggts upp av handikappade själva och, i vissa fall, av anförvanter till handikappade, som har svårt att föra sin talan. Medlemmarna bestämmer i sina organisationer. Dessa har bildats för att påverka samhällets utveckling till gagn för handikappade. Eftersom handikappfrågorna är samhällsfrågor, är organisationerna en politisk rörelse. Handikappade och deras anhöriga vet bäst var det brister. Organisationernas kunskap gör dem till nödvändiga samarbetsparter för samhället. HCK har bildats av organisationerna för att de skall uppträda samfällt i frågor av ge-

mensamt intresse. *SRF* anför, att förbundet ofta nödgas avstå från viktiga tillfällen till påverkan, därför att resurserna är otillräckliga. Detta är allvarligt, ty därigenom begås många onödiga misstag vid utformningen av miljö och service. Numera erkänns handikapporganisationerna av alltfler som språkrör för sina grupper, men detta ökar också kraven på dem och gör bristerna ifråga om intressebevakning mera kännbara. *Unga synskadade* framhåller därutöver, att samhällsorganen har helt riktiga men även resurskrävande anspråk på handikapprörelsen i fråga om remissyttranden och representation i olika organ. *FUB* understryker dessa synpunkter och betonar att handikapporganisationernas uppgifter är omfattande genom att de berör alla sidor av människans liv. FUB måste ägna uppmärksamhet åt nästan alla sidor av samhällslivet. Det ställer stora krav på resurser, som är svåra att bygga upp. Det gäller i så mycket högre grad som handikapp genom bl. a. bundenhet, isolering och merarbete i hemmet nedsätter förmågan att vara aktiv i organisationsarbetet. *Riksförbundet för social och mental hälsa* framhåller, att psykiskt störda ofta är osäkra och rädda människor. Därför behöver de en stark intresseorganisation. De vågar inte visa sin sjukdom i form av medlemskap i förbundet. Organisationen behöver resurser för att motverka fördomarna mot psykiskt störda.

I fråga om betydelsen av kurser och studier inom handikapporganisationerna anlägger remissinstanserna i stort sett samma synpunkter som utredningen. *Statens kulturråd* framhåller, att handikapprörelsens betydelsefulla uppgifter i samhällsarbetet inte minst gäller kulturområdet. Studieverksamheten inom organisationerna måste byggas ut. *SÖ* betonar, att studieverksamheten särskilt måste inriktas på medlemsskolning. *Folkbildningsutredningen* finner att samhällets krav på medverkan från handikapprörelsen i samhällsarbetet är ett viktigt skäl för ökad kurs- och studieverksamhet inom handkapporganisationerna. *ABF* konstaterar att bred medlemsskolning är nödvändig i alla organisationer som har till syfte att förbättra samhället. ABF anser att studiecirklar och annan studie- och kursverksamhet i princip skall bedrivas i integrerade former. Det finns dock, som utredningen framhållit, välgrundade skäl till att verksamhet ordnas bara för handikappade. *SRF* framhåller att de allt starkare och glädjande kraven på att handikapporganisationerna skall företräda sina grupper i olika sammanhang medför allt större behov av välutbildade funktionärer i rörelsen. *DHR* betonar att förbundets omfattande studieverksamhet i dess starkt förgrenade föreningsliv reser stora anspråk på förbundskansliet. Inom förbundet pågår central utbildning av funktionärer i socialpolitik, arbetsmarknadsfrågor, bostads- och samhällsplanering och inom andra viktiga områden av betydelse för DHR:s intressebevakning. Kurser i föreningsfrågor äger också rum för förtroendevalda inom DHR:s 24 distrikt och 200 grundorganisationer.

Även beträffande handikappsrörelsens tidskrifter och övriga informationer uttalar sig remissinstanserna i överensstämmelse

med utredningens synpunkter. *Handikappinstitutet* anför i detta sammanhang att samhället måste öka sin information om bidrag, hjälpmedel m. m. *SRF* understryker, att synskadade behöver mycken information men får lite. Det ställer stora krav på SRF:s informationsverksamhet. *DHR* finner det angeläget att förbundet kan ge ut en bra tidskrift, ty utan den skulle medlemmar och andra läsare inte nås av ordentlig information om t. ex. reformer. Av brist på medel har DHR måst sänka kvalitén på sin tidning. DHR behöver också i informationsverksamheten arbeta med affischer, broschyrer och kampanjer. *Hörselfrämjandets riksförbund* framhåller att handikapporganisationerna genom sina tidskrifter lämnar information som i hög grad borde bekostas av sjukvårdshuvudmännen. Men vi gör det bättre själva, tillägger förbundet. *Föreningen Sveriges dövblinda* understryker, att informationsverksamheten är en huvudfråga i all verksamhet som avser en i informationshänseende så utomordentligt underförsörjd grupp som dövblinda. Det är dyrt och svårt att informera dem. *Riksförbundet mot allergi* anför, att förbundet står för en mycket stor del av det informationsmaterial som finns om allergi. Förbundets tidning är synnerligen viktig i detta sammanhang och de berättigade anspråken på den är väsentligt större än förbundets resurser att tillgodose dem. *Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar* betonar betydelsen av handikapporganisationernas tidskrifter både som medlemsorgan och opinionsbildare. Förbundet anser det angeläget att organisationerna får råd att ge sina tidkskrifter bättre spridning till myndigheter och institutioner.

Utredningens synpunkter på handikapprörelsens betydelse för kontakt och gemenskap för handikappade delas också av remissinstanserna. *DHR* framhåller, att dess medlemmar får hjälp i föreningslivet att bryta sin isolering. För att ge medlemmar och andra ökat självförtroende ordnar DHR kontaktkurser i samverkan med olika samhällsorgan. Av ekonomiska skäl har verksamheten inte tillräcklig omfattning och förstärkta samhällsinsatser på handikappområdet snarast ökar behovet av denna verksamhet.

Alla remissinstanser, som yttrat sig i frågan, tillstyrker förslaget om ökade samhällsbidrag till handikapporganisationerna. I anslutning till utredningens förslag beträffande ekonomiska frågor inom handikapprörelsen har vidare så gott som alla remissinstanser biträtt uppfattningen att bidragen till handikapporganisationerna utan detaljerad ändamålsbestämning skall beräknas under socialdepartementets huvudtitel. *Statens handikappråd* framhåller det som angeläget att samhällsstödet till handikapprörelsen avpassas så att dess verksamhet inte fortsätter att vara beroende av insamlingar och försäljning. Rådet betonar även i detta sammanhang liksom utredningen att organisationernas företrädare i bl. a. handikappråden skall kunna delta på lika villkor som övriga ledamöter. *Statskontoret* och *riksrevisionsverket* tillstyrker förslaget om ändrad anslagskonstruktion. Riksrevisionsverket anför att ändringen torde ge bättre möjligheter till en

helhetssyn vid bedömningen av behovet av kulturella åtgärder för handikappade. Förändringen behöver enligt verket inte medföra försämrat samarbetet mellan handikapporganisationerna och SÖ i pedagogiska frågor. Verket förklarar sig också positivt till en ökad statlig ekonomisk satsning på sådan verksamhet som handikapporganisationerna bedriver. Verket framhåller betydelsen av att en klar gräns fastställs för organisationernas ansvarsområde, bl. a. i fråga om kurser, studier och information, för att en effektiv resursanvändning skall kunna uppnås och en avvägning skall kunna ske mellan olika insatser. Utredningen har enligt riksrevisionsverket inte tillfredsställande belyst hithörande frågor. *Statens kulturråd,* som biträder utredningens mening att samhällets bidrag till handikapprörelsen inte får styra verksamhetens inriktning, anser det angeläget att organisationerna bygger ut sin verksamhet på utbildnings- och kulturområdena. *SÖ* tar upp frågan om välgörenhets- och insamlingsverksamhet och anför att finansering genom sådana medel av handikapporganisationernas insatser befäster förlegade föreställningar om handikappade. SÖ, som tillstyrker förslaget om ändrad anslagskonstruktion, anser att ett samlat samhällsstöd såsom till andra folkrörelser ger stora fördelar. *HCK* och *DHR* betonar att förslaget om uppräkning av bidragen till handikapporganisationerna måste ses som oprutbart. Den föreslagna ändringen av anslagskonstruktionen tillstyrks. DHR betonar, att organisationerna självklart dessutom måste ha tillgång till det generella stöd som finns på kulturområdet. *FUB* anför, att förbundet på grund av otillräckligt ekonomiskt stöd från staten tvingats att entlediga personal, inskränka sin verksamhet och engagera sig i en omfattande tämligen olönsam försäljningsverksamhet. FUB framhåller vidare att det är ett demokratiskt intresse av hög rang att en svag grupp som förståndshandikappade har en stark organisation som med kraft kan föra gruppens talan. *Svenska diabetesförbundet* finner det förnedrande att tvingas lita till sådana finansieringskällor som lotterier och insamlingar.

Ett litet antal remissinstanser avstyrker förslaget om ändrad anslagskonstruktion. Till dem hör *socialstyrelsen,* som anser att specialdestination av vissa bidrag är ett stöd för handikapporganisationerna vid deras planering av verksamheten. Styrelsen menar vidare att handikappade som inte är medlemmar i organisationerna skulle bli lidande på att medlen för kurs- och studieverksamhet inte beräknas särskilt. *Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet* och *Studieförbundet Vuxenskolan* biträder likaså reservanterna Antonssons och Jonssons mening. Studieförbundet framhåller att handikappade inte skall särbehandlas i kulturellt avseende. Det skulle emellertid bli fallet om utredningens förslag genomförs, ty anslag för kulturverksamhet bland handikappade bör, som för andra medborgare, utgå från utbildningsdepartementet.

4 Föredraganden

Handikappfrågan är en fråga om att göra samhället tillgängligt. Målet för politiken på handikappområdet är att integrera handikappade i samhällsgemenskapen och ge dem samma livsvillkor som andra. Medvetna strävanden i detta syfte har under de senaste 15 åren förbättrat handikappades situation på ett omvälvande sätt. Jag är dock på det klara med att alltjämt mycket stora krav måste ställas på samhället för att målet skall nås. Handikappfrågan är således också en fråga om solidaritet; hela folkets engagemang krävs för att vi skall förverkliga integration och normalisering. Följaktligen delar jag uppfattningen att handikappfrågan berör alla människor och inte bara dem som till följd av skador eller sjukdom möter mera betydande svårigheter i samhället som det i dag är utformat. Den gäller alla, ty det är i allas intresse att var och en kan delta i gemenskapen och medverka i samhällsutvecklingen.

Handikapputredningen utvecklar denna viktiga grundsyn i sina utgångspunkter för betänkandet Kultur åt alla, och jag får hänvisa till vad chefen för utbildningsdepartementet i anslutning härtill nyss har anfört.

För egen del vill jag understryka att varken handikappfrågan eller kulturfrågan kan ses var för sig. Handikappade är ingen särgrupp. Både i samhällets handlande och i enskildas måste däremot alltid uppmärksammas att många människor på grund av skada eller sjukdom kan ha ett särskilt behov av anpassningsåtgärder för att verksamhet skall vara tillgänglig för dem. Detta gäller självklart även kulturlivet. Människornas möjlighet att delta i kulturlivet är i sin tur beroende av deras möjligheter på andra områden. Det är frågor om att ha arbete, ha tryggad ekonomi, bo bra, få personlig service, få utbildning, kunna förflytta sig och mycket annat. På alla sådana områden måste samhällets insatser fortsätta. Handikapputredningen tar upp en rad frågor utanför kulturpolitiken, och jag övergår nu till dem som faller inom socialdepartementets verksamhetsområde.

Goda möjligheter till förflyttning har en grundläggande betydelse för att handikappade skall kunna delta i samhällslivet. Handikapputredningen har härvid i olika sammanhang framhållit vikten av att det allmänna färdväsendet anpassas bättre till handikappades behov. HAKO-utredningen (utredningen om det allmänna kommunikationsväsendets anpassning till de handikappades behov) har ägnat dessa frågor ingående uppmärksamhet och redovisat sina synpunkter och förslag i betänkandet (SOU 1975: 68) Handikappanpassad kollektivtrafik. Betänkandet bereds f. n. inom kommunikationsdepartementet och chefen för kommunikationsdepartementet avser att föreslå regeringen att senare i år i en allmän trafikpolitisk proposition lägga fram förslag med anledning av bl. a. detta betänkande.

Som komplettering till de allmänna anordningarna för förflyttning behövs en bra färdtjänst i alla kommuner. Det är en viktig förutsättning för att förverkliga kravet på integration och normalisering för handikappade.

Handikapputredningen har utvecklat hur färdtjänsten enligt dess mening skall vara beskaffad. Utredningen framhåller att färdtjänsten skall betjäna alla vars handikapp motiverar att de har tillgång till denna särskilda transportservice. Vidare skall färdtjänsten få anlitas efter behov och inte egränsas med hänsyn till antalet resor, färdmål eller tidpunkten för resan. Resenärens behov av personlig hjälp vid färden skall tillgodoses och färd kunna påkallas lätt och utan omgång. Rätt att anlita färdtjänsten inom en viss kommun skall innebära rätt att använda den i alla andra kommuner. Avgiften för färdtjänsten skall motsvara avgiften för färd med allmänna kollektiva kommunikationer.

Remissinstanserna delar handikapputredningens uppfattning. Denna ansluter sig även i princip till Svenska kommunförbundets rekommendation om färdtjänst år 1969. Kommunförbundet framhåller dock i sitt yttrande att en färdtjänst av nämnda kvalitet är en lösning som får ses i ett längre tidsperspektiv. Remissinstanserna såväl inom som utom handikapprörelsen påtalar skilda brister i färdtjänsten. De betonar även att den är mycket ojämnt utbyggd kommunerna emellan, både kvantitativt och kvalitativt. Åtskilliga instanser ser det som nödvändigt att statsbidraget till färdtjänst förknippas med närmare villkor om kvalitet.

Jag finner liksom handikapputredningen och remissinstanserna det angeläget att en färdtjänst av god kvalitet byggs upp över landet. Syftet med det år 1975 införda statsbidraget är att underlätta för kommunerna att genomföra en sådan utbyggnad. Vid införandet av statsbidraget förutsattes det sålunda att kommunerna utnyttjar det statliga stödet för avsedda förbättringar av denna verksamhet.

Jag vill erinra om att statsbidragsreglerna gäller försöksvis för åren 1975–1977. Riksrevisionsverket har i uppdrag att utvärdera bidragssystemet och redovisa utvärderingen till regeringen före den 1 oktober 1977. Bidragssystemets fortsatta konstruktion kommer därefter att övervägas.

I detta sammanhang kan nämnas att De handikappades riksförbund m. fl. organisationer i framställning till regeringen aktualiserat frågan om visst statligt stöd till driftkostnaden för telefon i handikappfordon. Denna fråga prövas f. n. av berörda departement.

Den kommunala sociala hemhjälpen omfattar huvudsakligen äldre, men den är också en betydelsefull del av samhällets åtgärdssystem på handikappområdet. Denna service har kunnat utvecklas på ett gynnsamt sätt genom det år 1964 införda och år 1974 förstärkta statsbidraget till kommunerna. Liksom handikapputredningen finner jag det angeläget att den sociala hemhjälpen ställer personlig service till förfogande i de situationer då handikappade behöver sådan service. Jag vill se hemhjälpsverksamheten som en social service som genom rikt varierade insatser gör det möjligt för handikappade och äldre att leva självständigt i egna bostäder och kunna delta i olika slags verksamhet efter fritt val. Den utgör då ett viktigt medel att bryta isolering och skapa goda livsvillkor kulturellt och socialt.

Viktiga uppgifter för hemhjälpsorganisationen är enligt min mening att ledsaga handikappade utom hemmet, t. ex. för inköp, besök hos vänner, deltagande i kulturlivet och under en promenad. Det har också stor betydelse att den tillgodoser anhörigas behov av avlösning i omvårdnaden av handikappade. Jag delar även utredningens uppfattning att den bör utvecklas till en service med riksgiltighet. Det betyder att en person, som är berättigad till hemhjälp i sin hemkommun, bör få behövlig hjälp när han tillfälligt vistas i en annan kommun. Detta är emellertid en kommunal angelägenhet. Det torde därför ankomma på Svenska kommunförbundet att utfärda närmare riktlinjer för verksamheten. Nuvarande statsbidragsregler utgör inget hinder för en fortsatt utvidgning och differentiering av kommunernas hemhjälpsservice. De avser att främja en effektiv och väl utbyggd serviceorganisation.

Remissinstanserna är ense med handikapputredningen om att samhällets tolktjänst för vissa handikappgrupper behöver byggas ut väsentligt. Även jag delar denna mening.

Tolktjänst för döva i landstingens regi började – på förslag av handikapputredningen – att ordnas i slutet av 1960-talet inom ramen för hjälpmedelsverksamheten. Landstingen har genom hjälpmedelsersättningen i princip täckning för sina kostnader för tolktjänst. Utbyggnaden av tolktjänsten har av olika skäl gått långsamt. Antalet årliga tolkuppdrag är ännu inte nämnvärt större än antalet döva. Detta kan självfallet inte motsvara dövas och hörandes behov av att samtala med varandra.

En nödvändig ökning av tolktjänstens omfattning torde komma till stånd genom en rad åtgärder som nu håller på att vidtas. Olika åtgärder ifråga om utbildningen av tolkar, vilka nyss har redovisats av chefen för utbildningsdepartementet, spelar roll härvidlag. Det är vidare betydelsefullt att alltfler landsting inrättar fasta tjänster för tolkar. Det är givetvis också viktigt att tolktjänst överallt medges enligt de vidgade regler som i december 1975 föreslogs av en arbetsgrupp, vari ingick företrädare för bl. a. Landstingsförbundet och berörda handikapporganisationer.

För egen del biträder jag den mening som framförts av Sveriges dövas riksförbund vid remissbehandlingen av betänkandet Kultur åt alla, nämligen att rätten till tolktjänst bör ha så få begränsningar som möjligt. Självfallet bör dövblinda ha samma rätt till tolktjänst. Det är därvid angeläget att den utformas för att tillgodose behoven för både primärt döva och primärt synskadade. Det är också viktigt att döva med andra tilläggshandikapp, t. ex. psykisk utvecklingsstörning, får tillgång till tolktjänst. Jag biträder handikapputredningens förslag om hörselskadades och talskadades rätt till taltolkar och noterar med tillfredsställelse att denna fråga nu behandlas inom Landstingsförbundet. Jag anser det även viktigt att vuxendövas (dövblindas) svårigheter vid samtal beaktas inom tolkverksamheten och att de får tillgång till tolktjänst.

Goda hjälpmedel är en viktig förutsättning för att handikappade skall le-

va självständigt. Hjälpmedelsverksamheten har utvecklats snabbt. En rad betydelsefulla reformer har genomförts, särskilt under de senaste tio åren. Jag delar handikapputredningens uppfattning att det fortsatta arbetet på detta område främst bör vara en fråga om ett intensifierat forsknings- och utvecklingsarbete. Syftet bör vara, dels att förbättra hjälpmedel som finns, dels att utveckla hjälpmedel för behov som ännu inte har tillgodosetts. I båda hänseendena är handikappinstitutet, som framgår av dess remissyttrande, berett till ökade insatser. Överläggningar pågår om Landstingsförbundets inträde som en av huvudmännen för institutet, vilket kan komma att påverka resurserna för bl. a. detta ändamål.

Hörselskador medför ofta betydande svårigheter att delta i kulturell och social gemenskap. Jag är medveten om att dessa svårigheter inte kan bemästras uteslutande med tekniska insatser. Det är i hög grad också en fråga om beredvillighet från andra deltagare att underlätta situationen för hörselskadade. Hörapparaten är emellertid som handikapputredningen framhåller ett tämligen ofullkomligt hjälpmedel. Därför tillmäter jag den fortsatta utvecklingen både av den och av andra hörseltekniska hjälpmedel stor betydelse. Det är därvid inte minst betydelsefullt att insatserna avser teleslingan och andra ljudöverföringssystem. I detta sammanhang vill jag även understryka betydelsen av landstingens hörselpedagogiska och hörselrehabiliterande verksamhet. Frågan om hörselskadades – och andra gruppers – rätt till ersättning från sjukförsäkringen för inkomstbortfall under viss rehabilitering utreds f. n. inom riksförsäkringsverket.

Frågan om psykiskt utvecklingsstördas behov av hjälpmedel har, som handikapputredningen framhåller, hittills ägnats förhållandevis ringa uppmärksamhet. Det är därför betydelsefullt att enligt vad handikappinstitutet nu redovisar, ett mera metodiskt arbete har kommit i gång på detta område.

Handikapputredningen understryker att kravet på normalisering innebär att handikappade skall få del av all service och verksamhet i samhället på lika villkor som andra. Handikappades behov skall inte endast tillgodoses i den mån medel ställs till förfogande genom särskilda bidrag. Tillgänglighet för handikappade bör vara en fastlagd uppgift för myndigheter och enskilda som svarar för service och verksamhet i samhället. Kostnader för anpassning bör åvila varje servicegren.

Handikapputredningens princip konkretiseras i förslaget att telefonutrustning för döva, dövblinda och vissa talskadade skall tillhandahållas, installeras och underhållas av televerket utan att verket tar ut högre avgifter för denna utrustning än för andra telefonapparater. De flesta remissinstanserna tillstyrker detta förslag. Handikappinstitutet framför dock viss oro för att detta på kort sikt skulle kunna medföra förseningar och på längre sikt ovisshet beträffande effekterna för handikappade. Televerket, som aktivt medverkat i tillkomsten av denna typ av teleutrustning, anser att kostnaden för den bör utgöra ett socialt åtagande som inte skall belasta

verkets affärsrörelse. Landstingsförbundet å andra sidan motsätter sig att utrustningen betraktas som handikapphjälpmedel och finansieras av landstingen.

Att döva och talskadade kan utnyttja telefonnätet för kommunikation beror på att samtalet förs i skrift. Den text som avsändaren producerar på ett slags skrivmaskin framträder på en TV-skärm. En sådan apparat kan kallas bokstavstelefon. Såväl avsändare som mottagare av meddelande via bokstavstelefon måste således vara försedda med sådan utrustning, vilket självfallet begränsar användningsområdet. Genom inrättande av en förmedlingscentral med personlig betjäning kan man emellertid förmedla samtal till andra telefonabonnenter. Bokstavstelefon finns sedan några år i bruk i bl. a. USA. Den har i viss utsträckning prövats i Sverige med dispens från televerket. Den apparatur som stadigvarande skall användas i Sverige måste dock vara anpassad till svensk och nordisk telestandard. Ett utvecklingsarbete har därför – efter ställningstagande i Nordiska ministerrådet – bedrivits i samverkan mellan de nordiska telemyndigheterna. Detta har nu nått så långt att det svenska televerket har möjlighet att hösten 1977 installera ett visst antal bokstavstelefoner. Full klarhet om vilken apparattyp som för framtiden är lämpligast kan dock ännu inte nås.

I stort sett är det enda som krävs för användning av bokstavstelefon att man kan skriva maskin med en viss hastighet och avläsa TV-skärmen. En försöksverksamhet som genomförts av handikappinstitutet omfattade 28 abonnenter. Alla deltagare i försöket ansåg att bokstavstelefonen ger acceptabla eller bra kommunikationsmöjligheter. Utnyttjandegraden betecknas som god.

Det är emellertid oklart hur många döva och talskadade personer som kan eller önskar använda bokstavstelefon. Ålder och tilläggshandikapp kan utgöra direkta hinder för att lära sig använda utrustningen. Även av andra skäl kan enskildas intresse vara olika starkt. Handikappinstitutet uppskattar antalet tänkbara abonnenter till ca 5 000. Kostnaden för en bokstavstelefon kan enligt institutets uppskattning komma att ligga mellan 5 000 och 10 000 kr. Alla uppskattningar är dock osäkra.

Enligt min mening är bokstavstelefonen i och för sig ett bra exempel på hur en servicefunktion i samhället genom ny teknik kan anpassas till en medborgargrupp, som på grund av sitt handikapp inte har kunnat utnyttja den. Samtidigt måste förutsättningarna klarläggas närmare för hur ett system med bokstavstelefoner skall kunna användas effektivt. Handikapputredningen anser som förut nämnts att alla skall ha rätt att på samma villkor få telefon genom televerket, och att de anordningar som behöver göras för att handikappade skall kunna telefonera skall tillhandahållas utan kostnad för den enskilde. Den merkostnad som uppstår bör fördelas på samtliga abonnenter som en kostnad i televerkets drift.

Televerket hävdar i sitt remissyttrande att bokstavstelefonen är att betrakta som ett handikapphjälpmedel, och att finansieringen därför bör åvila

landstingen. Landstingsförbundet å sin sida avvisar dock denna lösning.

De övriga remissinstanser som tagit upp frågan anser att bokstavstelefonen bör ställas till förfogande för döva och talskadade på samma villkor som gäller i fråga om vanliga telefoner. De anser också att de kostnader detta medför för samhället bör bestridas av televerket.

Jag har i dessa frågor samrått med chefen för kommunikationsdepartementet och finner det nödvändigt att frågan om bokstavstelefonerna och deras finansiering blir ytterligare belyst. Utrustningen är ännu inte färdigutvecklad för stadigvarande bruk men tekniska förutsättningar för installation av bokstavstelefonen kommer att finnas år 1978. Full behovstäckning kan uppnås först på sikt. Detta ger tid för en närmare belysning av de principiella och praktiska problemen, utan att de avsedda förbättringarna för döva, dövblinda och talskadade därigenom försenas.

Handikapputredningen föreslår i sitt betänkande att televerket får i uppdrag att i nära samarbete med Landstingsförbundet och handikappinstitutet utarbeta erforderlig detaljplan för hur olika grupper handikappade skall få tillgång till telefon. Jag anser i likhet med utredningen att en sådan detaljplan är nödvändig. Den bör utarbetas av en särskild beredningsgrupp. Jag avser att senare föreslå regeringen att tillkalla en sådan grupp med företrädare för berörda departement, televerket, Landstingsförbundet och handikappinstitutet. Gruppen bör samråda med företrädare för berörda handikapporganisationer.

Gruppen bör ha till uppgift att ta fram närmare underlag för ställningstagande till frågan om finansieringssättet. Syftet bör vara att snarast möjligt ställa till förfogande utrustning som möjliggör kommunikation över telenätet för döva, dövblinda och talskadade. Samtidigt bör beaktas att det system man väljer är anpassat till den fortgående utvecklingen på teleområdet och sålunda kan användas under överskådlig tid. Systemet bör vara gemensamt för de nordiska länderna. Gruppens planeringsarbete bör även omfatta formerna för prövning av den enskildes behov av och förutsättningar för utnyttjande av bokstavstelefon, samt formerna för beslut om utlämnande av utrustning. Ett slutgiltigt ställningstagande i finansieringsfrågan bör anstå till dess beredningsgruppens planeringsarbete slutförts och dess synpunkter redovisats.

Det bör slutligen nämnas att dövblindas behov av telekommunikation inte kan tillgodoses genom den här beskrivna bokstavstelefonen. För de dövblinda krävs att texten framställs i blindskrift på papper. Försöksverksamhet för att få fram lämplig telefonutrustning för dövblinda har inletts av handikappinstitutet med stöd från allmänna arvsfonden och i samarbete med televerket. Det är angeläget att detta arbete fullföljs så snabbt som möjligt.

Handikapputredningen tar även upp vissa frågor inom sjukvård och rehabilitering utanför hjälpmedelsområdet i trängre mening, och jag vill understryka dess uttalanden om vikten av effektiva insatser inom hörselvår-

den, även för hörselskadade med tilläggshandikapp, t. ex. psykisk utvecklingsstörning. Landstingen har på senare år kraftigt byggt ut hörcentralernas verksamhet. Det föreligger dock behov av ytterligare kurser, inte minst repetitionskurser, för hörselträning, träning i avläsning, i andra metoder för kommunikation och i talkorrektion.

Optisk rehabilitering och syntäning är förhållandevis nya specialiteter inom rehabiliteringen för synskadade. Synhjälpscentraler finns inom 12 landsting fastän med olika grad av utbyggnad. Rehabiliteringen innebär att ett arbetslag med ögonläkare, optiker och synpedagog provar ut de optiska hjälpmedel som är bäst för den synskadade, som sedan tränas att använda hjälpmedlen i olika situationer. Jag ser verksamheten som en motsvarighet till hörcentralernas insatser för hörselskadade. Den bör även tillgodose rehabiliteringsbehoven hos synskadade med tilläggshandikapp, t. ex. dövhet och psykisk utvecklingsstörning.

De hittills vunna erfarenheterna har varit mycket uppmuntrande. Den grundliga utprovningen och pedagogiskt upplagda träningen samt tillkomsten av allt bättre optiska hjälpmedel har lett till att även mycket små synrester kan utnyttjas för att exempelvis läsa och skriva.

Jag anser i likhet med Landstingsförbundet det angeläget att landstingen påskyndar utbyggnaden av synhjälpscentraler. Det är viktigt att förbundets rekommendationer därvid följs, så att god standard erhålls över hela landet.

Riksförbundet för njursjuka tar i sitt remissyttrande upp den angelägna frågan om dialyspatienternas situation. Jag konstaterar i anslutning därtill att landstingen under senare år byggt ut njursjukvården kraftigt. Njurtransplantationer kan numera företas i en helt annan utsträckning än tidigare, och behovet av dialys kan i stort sett tillgodoses vid sjukhus eller i patienternas hem. Däremot är, som riksförbundet framhåller, möjligheterna till dialys väsentligt mindre utanför patienternas hemorter. Detta gör det svårt för dem att annat än för få dagar vistas på annat håll. Jag har förståelse för önskemålet att dialys skall kunna ske utan ökad kostnad för den enskilde på orter där han tillfälligt uppehåller sig, t. ex. på semester. Jag förutsätter att Landstingsförbundet överväger hithörande frågor.

Handikapputredningen betonar vikten av tidigare insatser inom rehabiliteringen. Föräldrar som får ett skadat barn för vilket risk föreligger för handikapp skall ha rätt till allt behövligt stöd från samhället. Jag vill för egen del understryka att målet för samhällets insatser på handikappområdet självfallet också gäller de handikappade barnen. Deras möjligheter att under uppväxttiden och senare i livet integreras i samhället och få med andra barn likvärdiga villkor är beroende av att de och deras föräldrar får samhällets stöd. Föräldrarna behöver information om barnets skada och dess följder. De behöver också utbildning, som anpassas efter barnets förhållanden, för att kunna främja dess personlighetsutveckling. I barnomsorgsgruppens pågående arbete med frågor om föräldrautbildningen ägnas

särskild uppmärksamhet åt utbildnig för föräldrar till handikappade barn.

I samband med att handikapputredningen behandlar frågan om institutionsvårdades rätt och möjlighet att delta i kulturlivet, föreslår den att socioterapiens ställning inom sjukvårdsorganisationen närmare skall klarläggas. Med socioterapi avses därvid åtgärder för att förmedla och förstärka kontakter mellan dem som bor på institutionerna och samhället utanför. Utvecklingen på detta område har gått snabbt. De första socioterapeutiska insatserna i mera systematiska former gjordes på 1950-talet. F. n. torde omkring 200 socioterapeuter vara verksamma i landet, företrädesvis inom den psykiatriska vården. Enligt min uppfattning har deras arbete stor betydelse för patienternas tillfrisknande och rehabilitering. Det spelar också en väsentlig roll för övergången till öppnare vårdformer. Handikapputredningens förslag tillstyrks av remissinstanserna, och även jag biträder det. Frågan om socioterapins ställning inom sjukvårdsorganisationen kommer att närmare belysas av den kommitté om sjukvårdens inre organisation som jag den 17 februari 1977 erhållit regeringens bemyndigande att tillkalla.

Handikappades egna organisationer har varit en viktig förutsättning för samhällets ökade insatser på handikappområdet. Genom sin mångskiftande struktur finns inom handikapprörelsen en unik kunskap samlad om skilda handikappgruppers situation, problem och behov. Denna kunskap har ställts till samhällsorganens förfogande. Därigenom har handikappade själva haft stor betydelse både vid utformningen av målen för samhällets insatser och i det fortlöpande reformarbetet. I stora, principiella och gemensamma frågor handlar handikapporganisationerna samfällt utifrån en enad grundsyn. På så sätt har handikapprörelsen vunnit opinion för handikappades sak bland andra medborgare och skapat förutsättningar för en bred uppslutning kring reformverksamheten.

Handikapprörelsen har nära 300 000 medlemmar. Den är genom sina föreningar företrädd i hela landet. Organisationerna är demokratiskt uppbyggda, medlemmarna bestämmer själva med lika stort inflytande för var och en över verksamheten. Inom rörelsen förs en öppen debatt om dess uppgifter och mål. Handikapprörelsen bärs av en gemensam idé som medlemmarna arbetar för: att handikappade har lika värde som andra och därför skall ha samma rätt som de. Jag anser att dessa väsentliga kännetecken för handikapprörelsen gör det berättigat att tala om den som en folkrörelse.

Samhället behöver folkrörelserna. Deras livskraft har avgörande betydelse för samhällets utveckling. De är ett uttryck för människornas vilja att förbättra samhället. Folkrörelserna måste kräva mycket av sina medlemmar. Handikapporganisationernas verksamhet bygger på medlemmarnas engagemang, på deras arbetsinsatser under fritiden och på deras ekonomiska insatser. Det är handikapprörelsens styrka.

Ännu är det långt tills målen nåtts på handikappområdet. Arbetet måste

fortsätta på att skapa gemenskap och likvärdighet, integration och normalisering. I detta arbete är samhället helt beroende av handikapprörelsens medverkan. Dess fortsatta förmåga att samla och ställa kunskap om behoven till förfogande är en förutsättning för att samhället skall kunna tillgodose dem. Det gäller i lika hög grad statens organ som landstingens och kommunernas.

Därför ser jag det som ett samhällsintresse av hög rang att ge handikapporganisationerna goda arbetsbetingelser. Stat, landsting och kommuner ställer stora anspråk på medverkan från handikapprörelsens kommunföreningar, länsorgan och riksförbund i arbetet på handikappområdet. Enligt min uppfattning måste handikappades sakkunskap anlitas än mer i det fortsatta arbetet. Det är fråga om medverkan på många samhällsområden både i fortlöpande reformarbete och i praktisk utformning av anordningar som skall betjäna människorna. För handikapprörelsens del ställer detta i sin tur ökande krav på medlemsskolning, på information inåt och utåt. Det kräver också större administrativa resurser. Föreningslivet är handikapprörelsens grund och styrka. Gamla och nya medlemmars engagemang, gemenskap och samhörighet förutsätter också insatser. Samhällets ekonomiska stöd till handikapprörelsen är otillräckligt. Det motsvarar inte tillnärmelsevis rörelsens insatser för samhället. I likhet med handikapputredningen och en enig remissopinion anser jag det angeläget att samhället höjer bidragen till handikapporganisationerna väsentligt. Jag noterar i detta sammanhang att den av handikapputredningen aktualiserade frågan om ersättning till företrädarna för handikapporganisationerna i handikappråden synes vara på väg att lösas. Ett stort antal kommuner utger sålunda sådan ersättning.

För statens del utgår bidrag till handikapporganisationerna dels över socialdepartementets huvudtitel, dels över utbildningsdepartementets huvudtitel.

Bidragen från socialdepartementet avser riksorganisationernas allmänna verksamhet och beviljas utan närmare bestämning av ändamål. De utgår från anslaget Bidrag till handikapporganisationer, vilket för innevarande budgetår är uppfört med 5,5 milj. kr. Regeringen beslutar om fördelningen av anslagsbeloppet mellan organisationerna efter förslag av statens handikappråd. Innevarande budgetår har bidrag tillerkänts 24 organisationer. Bidragsbeloppen har under senare år kunnat höjas väsentligt genom avsevärda anslagsökningar.

Stödet till handikapporganisationerna från utbildningsdepartementet avser vissa närmare angivna kulturändamål och utgår från anslaget Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet. Av intresse i detta sammanhang är bidragen för studekonsulenter, för kurs- opch studieverksamhet och för viss tolktjänst för döva. Ifrågavarande anslagsposter utgör för innevarande budgetår sammanlagt ca 2,4 milj. kr. Vidare erhåller flera handikapporganisationer stöd till sin ungdomsverksamhet enligt de generella bestämmel-

serna om statsbidrag till ungdomsorganisationer. Bidragen utgår till dels den centrala verksamheten, dels den lokala. Det sammanlagda stödet kan för innevarande budgetår beräknas komma att uppgå till drygt 600 000 kr.

Handikapputredningen framhåller att samhällets bidrag till handikapporganisationerna i så liten utsträckning som möjligt bör styra verksamhetens inriktning. Medlemmarna i handikapprörelsen skall själva avgöra vilka insatser de anser mest väsentliga och hur de skall utformas för att ge bästa resultat. Mot denna bakgrund föreslår utredningen att speciella bidrag till handikapporganisationerna för studiekonsulenter, kurs- och studieverksamhet och tolktjänst inte längre skall utgå. Utredningen anser att stödet till denna viktiga verksamhet, utan särskilda föreskrifter, bör ingå i statens bidrag till organisationernas allmänna verksamhet. Detta är enligt utredningen ett viktigt skäl för en väsentlig ökning av anslaget Bidrag till handikapporganisationer under socialdepartementets huvudtitel.

Som chefen för utbildningsdepartementet redan har anfört, bör utredningens förslag följas. Jag anser att den förordade anslagskonstruktionen har fördelen att ge varje organisation frihet att själv bestämma inriktningen och formerna för verksamheten. Detta står i god överensstämmelse med vår syn på folkrörelserna. Med den betydelse som handikapporganisationerna tillmäter studieverksamheten står det klart för mig att den kommer att ha hög prioritet vid fördelningen inom organisationerna av de medel som står till förfogande. Den förordade anslagskonstruktionen innebär även, som en ytterligare fördel, en betydande förenkling både för staten och för handikapporganisationerna. Till grund för bidragsgivningen bör, som nu, ligga anslagsframställningar samt verksamhets- och revisionsberättelser från organisationerna.

Utöver stödet över statsbudgeten till handikapporganisationerna beviljar regeringen avsevärda bidrag från allmänna arvsfonden för särskilda insatser och projekt. Dessa bidrag har under de senaste tre åren uppgått till ca 8 milj. kr. Jag räknar med att stödet genom arvsfondsbidrag skall kunna fortsätta i minst samma omfattning som hittills.

Jag övergår nu till anslagsfrågorna.

Anslaget Bidrag till handikapporganisationer bör för budgetåret 1977/78 tas upp med 16,5 milj. kr. Detta innebär en ökning med 11 milj. kr., varav 2,4 milj. kr. avser medel som innevarande budgetår är anvisade under utbildningsdepartementets huvudtitel. Vid beräkningen av medelsbehovet under anslaget har jag bl. a. beaktat merkostnader inom organisationerna för åtgärder som behövs med hänsyn till arten av vissa handikapp. Det gäller, för att ta några exempel, anpassning av skriftligt material för synskadade och andra kommunikationshandikappade, tolktjänst som är nödvändig i vissa organisationers verksamhet, tillrättaläggande av informationsmaterial och föreningshandlingar för psykiskt utvecklingsstörda och andra förståndshandikappade samt förhöjda resekostnader för vissa rörelsehindrad och andra förflyttningshandikappade. Regeringen bör som f. n. gäller

fördela anslagsbeloppet mellan organisationerna efter förslag av statens handikappråd.

Enligt vad chefen för utbildningsdepartementet har förordat bör Synskadades riksförbund och Föreningen Sveriges dövblinda erhålla statligt stöd för viss utgivning av tidningar. För budgetåret 1977/78 bör beräknas ett sammanlagt medelsbehov av 1,2 milj. kr., därav 1 milj. kr. för Synskadades riksförbund och 0,2 milj. kr. för Föreningen Sveriges dövblinda. Det ankommer på regeringen att meddela närmare föreskrifter för medlens användning. För ändamålet bör föras upp ett särskilt anslag benämnt Täckning av kostnader för viss tidningsutgivning för synskadade och dövblinda.

Hemställan

Med åberopande av vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. till *Bidrag till handikapporganisationer* för budgetåret 1977/78 under femte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 16 500 000 kr.,
2. till *Täckning av kostnader för viss tidningsutgivning för synskadade och dövblinda* för budgetåret 1977/78 under femte huvudtiteln anvisa ett anslag av 1 200 000 kr.

Bilaga 3

BOSTADSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-02-24

Föredragande: statsrådet Olsson

Anmälan till proposition om insatser för handikappades kulturella verksamhet

---

1 Inledning

Handikapputredningen berör i sitt betänkande Kultur åt alla vissa frågor rörande lokalers tillgänglighet för handikappade. Jag anhåller att få ta upp dessa frågor.

2 Handikapputredningen

Olämpligt utformade och utrustade lokaler är ett allvarligt hinder för handikappade som önskar delta i olika kulturella aktiviteter.

Utredningen anser att byggnadsstadgans tillämpningsbestämmelser inte i tillräcklig omfattning beaktar behovet av handikappanpassning när det gäller kulturinstitutionerna. Utredningen föreslår därför att statens planverk får i uppdrag att i samverkan med handikappinstitutet och handikapporganisationerna skyndsamt utarbeta erforderliga föreskrifter rörande kulturinstitutioners och övriga allmänna lokalers tillgänglighet för alla grupper av handikappade.

Utredningen anser att kommunerna måste svara för att det finns ändamålsenliga lokaler. I varje kommun bör befintliga lokaler inventeras och en bedömning göras av hur de skall anpassas till skilda gruppers behov. Inventeringen bör kunna göras av de lokala handikappråden och resultera i en plan för hur anpassningen skall gå till. Det ekonomiska ansvaret för åtgärderna måste vila på den som är ansvarig för verksamheten. I angelägna fall bör stöd i särskild ordning kunna utgå.

3 Remissyttrandena

Handikapputredningens förslag att statens planverk bör få i uppdrag att i samverkan med handikappinstitutet och handikapporganisationerna utarbeta föreskrifter rörande kulturinstitutioners och övriga allmänna lokalers tillgänglighet för handikappade tillstyrks av bl. a. *handikappinstitutet, byggnadsstyrelsen, riksrevisionsverket, statens kulturråd, planverket, ABF, FUB, Hörselfrämjandets riksförbund, Riksskådebanan, MS-förbundet* och *Folkparkernas centralorganisation.*

Handikappinstitutet redovisar att institutet planerar att i samråd med de tekniska högskolorna i Stockholm och Lund genomföra en undersökning av tillgängligheten i nybyggda offentliga lokaler. Resultaten bör kunna ligga till grund för kompletterande föreskrifter samt åtgärder i form av information till och utbildning av planerare och projektörer. Inom *byggnadsstyrelsen* granskas alla nybyggnadsprojekt av en expert i handikappfrågor. Arbete pågår också med att fastställa normer för det befintliga statliga lokalbeståndet varvid kravet på tillgänglighet studeras ingående. Även *statens kulturråd* hänvisar till byggnadsstyrelsens arbete när det gäller de statliga kulturinstitutionerna samtidigt som rådet pekar på den verksamhet rådets delegation för lokal- och utrustningsfrågor svarar för. *Planverket* ifrågasätter om det är meningsfullt att kräva att handikappaspekten skall beaktas särskilt vid byggandet av varje enskilt bibliotek, teater eller allmän samlingslokal. Tillgänglighetskravet bör istället generellt hävdas och byggnadsstadgans 42 a § är enligt planverket ett bättre medel för att hävda handikappanpassningen än att ställa krav på punktåtgärder för en speciell typ av lokaler.

Teatrarnas riksförbund delar uppfattningen att teatrar och andra offentliga lokaler bör utformas handikappvänligt. Den övervägande delen av teaterhusen är emellertid gamla vilket försvårar ombyggnader. Förbundet framhåller behovet av särskild expertis vid om- och nybyggnader samt att handikapporganisationerna får tillfälle att lägga synpunkter på planerna.

Även utredningens uppfattning att befintliga lokaler i kommunerna bör granskas ur handikappsynpunkt samt att arbetet bör kunna göras av handikappråden delas av de flesta remissinstanser som berör frågan som t. ex. *statens handikappråd, statens kulturråd, statens ungdomsråd, konsumentverket, planverket, Hörselfrämjandets riksförbund, Riksföreningen för trafik- och polioskadade, Svenska kyrkans diakoninämnd, MS-förbundet, FUB* och *Riksförbundet mot reumatism.*

Svenska kommunförbundet anför att vad utredningen föreslår beträffande lokaler synes vara tillgodosett genom de nyligen gjorda ändringarna i 42 a och 48 a §§ byggnadsstadgan.

Statens kulturråd och *statens ungdomsråd* framhåller att det är viktigt att föreningslivets lokaler uppmärksammas i sammanhanget.

Flera remissinstanser däribland *statens handikappråd, handikappinstitutet, statens kulturråd, statens ungdomsråd, folkbildningsutredningen,*

Studieförbundet Vuxenskolan, DHR, Hörselfrämjandets riksförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Studieförbundet Medborgarskolan, MS-förbundet och *Folkparkernas centralorganisation* kommenterar utredningens uppfattning att det är den för lokalen ansvarige som bör stå för kostnaderna vid en handikappanpassning. Ingen vänder sig direkt mot utredningens principiella uppfattning men samtliga framhåller samtidigt att ett särskilt stöd är nödvändigt om anpassningen skall kunna ske, speciellt gäller detta föreningslivets lokaler. *Statens handikappråd* och *handikappinstitutet* anser även att det bör övervägas om inte kommunerna skall åläggas att anpassa vissa lokaler inom en bestämd tidsperiod. *DHR* föreslår att 42 a § byggnadsstadgan skall gälla med retroaktiv verkan för kulturbyggnader. Vidare bör ett särskilt stimulansbidrag utgå till anpassningsåtgärder under förslagsvis fem år. *Hörselfrämjandets riksförbund* anser det bör krävas att teleslinga finns i alla offentliga lokaler. Ett särskilt stimulansbidrag bör utgå till kostnaderna för installering och skötsel av teleslinga i såväl offentliga lokaler som ideella föreningars lokaler. Vidare bör medel anslås till utbildning av personal samt bidrag ges till inköp av portabla teleslingor. Handikappinstitutet bör efter personalförstärkningar kunna ansvara för verksamheten. Även *Svenska kyrkans diakoninämnd* efterlyser ökade insatser av handikappinstitutet på detta område.

De samlingslokalägande organisationerna – *Bygdegårdarnas riksförbund, Riksföreningen Våra gårdar* och *Folkets husföreningarnas riksorganisation* – understryker vikten av att de allmänna samlingslokalerna är handikappanpassade. En sådan anpassning sker vid nybyggnad och upprustning. Hittills har emellertid företrädesvis de rörelsehindrades behov uppmärksammats. Det är därför angeläget med ett utvecklingsarbete vad gäller andra grupper. Detta bör kunna genomföras av handikappinstitutet, handikapporganisationerna och Samlingslokalorganisationernas samarbetskommitté.

4 Föredraganden

Handikapputredningen konstaterar att den fysiska miljön ofta utgör ett hinder för människor med handikapp att delta i kulturlivet. De miljöer som vi skapar måste givetvis ge möjlighet för medborgare med olika fysiska och psykiska förutsättningar att fungera i samhället på lika villkor som andra. Bland dessa miljöer utgör lokaler för olika former av kulturell verksamhet en viktig del.

Bl. a. med nyss nämnda motiv har under den senaste 10-årsperioden viktiga förändringar gjorts i byggnadsstadgan, BS, (1959: 612, omtryckt 1972: 766, ändrad senast 1976: 1047). Som villkor för byggnadslov vid nybyggnad gäller sålunda fr. o. m. den 1 juli 1977 att såväl bostäder för an-

nat ändamål än fritidsändamål som de utrymmen till vilka allmänheten äger tillträde eller vilka utgör arbetslokal skall utformas så att de blir tillgängliga för och kan utnyttjas av personer som av olika skäl har nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga (42 a § BS). Vid sådana ändringar av byggnad som enligt BS är att hänföra till nybyggnad skall de delar av byggnaden som berörs av ändringen uppfylla nybyggnadskraven i den omfattning som erfordras för att dessa delar av byggnaden skall uppfylla skäliga anspråk på säkerhet, handikappanpassning, god värmehushållning, god hygien och trevnad (48 a § BS).

Utredningen anser att tillämpningsföreskrifterna till BS inte i tillräcklig omfattning beaktar behovet av handikappanpassning av kulturinstitutioner. Därför föreslår utredningen att statens planverk skall ges i uppdrag att i samverkan med handikappsinstitutet och handikapporganisationerna skyndsamt utarbeta erforderliga tillämpningsföreskrifter till 42 a och 48 a §§ BS såvitt rör kulturinstitutioners och övriga allmänna lokalers tillgänglighet för handikappade.

Enligt 76 § 1 mom. första stycket BS meddelar statens planverk närmare föreskrifter rörande bl. a. konstruktion och utförande i övrigt av byggnader och andra anordningar i anslutning till bestämmelserna i BS. Dessa föreskrifter liksom de råd och anvisningar som statens planverk utfärdar för tillämpningen av BS samlas i Svensk byggnorm.

Statens planverk har således att kontinuerligt följa kunskapsutvecklingen inom olika fält och att anpassa tillämpningsbestämmelserna till detta. I vissa fall måste bestämmelserna emellertid prövas av regeringen. Enligt 76 § 1 mom. tredje stycket BS gäller nämligen att föreskrift som är av inte oväsentlig ekonomisk betydelse eller som av annan orsak är av större vikt skall för att bli gällande fastställas av regeringen.

Efter förslag av statens planverk fastställde regeringen den 16 september 1976 de aktuella tillämpningsföreskrifterna avseende bostäder. Föreskrifterna skall gälla fr. o. m. den 1 juli 1977. Bestämmelser för vissa typer av ombyggnad saknas emellertid fortfarande liksom nya tillämpningsföreskrifter rörande arbetslokaler och allmänna lokaler. Förslag till sådana väntas från planverket inom kort. Förslaget kommer därefter, liksom tidigare har varit fallet, att gå på remiss bl. a. till handikapporganisationerna.

De bestämmelser som således gäller fr. o. m. den 1 juli 1977 innebär att samhället har goda möjligheter att se till att nya byggnader och byggnader som blir föremål för ombyggnad kan nås och användas av personer med olika typer av handikapp. Fortfarande behövs emellertid ökade kunskaper och förbättrad information på detta område. Det stora problemet rör den befintliga bebyggelsen i de fall där fastighetsägaren inte har för avsikt att genomföra någon förändring. För sådana fall har BS inga tvingande regler. Vid ombyggnad möter dessutom stora byggnadstekniska problem. I en del fall begränsar också kulturhistoriska eller miljömässiga hänsyn möjligheterna att genomföra en långtgående anpassning.

De allmänna samlingslokalerna har en väsentlig betydelse för en stor del av kulturlivet. Mot denna bakgrund är det naturligt att överväga hur det allmänna samlingslokalstödet kan förbättras för att samlingslokalerna i större utsträckning skall kunna anpassas till handikappades behov.

Statligt stöd till allmänna samlingslokaler utgår enligt bestämmelserna i kungörelsen (1973: 400, omtryckt 1976: 794) om statligt stöd till allmänna samlingslokaler dels som anordningsbidrag och lån för att anordna samlingslokal genom nybyggnad, ombyggnad eller köp samt som inventariebidrag för att anskaffa inventarier i sådan lokal, dels som upprustningsbidrag och särskild eftergift av statslån för att bevara befintlig lokal. Dessutom kan särskilt bidrag utgå för energibesparande åtgärd i allmän samlingslokal.

Anordningsbidrag utgår i regel med högst 30 % av ett på visst sätt beräknat låneunderlag medan lån utgår med högst det belopp som tillsammans med anordningsbidraget motsvarar 50 % av låneunderlaget. Inventariebidrag utgår med högst 10 % av låneunderlaget till den del det inte överstiger 500 000 kr. och med 5 % av överstigande belopp. Inventariebidraget är dock maximerat till 300 000 kr. Upprustningsbidrag utgår med högst 50 % av kostnaden för bl. a. upprustning av allmän samlingslokal. Bidraget beräknas även på grundval av kostnader för lösa inventarier.

Inom ramen för det allmänna samlingslokalstödet kan bidrag komma i fråga för särskilda åtgärder för handikappade – exempelvis ramper, handikapptoaletter, hissar, hörslingor m. m. – på samma villkor som gäller för övriga åtgärder och utrustningsdetaljer. Samlingslokalstödet innehåller således ingen särskild stimulans för att anpassa allmänna samlingslokaler till handikappade människors särskilda behov. Som en jämförelse vill jag nämna att merkostnaden för handikappanpassning av bostäder inom vissa gränser berättigar till statligt bidrag med 100 % enligt bestämmelserna i kungörelsen (1973: 327) om bostadsanpassningsbidrag.

Enligt vad jag har erfarit ingår redan nu handikappanpassning ofta i de ombyggnads- och upprustningsprojekt för vilka statligt samlingslokalstöd beviljas. Åtgärder med detta syfte blir dock i praktiken oftast beroende av om en ombyggnad eller upprustning i övrigt är aktuell. Dessutom förutsätter den nuvarande utformningen av samlingslokalstödet att lokalägaren själv kan svara för finansieringen av en betydande del av kostnaderna.

Mot denna bakgrund är det angeläget att inom ramen för det statliga stödet till allmänna samlingslokaler erbjuda förbättrade möjligheter att finansiera handikappanpassning av befintliga samlingslokaler. Därigenom stimuleras ägarna till att genomföra upprustning av sina lokaler särskilt med utgångspunkt i handikappade människors behov.

Merkostnader för handikappbetingade åtgärder liksom kostnader för lösa inventarier motiverade av de handikappades särskilda behov bör således berättiga till bidrag som täcker hela kostnaden. Dessa åtgärder bör med hänsyn till sin karaktär betraktas som upprustning och upprustningsbidrag utgå med belopp som täcker hela den godtagbara kostnaden. Bidra-

get bör dock som regel inte överstiga 100 000 kr. Bidrag bör utgå oberoende av om andra åtgärder vidtas samtidigt eller om bidrag enligt nu gällande kungörelse har beviljats tidigare.

Enligt vad jag har erfarit utgår bidrag f. n. till att täcka kostnader för handikappbetingade åtgärder med ca 300 000 kr. årligen. Den förändring som föreslås kan uppskattas medföra en fördubbling av anspråken på medel för detta ändamål. Mot bakgrund av att den ordinarie ramen för upprustningsbidrag m. m. för nästa budgetår enligt förslag i budgetpropositionen (prop. 1976/77: 100 bil. 16 p.B 10.) ökas från 5 milj. kr. till 10 milj. kr. finns f. n. inte anledning att föreslå en vidgning av ifrågavarande ram. Behovet av medel för upprustning kommer självfallet att prövas fortlöpande bl. a. med hänsyn till effekterna av de förändringar i bestämmelserna som jag här har förordat.

Handikapputredningen förslår också att befintliga lokaler av samlingslokalkaraktär inom varje kommun skall inventeras och att en bedömning skall göras av hur lokalerna skall anpassas för olika handikappgruppers behov. Liksom remissinstanserna anser jag det angeläget att en sådan inventering påbörjas. Som utredningen framhåller behöver det inte vara fråga om att nu genomföra en kvalificerad anpassning enligt de föreskrifter som gäller vid ny- och ombyggnad. En sådan anpassning av det totala lokalbeståndet är praktiskt och ekonomiskt möjlig endast på längre sikt. Som utredningen anför bör det dock vara möjligt att på ett förhållandevis enkelt och billigt sätt anpassa lokaler där det är särskilt viktigt att de är tillgängliga för handikappade. Det kan t. ex. vara fråga om en lokal för kulturellt eller annat ändamål som är ensam i sitt slag på en ort eller i en stadsdel. Som utredningen framhåller är det viktigt att inventeringsarbetet utmynnar i en plan för viktiga lokalers anpassning. Mot denna bakgrund anser jag att kommunala åtgärder på detta område är önskvärda. Jag utgår från att en sådan inventering och planläggning kommer till stånd i den utsträckning som är önskvärd och lämplig utan att den görs obligatorisk. Några föreskrifter i ämnet bör alltså inte utfärdas. Handikapporganisationernas kunskaper bör i ett sådant arbete vara av stort värde och det är därför naturligt att de lokala handikappråden engageras i arbetet.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att godkänna de ändringar av grunderna för statens stöd till allmänna samlingslokaler som jag här har angett.

Innehållsförteckning

Propositionen

Propositionens huvudsakliga innehåll 1
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde 1977-02-24 4

Bilaga 1. Underprotokoll utbildningsdepartementet

1 Inledning 5
2 Nuvarande förhållanden och utredningsförslag 7
2.1 Utgångspunkter 7
2.2 Utbildningsfrågor 10
2.3 Vuxenutbildning och folkbildningsarbete 12
2.4 Teatrar och andra kulturinstitutioner 17
2.5 Biblioteksverksamhet 18
2.5.1 Allmänt 18
2.5.2 Utvidgad talboksutlåning 19
2.5.3 SRF:s bibliotek 19
2.5.4 Inläsningstjänst 23
2.6 Radio och television 23
2.7 Särskild bok- och tidningsproduktion 26
2.7.1 Lättlästa böcker 26
2.7.2 Storstilsböcker 28
2.7.3 Punktskriftsböcker 29
2.7.4 Tidningar 29
3 Remissyttrandena 31
3.1 Utgångspunkter 31
3.2 Utbildningsfrågor 35
3.3 Vuxenutbildning och folkbildningsarbete 36
3.4 Teatrar och andra kulturinstitutioner 41
3.5 Biblioteksverksamhet 43
3.5.1 Allmänt 43
3.5.2 Utvidgad talboksutlåning 44
3.5.3 SRF:s bibliotek 45
3.5.4 Inläsningstjänst 48
3.6 Radio och television 49
3.7 Särskild bok- och tidningsproduktion 52
3.7.1 Lättlästa böcker 52
3.7.2 Storstilsböcker 55
3.7.3 Punktskriftsböcker 55
3.7.4 Tidningar 56
4 Föredraganden 58
4.1 Utgångspunkter 58
4.2 Utbildningsfrågor 63
4.3 Vuxenutbildning och folkbildningsarbete 64
4.4 Teatrar och andra kulturinstitutioner 69
4.5 Biblioteksverksamhet 73
4.5.1 Allmänna synpunkter 73
4.5.2 Utvidgad talboksutlåning 75
4.5.3 SRF:s bibliotek 77
4.5.4 Inläsningstjänst 82
4.6 Radio och television 85
4.7 Särskild bok- och tidningsproduktion 87

5 Anslagsberäkningar 91
5.1 Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet 91
5.2 Bidrag till kulturprogram inom föreningslivet m. m. 96

Bilaga 2. Underprotokoll socialdepartementet

1 Inledning 97
2 Handikapputredningen 97
2.1 Färdmöjligheter 97
2.2 Social hemhjälp 98
2.3 Tolktjänst 98
2.4 Hjälpmedel 99
2.5 Telefonfrågan 99
2.6 Vissa rehabiliteringsfrågor 100
2.7 Föräldrautbildning m. m. 100
2.8 Socioterapins ställning 101
2.9 Handikapprörelsen 101
2.9.1 Från kamratförening till folkrörelse 101
2.9.2 Kurser och studier 102
2.9.3 Tidskrifterna och annan information 103
2.9.4 Kontakt och gemenskap 103
2.9.5 Barn och ungdom 104
2.9.6 Ekonomiska frågor 104
3 Remissyttrandena 105
4 Föredraganden 113
5 Hemställan 123

Bilaga 3. Underprotokoll bostadsdepartementet

1 Inledning 124
2 Handikapputredningen 124
3 Remissyttrandena 125
4 Föredraganden 126